T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
YAYINCILIK YÖNETİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE SOSYAL DEVLET İLKESİ VE ENGELLİLERE YÖNELİK YAYINCILIK

SOCIAL STATE POLICY IN TURKEY AND PUBLICATIONS FOR DISABILITIES

Yüksek Lisans Tezi

Simge URGANCI

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
YAYINCILIK YÖNETİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE SOSYAL DEVLET İLKESİ VE ENGELLİLERE YÖNELİK YAYINCILIK

SOCIAL STATE POLICY IN TURKEY AND PUBLICATIONS FOR DISABILITIES

Yüksek Lisans Tezi

Simge URGANCI
DANIŞMAN: DOÇ. DR. İRFAN PAÇACI

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

GAZETECİLİK Anabilim Dalı ÇAĞDAŞ YAYINCILIK VE YAYINCILIK YÖNETİMİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi SİMGE URGANCI'nın TÜRKİYE'DE SOSYAL DEVLET İLKESİ VE ENGELLİLERE YÖNELİK YAYINCILIK adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 25.04.2019 tarih ve 2019-11/10 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 10/5/2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. İRFAN PAÇACI	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. LEVENT ELDENİZ	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. UĞUR GÜNDÜZ	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Simge Urgancı

Anabilim Dalı : Gazetecilik

Programı : Çağdaş Yayıncılık ve Yayıncılık Yönetimi

Tez Danışmanı : Doç. Dr. İrfan Paçacı

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans - 2019

ÖZET

Sosyal devlet anlayışı 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Yaşanan önemli gelişmelerle birlikte 20. yy ve sonrasında özellikle sanayi toplumlarında sosyal refah anlayışını ve uygulamalarını beraberinde getirmiştir. Türkiye'de sosyal devlet anlayışının temellerinin atılmasıyla birlikte çeşitli kanunlar ortaya çıkmıştır.

Sosyal devlet kavramıyla birlikte yerel yönetimlerde sosyal belediyecilik anlayışı benimsenmiştir. Toplumda yer alan sorunlar ile ilgili çözüm arama noktasında sosyal belediyeler ve bazı kurum - kuruluşlar çeşitli çalışmalara imza atmıştır. Bu perspektifle yapılan çalışmalarda yoksul kesimlere yardımcı olmak, toplumu oluşturan bireylerin gelişimini sağlamak hedeflenmiştir. Özellikle genç, yaşlı, engelli ve asgari yaşam sınırında ya da altında bulunan kesimlerin eğitim, sağlık gibi birincil yaşam ihtiyaçlarının yanı sıra kültürel açıdan da gereksinimleri giderilecek şekilde düzenlemeler yapılmıştır.

İlgili kanunlarda ve konuyla ilgili düzenlenen sözleşmelerde engelli bireylerin yayıncılık aracılığıyla bilgiye ve iletişime erişimlerinin sağlanması gerektiğinin altı çizilmektedir. Bu bağlamda engelli bireylerin bilgiye ve iletişime erişim hakları göz önüne alınarak çeşitli projeler yürütülmektedir. Fakat her ülkenin bu konu ile ilgili yaptığı çalışma ve verdiği önem aynı derecede değildir. Yürütülen çalışmalar incelendiğinde kanun maddeleri dahilinde gönüllülük esasıyla oluşturulan projelere rağmen yeterli devlet desteği olmamasından kaynaklanan problemler bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda sosyal devlet anlayışı, yayıncılık alanında ele alındığında engelli bireylere yönelik yapılan çalışmalardaki devlet desteğinin ve verilen önemin yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Engelli bireylerin yayıncılık faaliyetlerinde bulunan sorunlara yönelik çözüm yolları uygulamaya geçirilerek bireylerin haklarını eşit kullanabilmesi sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Devlet, Sosyal Refah, Engelli Yayıncılığı

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Simge Urgancı

Field : Gazetecilik

Programme: Çağdaş Yayıncılık ve Yayıncılık Yönetimi

Supervisor : Doç. Dr. İrfan Paçacı

Degree Awarded and Date : Yüksek Lisans – 2019

ABSTRACT

The concept of social state emerged in the second half of the 19th century. Along with significant developments in the 20th century and later, this concept brought along the concept and practice of social welfare, especially in industrial societies. In Turkey, various laws have been legislated with the laying of the foundations of the social state concept.

Together with the concept of social state, the concept of social municipality was adopted in local administrations. At the point of solution seeking to the problems in the society, social municipalities and some institutions have put their signatures under various studies. In the studies conducted with this perspective, it is aimed to help the poor and to ensure the development of the individuals who make up society. In particular, regulations are put in order to address the primary needs of the young, the elderly, the disabled and those who are at or below the subsistence minimum such as education and health as well as to meet the cultural requirements. It is underlined in the relevant laws and conventions that access to information and communication must be provided through publishing so that persons with disabilities can live an independent and decent life with dignity. In this context, various projects are carried out taking into consideration the rights of individuals with disabilities to access information and communication. However, when the aforementioned studies are examined, it is understood that there are problems due to lack of adequate state support despite the projects created on the basis of volunteerism. In this context, when the concept of social state is discussed in the field of publishing, it is observed that the state support and the importance given in the studies aimed at disabled individuals remain insufficient.

Keywords: Social State, Social Welfare, Disabled Publishing

ÖNSÖZ

Türkiye'de sosyal devlet anlayışının tarihsel varoluşu, gelişim ve dönüşümü toplumsal yaşamda önemli değişimlere yol açmaktadır. Sosyal devlet ışığında yapılan çalışmalar doğrultusunda engellilere yönelik toplumsal tutumlar da etkilenmektedir. Buna bağlı olarak toplum davranışları yeniden yapılanmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de yaşanan sosyal devletin tarihsel gelişimi, amacı ve önemi üzerinde durulmuş, bu bağlamda; sosyal belediyecilik anlayışının oluşumu ve faaliyetleri incelenmiştir. Bunun yanı sıra; engellilik kavramı üzerinde durularak tarihsel gelişimi, çeşitliliği gibi konular araştırılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda; oluşan sosyal devlet anlayışıyla birlikte şekillenen engelli bireylere yönelik tutum ve davranışlardaki değişimler, engellilere yönelik uygulamaların yeterli olup olmadığı üzerinde durularak kaynak taramaları yapılmıştır.

Yapılan çalışma sürecinde; bilgisini, tecrübesini ve desteğini esirgemeden elinden gelen yardımı gösteren, çalışmamı en doğru şekilde sunabilmem için beni yönlendiren tez danışmanım Doç. Dr. İrfan Paçacı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim. Aynı zamanda; eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda olan en büyük destekçim, annem Gürcan Kapan'a ve çalışmalarımı takdir ederek benden desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Şevket Yılmaz'a da teşekkürlerimi borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **3**
SOSYAL DEVLET VE SOSYAL BELEDİYECİLİK **3**
1.1.SOSYAL DEVLET VE GELİŞİMİ **3**
1.1.1.Sosyal Devlet – Refah Devleti Kavramı 3
1.1.2.Sosyal Devletin Amacı ve Önemi 4
1.1.3.Dünyada Sosyal Devlet – Refah Devleti İlkesi 6
1.1.3.1.Ortaya Çıkışı 11
1.1.3.2.Gelişimi 11
1.1.4.Türkiye'de Sosyal Devlet İlkesi 16
1.1.4.1.Ortaya Çıkışı 17
1.1.4.2.Gelişimi 18
1.1.5.Anayasal Planda Sosyal Devlet İlkesi 19
1.1.6.Görevli Kuruluşlar 21
1.2.SOSYAL BELEDİYECİLİK ANLAYIŞI **25**
1.2.1.Belediyelerin Sosyal Politikalarına İlişkin Yasal Çerçeve 25
1.2.2.Sosyal Belediye Anlayışının Oluşumu 28
1.2.3.Sosyal Belediyeciliğin İşlevleri 30
1.2.4.Sosyal Belediyecilik Uygulamaları 32
İKİNCİ BÖLÜM **34**
ENGELLİLİK VE ENGELLİ YAYINCILIĞI **34**
2.1.ENGELLİLİĞİ ANLAMAK **34**
2.1.1.Engellilik Kavramı 34
2.1.2.Engelliliğe İlişkin Modeller 38
2.2.SOSYAL DEVLET ÇERÇEVESİNDE ENGELLİLERE YAKLAŞIM **43**
2.2.1.Engellilere Yönelik Toplumsal Tutumların Oluşumu 43
2.2.2.Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi 45
2.3.ENGELLİLERE YÖNELİK DÜZENLEMELER VE UYGULAMA **46**
2.3.1.Engellilik ve İnsan Hakları 46
2.3.2.Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme) 48
2.3.3.5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun 55
2.4.ENGELLİLERE YÖNELİK EĞİTİM VE YAYINCILIK İŞLEVİ **60**
2.4.1.Engelliler ve Eğitim 60

2.4.2.Engelliler ve Yayıncılık 64
2.5.TÜRKİYE'DE KURUM VE KURULUŞLARIN YAYINCILIK ALANINDA ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK YAPTIĞI ÇALIŞMALAR 69
2.5.1.Engellilere Yönelik Yayıncılık Faaliyetleri Olan Kurum ve Kuruluşlar 69
2.5.2.Engellilere Yönelik Kurum ve Kuruluşların Yayıncılık Faaliyetleri 71
2.5.2.1.Milli Kütüphane-Konuşan Kitaplık 72
2.5.2.2.Sesli Kitap – Sesli Kütüphane 74
2.5.2.3.Kitaplara Ses Uygulaması 76
2.5.2.4.Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı 78
2.5.2.5.Televizyonlarda Altyazı Zorunluluğu 78
2.5.2.6.Resimli Sözlük 80
2.5.2.7.İstanbul Büyükşehir Belediyesi - Engelliler Merkezi 81
2.6.ENGELLİLERİN YAYINCILIK ALANINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR 82
2.6.1.Medyanın Engellilere Bakış Açısı 82
2.6.2.Çözüm Yolları 84
SONUÇ 87
KAYNAKÇA 92

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

ŞEKİL 1: Refah 7

ŞEKİL 2: OECD Daha İyi Yaşam Endeksinin Kavramsal Çerçevesi 10

Tablo 1: 2017 Dünya Refah Sıralaması 15

Tablo 2: Eski ve Yeni Paradigma 40

KISALTMALAR

AAT	Automatic Alternative Text
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIDS	Akkiz İmmün Yetmezlik Sendromu (Acquired Immune Deficiency Syndrome)
BM	Birleşmiş Milletler
DIG	Disablement Income Group
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DVD	Çok Amaçlı Sayısal Disk - Digital Versatile Disc
EKPSS	Engelli Kamu mensubu Seçme sınavı
E-TR	E-Türkiye
GETEM	Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Laboratuarı
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ICF	Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması
ICIDH	Yetersizlik, Özürlülük ve Engelliliklerin Uluslararası Sınıflandırılması - International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps
IOS	iPod touch ve iPad'de de kullanılan mobil işletim sistemi
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSEM	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meclis kararı ile Engelliler Müdürlüğü
NIDRR	Eğitim Departmanı'nda Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Ofisi içinde bir kuruluş
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversite
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü - Organisation for Economic Cooperation and Development
ÖZİDA	Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı

RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TBV	Türk Bilişim Vakfı
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜRGÖK	Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UDHR	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi / Beyannamesi

GİRİŞ

Sosyal devlet, toplumu oluşturan bireylerin, devletin tüm olanaklarından eşit şekilde faydalanması ve en yüksek refah düzeyinde yaşamlarını sürdürmelerini hedeflemektedir. İnsan onurunu korumayı birincil hedef olarak belirleyen sosyal devlet, toplumun yoksul ve güçsüz kesimleri için büyük çalışmalar yürüterek oluşumunu bir hukuk devleti çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda; sosyal devlet, toplumun daha eşit koşullarda ve haklarının korunduğu ortamda var olmasını sağlama yönünde çalışmalar yapmıştır. Belirlenen amaçlar ve yapılan çalışmalar sosyal devletin toplum refahında kilit rol oynadığını gözler önüne sermektedir.

Sosyal devlet anlayışı ve bu kavram kapsamında geliştirilen sosyal politikalar, gelişmiş ülkelerde üreten işçi sınıfı ve demokratik durumlar ile birlikte meydana gelirken; Türkiye'de devlet merkezli yani devletin biçimlendirdiği bir süreç olarak kendisini göstermektedir. Sosyal devlet anlayışı Osmanlı döneminden başlayarak varlığını sürdürmektedir. Devlet yaptığı çalışmaları tek başına yürütürken zamanla üstlenilen sorumlulukları paylaşıp, görevleri hafifletici kuruluşlar oluşmaya başlamıştır.

Sosyal devlet anlayışı beraberinde sosyal belediyecilik faaliyetlerini getirmiştir. Türkiye'de, özellikle 1990 yılından sonra, sosyal belediyecilik uygulamaları ile ilgili yapılan çalışmalar yoğunlaşmaya başlamıştır. Belediyeler bu bağlamda öncelikle sosyal ve kültürel alanda politikalar benimsemiştir. Benimsenen politikalar doğrultusunda yapılan çalışmalarda özellikle engeli bulunan bireyler ile ilgili konulardan başlanmıştır. Aynı zamanda farklı dezavantajı olanlara yönelik sosyal hizmet ve yardım alanında projeler üretilmiştir.

Geçmişten günümüze doğru sırayla bakıldığında sosyal devlet anlayışı kapsamında engelli bireylerin hayati yaşam şartlarını sağlamaya yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Fakat bu bireyler sosyal bütünleşme kapsamında birçok sorunla baş etmeye çalışmaktadır. Engellilerin toplumsal hayata katılımları ve onurlu yaşamaları kanun koyucu tarafından istenen ve dile getirilen bir durum olarak kendini göstermektedir.

Gelişmiş ülkelerde ve Türkiye'de engelli bireylere yönelik farklı alanlarda birçok kanun bulunmaktadır. İlgili kanun ve sözleşmelerde engellilerin özgür ve insani yaşam şartlarına uygun bir hayat sürdürebilmeleri adına yayıncılık aracılığıyla bilgiye ve iletişime erişimlerinin sağlanması gerektiğinin altı çizilmektedir. Engelli bireylerin toplumun diğer üyeleriyle eşit şekilde bilgi edinme hakları bulunmaktadır. Bu nedenle engellilerin kitle iletişim araçlarıyla bilgiye kolay ulaşımı

sağlanmalıdır. Fakat her ülkenin bu konu ile ilgili yaptığı çalışma ve verdiği önem aynı derecede değildir.

Bu çalışmada sosyal devlet anlayışının nasıl olduğu, uygulanış biçimleri üzerinde durulmuş ve bu bağlamda engelli bireylerin bilgi edinme hakkı kapsamında yayıncılık işlevleri araştırılmıştır. Engellilere yönelik yapılan yayıncılık faaliyetleri dünyadan ve ülkemizden örneklerle karşılaştırmalı olarak, teoriden pratiğe doğru gözlemlenmiştir.

Çalışma öncelikle sosyal devletin oluşumu ve gelişiminin araştırılmasıyla başlamıştır. Sosyal devlet ilkesi bağlamında sosyal belediyecilik anlayışı, işlevleri ve sosyal belediyeciliğin uygulamaları üzerinde durulmuştur.

İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde sosyal devlet kavramının çözümlemeleri yapıldıktan sonra ikinci bölümde öncelikle engellilik kavramı, tarihi ve engelli bireylerin toplumdaki yerleri incelenmiştir. Edinilen bilgiler ışığında sosyal devlet çerçevesinde engellilere yaklaşım araştırılarak engelli bireylere yönelik toplumsal tutumlar ve tutumların nasıl değiştirileceği irdelenmeye çalışılmıştır.

Yapılan çalışmada engellilere yönelik düzenlemeler ile insan hakları çerçevesinde engelli bireylerin bilgiye erişim hakkı üzerinde durulmuştur. Bilgiye ulaşımda engellilere yönelik yayıncılık işlevi incelenerek yapılan uygulamalar araştırılmıştır. Bu bağlamda engellilere yönelik yayıncılık faaliyetleri olan kurum - kuruluşlar belirlenmiş ve bu kurum - kuruluşların bu alanda yaptıkları yayıncılık faaliyetlerinin neler olduğu örneklerle açıklanmıştır.

Elde edilen veriler ve çalışmanın varmak istediği noktalardan biri; Türkiye'de sosyal devlet anlayışı üzerinde durarak engelli bireylerin sahip olduğu hakları inceleyerek yaşadıkları sorunları ve uygulamalardaki aksaklıkları gözlemlemektir. Bir diğer nokta ise; engelli bireylerin sosyal devlet çerçevesinde yayıncılık alanında karşılaştığı sorunları belirlemek, özel ve kamu kuruluşlarının sorunlara yaklaşımını inceleyerek çözüm yollarını sunmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DEVLET VE SOSYAL BELEDİYECİLİK

1.1.SOSYAL DEVLET VE GELİŞİMİ

1.1.1.Sosyal Devlet – Refah Devleti Kavramı

Sosyal devlet kavramı farklı ülkelerde ve kaynaklarda 'refah devleti' olarak karşımıza çıkmaktadır. Hangi ülkelerde nasıl adlandırıldığını, ülkelerin gelişme durumu ile açıklayabiliriz. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde 'sosyal devlet' kavramı kullanılırken, gelişmiş – refah seviyesi yüksek- ülkelerde 'refah devleti' olarak isimlendirilmektedir.

Sosyal devlet kavramı ve oluşumu için, 20. yüzyılın sonlarında, liberalizmin yaşadığı sorunların üstesinden gelme ve varoluşunu devam ettirme isteğinin sonucudur diyebiliriz. Bu bağlamda; "sınırlı devlet" anlayışı zamanla bir değişim sürecinden geçerek "sosyal devlet" kavramı aşamasına ulaşmıştır. Yaşanan bu süreç ve değişimlere bakıldığında sosyal devlet anlayışında, liberal düşünce tarzının öngördüğü devlete ilişkin temel ilke ve kurumların korunduğu açıkçı görülmektedir. Bunun yanı sıra; devletin görevleri ve üstlendiği sorumluluklar, içlerinde bulundukları yeni koşullara uygun şekilde düzenlenmiştir.

Ortaya çıkan yeni siyasal, sosyal ve ekonomik durumlar karşısında sosyal devlet, sınırlı devlet anlayışının tersine"belirli ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmak için piyasa güçlerinin işleyişine müdahale eden, düzenleyici, yeniden dağıtıcı ve aktif bir devlet" türüdür (Aktan & Özkıvrak, 2008, s. 7-11).

"Refah Devleti (Wohlfahrstaat) kavramı 1941'den çok önce daha 1880 yılında sosyal sigorta sistemi Bismarck Almanyası'nda kurulmuş ve 1920'lerde yine Almanya'da gündeme gelmiştir" (Savaş, 2016, s. 36). Kavram, Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sürecinde "otoriter devlet" ile "savaş sonrası müttefik devletlerin içinde bulundukları durumu yeniden oluşturma isteği ve inancını anlatan devlet anlayışını" ayırt etmek için ilk defa Archbishop Temple tarafından İngiltere'de ifade edilmiştir (Pierson C. , 1991, s. 8-12).

Yeni bir devlet anlayışını benimseyen kavramın ortaya çıkış şekline bakıldığı zaman, otoriter devlet gücüne karşı, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda toplum merkezli bir yapılaşma içerisinde olanlar tarafından oluşturulduğu çıkarımında bulunmak mümkündür.

Sosyal politika teorisinin öncüsü olan Richard Titmuss, 1963 tarihinde yaptığı çalışmada refah devleti teriminin 1951'den itibaren açıkça "herkese her şeyi sağlamak" anlamına geldiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda Richard Titmuss bahsi geçen alanlarda alınan önlemlerin zaten tüm gelişmiş batılı ülkelerde bir hükümet sorumluluğu olarak kabul edildiğini belirtmiştir ve bu bağlamda yapılan devlet çalışmalarının refah devletinin ayırıcı bir niteliği olmadığını söylemiştir (Veit-Wilson, 2000, s. 1-25).

Gelişmişlik düzeyine göre ülkeler arası kavramsal farklılıklar gösteren sosyal devlet ve refah devleti söylemleri, içerik olarak değerlendirildiğinde; aynı özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu bağlamda, iki kavramın da sosyal refahı güçlendirme, geliştirme amacıyla ortaya çıktığı söylenebilir.

1.1.2.Sosyal Devletin Amacı ve Önemi

Sosyal devlet genel anlamıyla, toplumu oluşturan bireylerin, devletin tüm olanaklarından eşit şekilde faydalanması ve en yüksek refah düzeyinde yaşamlarını sürdürmelerini hedefler. Devlet olanaklarını; sağlık, barınma, ulaşım, sosyal güvenlik hizmetleri başta olmak üzere sıralayabiliriz. Tüm bu imkanlar devlet tarafından güvence altına alınmış hizmetlerdir ve sosyal devlet anlayışı içerisinde herkesçe eşit ve adil olarak kullanılmaktadır.

İnsan onurunu korumayı birincil hedef olarak belirleyen sosyal devlet, toplumun yoksul ve güçsüz kesimleri için büyük çalışmalar yürüterek oluşumunu bir hukuk devleti çerçevesinde gerçekleştirmiştir.

Toplumda bireylerin temel hakları arasında özgürlüklerinin geldiğine inanan ve bu nedenle sanayi devrimiyle birlikte oluşan "klasik liberal" görüşe karşı yapılan olumsuz yorumlar "sosyal devlet" kavramının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Yeni anlayış çerçevesinde devletten beklenen, artık özgürlükler konusunda pasif kalmak yerine çalışmalar yapmasıdır. Yani toplum üyelerine sadece bireysel ve siyasal alanda haklar vererek bu alanlarda çalışmalar yapmadan sessizce durmanın yanlış olduğu; bunun tam tersine bahsi geçen hak ve özgürlükler adına yeni uygulamaların yapılması gerektiği savunulmuştur (Bulut, 2003, s. 178-179).

Sosyal devlet, içinde bulunduğu dönem şartlarında oluşan çeşitli bireysel ya da kurumsal riskleri "toplumsallaştırma" göreviyle yüklüdür. Sosyal devlet ilkesinin başlangıç aşamalarında, önceleri tüccarların zarar etmeleri ve işlerine son vermeleri sonucunda sahip oldukları mallara bunun yanı sıra daha sonradan kazanabilecekleri mal varlıklarına devlet tarafından el konulmasına yönelik bir düşünce mevcuttu. Fakat devlet hür teşebbüs sahibinin başarısızlığının yalnızca bireysel hatalardan olmadığını ve ekonomik sistemin dalgalanmalarından da kaynaklanabileceğini kabul etmiştir. Bu düşünce ile hareketle "iflas zararlarının kamu kaynaklarından karşılanabileceği bir yapılanmaya" gidilmiştir (SSCB Bilimler, 1977). Bu kapsamda 19. yüzyılda iş sahibi vatandaşların haklarını gözetmek adına "sınırlı sorumluluk uygulaması" kabul edilmiştir. Bu uygulama ile kapitalist sistemlerde büyük öneme sahip olan sermaye sınıfının tüzel varlıkları halindeki şirketlerin devletin"sermaye sınıfının risklerini üstlenmesi ve bu riski topluma yayarak ortadan kaldırması" amaçlanmıştır (Ha Joon, 2018).

Devlet fonları, toplumsal yarar adına, şirketlerin tek başlarına karşılayamayacağı büyüklükteki tutarlı yatırımlarda duruma göre değişiklik göstererek "önder-ortak", "destek-iştirakçi" ya da "teşvik uygulayıcısı" olarak harekete geçirilmiştir. Yapılan işbirlik çalışmaları, oldukça fazla gelişmiş ve sosyal devlet yapısı, özel tekellerle devlet kurumlarının iç içe geçtiği bir "birlikte yönetim" doğrultusunda değişikliğe uğramıştır (SSCB Bilimler, 1977).

Klasik devlet anlayışı, sınırlı sorumluluklar üstlenmek yerine etkin rol oynamayı hedeflemiştir. Sosyal devletçilikle birlikte "klasik demokrasi", toplumsal olaylar ve ekonomik sorunlar, oluşumlar karşısında değişime uğramıştır.

Devlet bahsi geçen dönüşümlerden de anlaşılacağı gibi toplumsal olaylarda eskisine oranla daha fazla sorumluluk üstlenerek, kendine önemli amaçlar belirlemiştir. Bu bağlamda; sosyal devlet, toplumun daha eşit koşullarda ve haklarının korunduğu ortamda var olmasını sağlama yönünde çalışmalar yapmıştır. Belirlenen amaçlar ve yapılan çalışmalar sosyal devletin toplum refahında kilit rol oynadığını gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak "sosyal devlet, sadece üreten işçi gruplarını doğrudan ilgilendiren görev ve bu görev bağlamında yapılan çalışmalarla toplumun bir kesimine değil, aynı zamanda riskleri toplumsallaştırma ve sınıf olarak sermaye kesiminin çıkarlarını gerçekleştirme hedefiyle sermaye kesimine de bir kategori olmuştur" (Pierson C. , 2000, s. 151-200).

1.1.3.Dünyada Sosyal Devlet – Refah Devleti İlkesi

Liberal felsefeyle yönetilen devlet yönetim şekillerinde karşımıza çıkan "minimal devlet" ve "sınırlı devlet" anlayışı büyük bir değişim geçirerek "sosyal devlet" anlayışı doğrultusunda dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bundan dolayı "sosyal devlet" uygulamalarında, liberal felsefe tamamen terk edilmeden, aksine, bu anlayışın öngördüğü devlete ilişkin temel ilke ve kurumlar korunarak hareket edilmiştir. Yeni sosyal devlet anlayışında yalnızca değişime uğrayan siyasal, ekonomik ve sosyal durumlarla doğru orantılı olarak devletin görev ve sorumluluklarında gerekli değişiklikler yapılmıştır (Aktan & Özkıvrak, 2008).

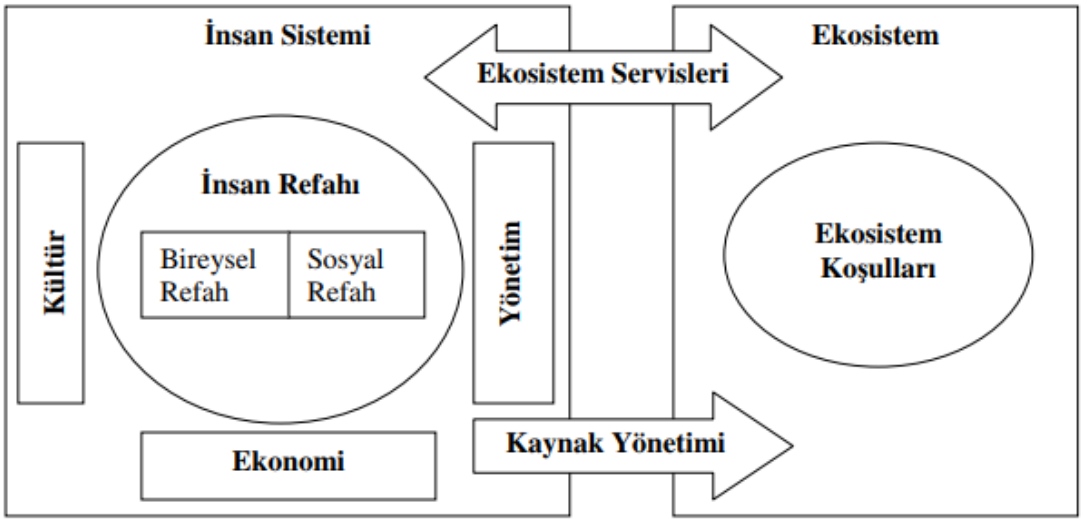
Gelişmiş ülkelerde "sosyal devlet" uygulamasının ilk örneği İngiltere'de 1601 senesinde çıkarılan "Yoksullara Yardım Yasası" olarak bilinmektedir. Ortaçağ'da İngiltere'de devleti refah alanında tedbirler almaya ve yoksullara yardım etmeye yönelten başlıca nedenler bulunmaktadır. Bu nedenler; sosyal karışıklık çıkacağına dair endişeler ve 1348-49 tarihlerinde meydana gelen Kara Ölüm'den (Black Death) sonraki senelerde işgücü oranında düşmeler olma olasılığına ilişkin korkular olarak kendini göstermiştir. Devlet, alınan tedbirler doğrultusunda "1351 İşçi Kanunu (Statute of Labourers)" ve "1388 Yoksullara Yardım Yasası (the Poor Law Act)" ile çalışan maaşlarını düzenleyerek üreten işçi sorunları ve yaşanabilecek olumsuz gelişmeleri kontrol etmeye çalışmıştır. Yapılan düzenlemeler sonrasında 1576 tarihli "Yoksullara Yardım Yasası (The 1576 Poor Relief Act)" çıkarılmıştır. Bu yasa ile "yoksulları işe yerleştirme" anlayışı benimsenmiştir. Bu bağlamda yardıma ihtiyacı olan sağlıklı bir kişiye iş bulunması gerektiği kabul edilmiştir (Barr, 1992).

1601 yılında İngiltere'de Kraliçe Elizabeth yoksullara yardım için yeni bir yasa çıkarmıştır. "1601 Yoksullara Yardım Yasası (The 1601 Poor Law Act)", 1576 Yasası üzerinde düzenlemeler yapılarak oluşturulmuştur. Yasa ile her bölgenin kendi yoksulları için sorumluluğu olduğu kabul

edilmiştir. Bunun yanı sıra yasa, yoksul bireylere pozitif ayrımcılık yapılmasını öngörmekteydi. "Güçsüz yoksullar" yani yaşlılar ve hastaların, düşkünler evinde barınmasının sağlanması hedeflenmiştir. "Sağlıklı ve güçlü yoksullara" ise ıslah evlerinde (önceleri bu evler barınmaya ayrılmamıştır) iş verilmiştir (Barr, 1992, s. 14). Yasada öncelikli hedef, çalışmaya engel durumu olan yoksulların yaşam koşullarının sağlanması, aynı zamanda; çalışabilecek yaş, sağlık ve kapasitede olanların ise çalıştırılmasıydı (Barr, 1992, s. 14).

İngiltere'nin sosyal refah devleti anlayışını Beveridge isimli sistem somutlaştırmıştır. "Beveridge Sistemi"nde "sosyal hizmetler" "sosyal refah hizmetlerini" belirtmektedir. Aynı zamanda sosyal hukukun tüm alanlarını içermektedir. Bu anlayışa göre "sosyal hizmetler" kavramı; "kişi, grup ve toplulukların içinde bulundukları koşullardan oluşan ya da kendi denetimleri dışında meydana gelen yoksulluk ve eşitsizliği gidermek, değişen şartlardan doğan sorunları çözümlemek, insan kaynaklarını geliştirmek, kişi, aile ve toplum refahını sağlamak amacıyla uygulanan hizmet programlarını kapsamaktadır" şeklinde tanımlanmaktadır (Aktan & Özkıvrak, 2008, s. 7-11). Sosyal hizmetler başka bir yorumla; "bireylerin birbirleriyle ve çevresi ile uyum sağlamasını kolaylaştırmak amacıyla yapılan örgütlenmiş çalışmalar" olarak da ifade edilmektedir (Gough, 1979, s. 3-4).

Şekil 1: Refah

Kaynak:. (Akar, 2014, s. 3)

Sosyal devlet ile ilgili birçok çalışma ve farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Bu sınıflandırmalar içerisinde en önemlilerin başında Esping Andersen'in tanımlaması yer almaktadır. Andersen, sosyal devleti üç kategoriye ayırmıştır;

- Liberal Refah Devleti,
- Muhafazakâr-Korporatist Refah Devleti
- Sosyal Demokrat Refah Devleti

Liberal Refah Devleti'nde; yapılan çalışmalar ve sosyal yardımlar öncelikle düşük gelir gruplarına, devletin bakmakla yükümlü olduğu ihtiyaç sahipleri ve çalışan sınıfa sağlanmaktadır. Sözü edilen modelde sosyal reformlar bağımsız şekilde olmak yerine, geleneksel ve liberal iş ahlakı normları tarafından katı bir biçimde şekillendirilmiştir. Liberal refah devleti modeline göre, devlet tarafından yapılan sosyal yardımların kişileri aktif çalışma hayatında yer almaktan caydırmayacak şekilde ve düzeyde olmalıdır. Bu nedenle belirlenen ve uygulanan sosyal yardımlar oldukça düşük ve ılımlıdır. Bahsi geçen modelin asıl örneklerinin bulunduğu ülkeler; Amerika, Kanada ve Avustralya'dır.

İkinci sosyal devlet rejimi olan Muhafazakâr-Korporatist Refah Devleti anlayışıyla hareket eden ülkelerde geleneksel aile modeline önem verilir. Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya'nın yer aldığı bu sosyal devlet anlayışında öncelikli amaç aile yapısının korunmasıdır. Sözü edilen refah devletlerinde, öncelik sırasında ilk başta yer alan konu; "statü farklılıklarının korunmasıdır". Bu yapılaşmayı şekillendiren en temel organ kilisedir. Kilise, muhafazakâr - korporatist refah devleti modelinde etkin rol oynar.

Norveç, İsveç, Danimarka, Finlandiya ve Hollanda yer aldığı Sosyal Demokrat Refah Devleti sınıflamasında, açıklamaları yapılan sosyal devlet sınıflandırmalarında olduğu gibi devlet, piyasada yer alan sınıflar arasındaki ikiliği uzlaştırmayı tercih etmemektedir. Bunun yerine yüksek standartlarda bir gelir dağılımı eşitliğini desteklemektedir. Sosyal Demokrat Refah Devleti modeli büyük ölçüde piyasayı dışlamaktadır. Bu model, bakış açısı ve yaptığı çalışmalar sonucunda, refah devleti doğrultusunda tüm dünyada bir dayanışma oluşturmuştur. İşçi sınıfı bu sayede "beyaz yakalı" diye adlandırılan sınıfın sahip olduğu haklara benzer haklar kazanmıştır. Elde edilen tüm haklar evrensel bir sigorta sistemi altında birleştirilmiştir. Modelin en göze çarpan özelliği "çalışma (istihdam)" ile "refahı (sosyal refah ödemeleri" bir arada şekillendirilmesidir. Modelde "çalışma hakkı" ile "gelir koruma hakkı" eşit düzeyde görülerek bu yönde çalışmalar yapılmaktaydı. Bu yönde gelişen düşünceler ve uygulanan formüller ile dayanışmacı ve evrensel refah sisteminin sürdürülmesi

sosyal sorunları en alt düzeye çekmeye yararken, geliri en üst düzeyde tutmayı gerektirir (Esping-Andersen, 1990, s. 27-28).

Bahsi geçen refah devlet çeşitlemeleri gelişmiş ülkelerde kullanılan yönetim şekilleridir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde refah devleti türleri görmek mümkün olmamaktadır. Refah devletinin görülmediği ülkelerde toplumda belirli gruplar koruma altına alınmıştır. Bu ülkelerde kişiselleşmiş transferler sunma stratejisi oldukça sınırlı uygulanmaktadır. Aynı zamanda uygulamalar hak temelli olmaktan çok ihtiyaç sahipliği, düşkünlük gibi durumlar için geçerli olmuştur. Bunun yanı sıra; yapılan yardımlar miktar olarak ve süreklilik bakımından yeterli, ihtiyacı karşılayıcı düzeyde değildir. Bu yararlar, az gelişmiş ülkelerde vatandaşlık hakkı olarak ifade bulmaz (Özer & Balseven, 2015, s. 258-261).

21. yüzyılda değişen toplumsal, kültürel ve çevresel faktörler nedeniyle refahı ölçebilecek, GSYH'ya benzer ancak; daha geniş kapsamlı endekslere ihtiyaç duyulmuştur. Bu endekslerin; iklim değişikliği gibi küresel tehditleri, geliri, sağlığı ve toplumların yaşam kalitesi gibi kategorileri içermesi gerektiği düşünülmektedir (Kulesza & Ucieklak-Jez, 2012, s. 183-191). "Bu sebeple 2008 yılında, Joseph Stiglitz, Amartya Sen ve Jean Paul Fitoussi bir araya gelerek Ekonomik Performans ve Sosyal İlerleme Ölçüm Komisyonu'nu (The Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress) oluşturmuşlardır. Bu komisyon refahı ölçmek için kullanılan GSYH yönteminin temel sorunlarını ortaya koymuştur" (Kroll, 2011, s. 1-28).

Daha önce de sözü edildiği gibi refahı tanımlamak ve ölçmek için sadece GSYH gibi tek bir kritere değil, birden çok kriterin bir arada bulunduğu ölçümlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Komisyon bu doğrultuda yaşam kalitesinin ve refahın sekiz alandan ölçülmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu kriterler kısaca şunlardır:

- Yaşam standardı için gerekli olan materyaller (gelir, tüketim ve zenginlik)
- Sağlık
- Eğitim
- İş yaşamını kapsayan kişisel faaliyetler
- Politika ve yönetim
- Sosyal ilişkiler ve iletişimler
- Çevre (şimdiki ve gelecekteki durum)
- Güven (ekonomik ve doğal -doğal afet-) (Stiglitz, Sen, & Fitoussi, 2009).

OECD'de, Ekonomik Performans ve Sosyal İlerleme Ölçüm Komisyonu'nun ele aldığı gelişmeler doğrultusunda refahı tanımlayan, aynı zamanda ölçümünü sağlayan yeni bir endeks geliştirilmiştir. Bu hedefle OECD, 24 Mayıs 2011 tarihinde "Daha İyi Yaşam Endeksi" (Better Life Index)'ni uygulamaya koymuştur (Kasparian & Rolland, 2012, s. 2223-2230).

Şekil 2: OECD Daha İyi Yaşam Endeksinin Kavramsal Çerçevesi

Kaynak: (Akar, 2014, s. 3-5)

Bireysel refaha nüfus ortalaması ve gruplar arasındaki farklılıklar açısından baktığımızda; yaşam kalitesi ve maddi koşullar olmak üzere iki kavramla karşılaşmaktayız. Yaşam kalitesi; sağlık durumu, iş yaşam dengesi, eğitim ve beceriler, sosyal iletişim, sivil katılım ve yönetim, kişisel güvenlik ile kişisel refahı içinde barındırmaktadır. Maddi koşullar ise; gelir refahı, iş ve kazanımlar ile konuta bağlı olarak kendisini göstermektedir.

Refahın sürdürülebilirliği; doğal sermaye, ekonomik sermaye, beşeri ve sosyal sermaye olmak üzere dört koşul ile sağlanmaktadır. Gerekli koşullar sağlandığında bireyler daha iyi bir yaşam sürebilmektedir.

1.1.3.1.Ortaya Çıkışı

Sosyal Devlet anlayışı oldukça eski tarih dilimlerine dayanmaktadır. Geçmişten günümüze varoluş sürecini başlatmasından itibaren sosyal devlet kavramı, her dönemin devlet özelliklerine göre varoluşunu gerçekleştirmiştir.

"Geleneksel dönemler" olarak adlandırılacak bu dönemlerde aile ve toplum merkezli oluşumlar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan dini ve gönüllü kurumlar, mesleki birlikler, yardımlaşma sandıkları; yoksul ve hasta insanlara destek olma rolünü üstlenmiştir. Bu doğrultuda resmi olmayan, enformel biçimde sosyal refah hizmetleri sunulmuştur. Özellikle; Avrupa'da Hıristiyan düşüncesi, ekonomik ve sosyal hayatta bu tür refah sağlayıcı kurumların başında yer almıştır.

Kiliseler tarafından hayırsever kuruluşlar, hasta evleri, aşevleri, manastırlar oluşturulmuştur. Oluşturulan bu yardım merkezleri, toplumda en temel yardım organları olarak yerini almıştır. Sosyal yardım ve dayanışma uygulamaları, İncil'de bir kısım naslarda da bulunmaktadır. Bu nedenle bahsi geçen oluşumlar kilise sandıkları şeklinde kurumlaştırılmıştır. Oluşturulan sandıklar kilise çevresinde yaşayan bireylerin ödedikleri aidatlar ile işlerlik kazanmıştır. Fakat bu güvenlik sistemi 9. asra kadar varlığını sürdürmüştür (Yazgan, Sosyal Sigorta, 1977).

Pierson, sosyal güvenlik ile ilgili düzenlemelerin 1870 ve 1880'li yıllardan itibaren yaygınlaşmasından dolayı; 1880–1914 arası dönemi, sosyal devletin ortaya çıkma dönemi olarak adlandırmaktadır (Pierson P. , 2000, s. 103). Sosyal devlet anlayışı uzun bir tarihsel süreçten geçmiştir. Geçirilen süreçler sonucunda ilk kurumsallaşma emareleri; I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Kurumsallaşmanın tamamlanması ve yaygınlık kazanması ise, II. Dünya Savaşı sonrasında mümkün olabilmiştir (Kara U. , 2004, s. 56-57).

1.1.3.2.Gelişimi

Sosyal Devletin Gelişimi ile ilgili çeşitli tarihsel dönemler önemlidir. Sosyal Devletin gelişimi incelenirken beş evreden bakılabilir (Özdemir İ. M., 2008, s. 43-50) .

Bu evreler;

1. Dönem: "Antik Çağları ve Yoksulluk Yasaları"nın çıkarılmaya başlandığı "Sanayi Devrimi" öncesi dönemler,

2. Dönem (1880 -1914): 19.yüzyılda başlayan ve tüm dünyanın değişimini başlatan; "Sanayi Dönemi",

3. Dönem (1914 -1945): İki dünya savaşı arasındaki dönem,

4. Dönem (1945 -1975): Sosyal devletin "Altın Çağı",

5. Dönem (1975-……): Sosyal devletin kriz dönemi.

Sosyal devlet, 19. yüzyıl dünyasının değişim ve gelişimleri sonucunda oluşan yönetim biçimlerinden birisi olarak ortaya çıkmıştır. Otoriter devlet anlayışının kendi içinde değişim göstermesinin sonucu olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında oluşan sosyal devlet kavramı, 20. yüzyılda önemli ölçüde ilerleme göstermiştir. Sosyal devlet anlayışı, uygulandığı toplumlarda geniş bir kamu hizmeti sunmayı hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda; insanların üst düzey refah seviyesine ulaşmaları için çalışmalar sürdürmek için çalışmalarda bulunmuştur. Özellikle yoksul kesimin sosyal ve ekonomik açıdan topluma uyum sürecinde etkin rol oynamıştır.

Sanayi Devrimi sonrası sosyal yapıda köklü değişiklikler olmuştur. Özellikle sosyal sınıflar arası çatışmalar, toplumsal yapıyı fazlasıyla etkileyerek devletin görevlerinin yeniden şekillenmesinin büyük nedeni haline gelmiştir. Yaşanan bu değişimle birlikte devlet sadece sınırları koruyan totaliter bir sistem olmaktan çıkmış, onun yerine vatandaşların sorunlarına çözüm yolları arayan bir sistem olarak şekillenmeye başlamıştır.

"Devletin müdahale sebepleri ve müdahil olduğu nokta ve süreçler şunlardır;" (Serter, 1994, s. 10-16)

- **Hümaniter, Dini, Sıhhi Sebepler**; çocuk, kadın ve genç işçilerin yaşanılan zor çalışma şartları karşısında haklarının korunması zorunluluğu, salgın hastalıkların gittikçe artması ve yaygınlaşması, zor çalışma şartlarının bir ayağı olarak iş kazalarının yaşanması, dini hislerin galeyana gelmesi gibi sebeplerin devleti müdahaleye zorladığı söylenebilir.

- **Askeri Sebepler;** devlet toplumun savaş ve milli savunma gücünü korumak için bazı durum ve olaylar üzerinde denetim kurmuştur.

- **Siyasi Sebepler;** sanayi devriminin bir sonucu olarak sosyal ve ekonomik alanda yaşanan olumsuzlukların artış göstermesi ile ortaya çıkan ihtilalci fikirlere karşı devlet ayakta durmaya

çalışmaktaydı. Hukuk düzeni ayakta tutmak amacıyla devlet bazı müdahaleler yapmaya zorunlu kalmıştır.

- **Ekonomik Sebepler;** kapitalist sistem ve içerisinde yaşanan olaylarla birlikte olumsuz yönde oluşan, "kirli rekabeti" ortadan kaldırmaya ve "emek verimliliğini" artırmaya yönelik ekonomik alana müdahalelerde bulunmuştur.

- **Kültürel Sebepler;** devlet ilköğrenimi güvence altına almak için çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra; çalışanlara boş zaman yaratarak halkın milli kültür hayatına katılımını sağlamak görevini de üstlenmeye başlamıştır.

- **İşçi Sınıfının Baskısı;** işçi sınıfı haklarının korunması için zamanla devletin müdahale sisteminin genişletilmesini istemiştir. Bu nedenle kamu organlarına baskı yapmıştır. İşçiler tarafından yapılan bu baskılar devleti müdahaleye zorlayan önemli nedenler arasında yer almaktadır. Bu müdahale noktaları aynı zamanda yeni modern devletin fonksiyonları arasında yer almaktadır. Önceki dönemlerde kamu müdahaleleri sadece fakir ve muhtaçlara yardım amacıyla yapılmaktaydı. Bu müdahaleler zamanla genişleyerek bugünün sosyal devletinin oluşmasına olanak tanımıştır (Serter, 1994, s. 10-16).

Modern devletin bir uzantısı olarak görülen "Sosyal Refah Devleti" anlayışına tarihsel olarak iki farklı yönden bakılmaktadır. Bunlardan ilki; "kurumsal gelişmeler", ikinci bakış açısı ise; "bütçeden sosyal harcamalara ayrılan paylara göre" yaşanan gelişim evreleridir. Fakat genel bir çerçevede bakılacak olarsa refah devletinin gelişim ve değişimini şu kategoriler altında incelenebilir:

1- **1880 öncesi:** Bu dönem sanayi devrimi öncesi olarak kabul edilmektedir.
Paternalist bir anlayışın hakim olduğu dönemdir. Bahsi geçen dönemde; yaşanılan sorunların giderilmesinde ailelerin, hayırseverlik duygularıyla hareket eden kurumların, gönüllü kuruluşların ve devlet gelir transferlerinin var olduğu görülmektedir (Özdemir S. , 2007, s. 177-178). Paternalist; "ikili ilişkilerin niteliğini, daha çok astın ve üstün görev ve sorumlulukları çerçevesinde ortaya koyan bir kavramdır. Paternalist toplumlarda ast ile üst arasındaki ilişki ebeveyn ve evlat arasındaki ilişkiye benzemektedir. Bu ilişkide üstün görevi astı korumak, yönlendirmek, yol göstermek ve onun iyiliğine olacağına inandığı kararları onun adına vermektir" (Aycan & Kanungo, 2000, s. 31).

2- **1880-1945 yılları arası:** Sanayileşme dönemi olarak adlandırılan dönemde çalışanlar sosyal sigorta kurumlarının koruması altındadır. Çalışanlar bu kurumların finansmanına zorunlu olarak katılmaktadır.

3- **1945-1975:** Refah devletinin altın çağı olarak ifade edilen bir refah dönemidir. Bu dönemde sosyal sigortalara ek olarak yaşam standartlarını yükseltmeye yönelik çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir. Bu gibi amaçlar doğrultusunda refah devleti fonksiyon ve kurumlarının genişlediği görülmektedir.

4- **1975 sonrası:** Refah devletinin kriz dönemi olarak adlandırılan dönem sosyal refah devletinin işlevsel olarak krize girdiği ve yeniden yapılandırma arayışlarının başladığı dönemdir (Özdemir S. , 2007, s. 177-178).

Dönemler itibari ile yaşanan olaylar ve devletlerin bu olaylar karşısında yaptığı çalışmalar göz önüne alındığında; 1945-1970'li yıllar arasında sosyal devlet anlayışının döneme egemen olduğu görülmektedir. Fakat; 1970'li yıllarda yaşanan yeni kriz ve bu krizin sonucunda sosyal devlet çalışmalarında aksamalar olmuştur. Minimal devlet söylemleri ile birlikte sosyal devlet arka planda kalmıştır ve gücünü büyük ölçüde yitirmiştir (Özbek, 2002, s. 11-15).

1980 sonrası dönemde tüm dünyada etkinliğe başlayan küreselleşme olgusu ve neoliberal ekonomik sistem çalışmaları, devletin mali alandaki rol ve işlevlerindeki değişimi zorunlu kılmıştır. Günümüzde "küçük ve etkin bir devlet oluşturma" yönünde reformlar mevcuttur. Bu bağlamda; "üretici devlet" yerini "koruyucu ve denetleyici devlete" bırakmıştır. 1930 yılı ve sonrasında kamu harcamalarının arttırılmasını savunan düşünceler 1980'li yıllar ile birlikte önemini yitirmeye başlamış ve bu dönemden sonra özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kamu harcamalarının kısılması yönündeki görüşler ağırlık kazanmıştır (Pehlivan, 2010, s. 78).

Sosyal devlet bahsi geçen süreçte aşılamayan sorunlara saplandığı bir döngüye girmiştir. Bu durum Nelson'a göre bir taraftan yurttaşların ekonomik açıdan büyük talepleri mevcutken, bir yandan da kapitalist birikim rejiminin devam ettirilmesi zorlaşmaktadır. Bunun bir sonucu olarak sosyal yardımlar gönüllü kuruluşlara ve yerel yönetimlere devredilmeye başlamıştır. Sosyal devlet anlayışı alanında yapılan çalışmalar aktörler arasında paylaştırılmaya başlamış ve sonuç olarak sosyal devleti sonlandırma, etkisini yitirme hareketine başlanmıştır. Bu tasfiye tekelci sermaye için büyük bir kazanım olarak algılanmıştır. Fakat sermaye sahipleri için olumlu olarak görülen bu durum, halk için büyük bir kayıp anlamına gelmektedir (Nelson, 2006, s. 122).

Tablo 1: 2017 Dünya Refah Sıralaması

Refah Sırası	Ülkeler	Ekonomi	Girişimcilik & Fırsatlar	Yönetim	Eğitim	Sağlık	Güvenlik	Kişisel Özgürlük	Sosyal Sermaye	Doğal Çevre
1	Norveç	8	8	2	4	7	3	8	5	1
2	Yeni Zelanda	3	2	3	16	17	23	1	2	13
3	Finlandiya	14	10	1	3	14	15	9	12	3
4	İsviçre	6	9	5	1	3	8	19	20	16
5	İsveç	1	13	4	14	6	13	12	19	8
6	Hollanda	4	14	6	2	8	9	6	11	46
7	Danimarka	5	11	8	11	21	14	14	4	19
8	Kanada	15	4	9	13	24	24	2	6	18
9	Avustralya	20	7	14	5	10	22	15	1	10
10	Birleşik Krallık	7	5	10	8	19	17	18	16	9
88	Türkiye	55	91	70	80	53	133	105	96	54

Kaynak: 2017 Legatum Prosperity İndex, Legatum İnstitute, (https://www.prosperity.com/rankings)
Not: Değerlendirme toplam 149 ülke arasında yapılarak, sıralama sağlanmıştır.

"Dünya Refah Seviyesi" değerlendirilmesine bakıldığında refah sıralamasının ilk sırasında Norveç'in olduğu görülmektedir. Norveç'i takip eden ülkeler sırasıyla; Yeni Zelanda, Finlandiya, İsviçre, Isveç, Hollanda, Danimarka, Kanada, Avustralya ve Birleşik Krallık'tır. İlk 10'a giren ülkeler incelendiğinde; Norveç'in doğal çevrede, Yeni Zelanda'nın kişisel özgürlükte, Finlandiya'nın yönetimde, İsviçre'nin eğitimde, İsveç'in ekonomide ve Avustralya'nın sosyal sermayede birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Türkiye, dünya ülkelerinin refah seviyesini oluşturan listede ilk sıralarda yer alamamaktadır. 149 ülke arasında yapılan sıralamada 88. sırada bulunan Türkiye, kişisel özgürlükte 105., sosyal sermayede ise 96. sırada bulunmaktadır.

1.1.4.Türkiye'de Sosyal Devlet İlkesi

Sosyal devlet anlayışı ve bu kavram kapsamında geliştirilen sosyal politikalar, gelişmiş ülkelerde üreten işçi sınıfı ve demokratik hareketlerle birlikte ortaya çıkarken; Türkiye'de devlet merkezli yani devletin biçimlendirdiği bir süreç olarak kendisini göstermektedir.

Türkiye'de sosyal devlet kavramını ve uygulanış biçimini değerlendirmek için öncelikle yaşanılan dönemi ve ekonomik, sosyal, siyasal gelişmeleri incelemek bunlarla ilgili araştırmalara başvurmak gerekmektedir.

Yaşanılan tarihi süreç ve olaylar göz önüne alındığından Türkiye'deki gelişmelerin hem ülke sınırları dahilinde yaşanan olaylardan hem de batıdaki gelişmelerden etkilendiği açıkça görülmektedir. Bu durum ülkemizde yapılmak istenen ve hayata geçirilen durumlar arasında farklar ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'nin yaşadığı demokrasi deneyimi bunun en güzel örneğidir.

Devletin "sosyal niteliği" ve "sosyal politika uygulamaları" da içerisinde benzer şekilde çelişkiler barındırmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin, Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kadar "kendine özgü" bir sosyal niteliği ve sosyal boyutu olmuştur. Fakat tam anlamıyla bir sosyal devlet olduğu da söylenemez. Bahsi geçen karmaşık durumun nedeni olarak; ülkemizdeki gelişmelerde iç ve dış olayların etkisinin olması durumu gösterilebilir. Aynı zamanda, Türkiye'de sosyal devlet anlayışını ve bakış açısını anlamak için dikkat etmemiz gereken başka bir durum daha vardır. Bu ikinci önemli durum, tüm sosyal ve toplumsal gelişmelerde devletin oynadığı "egemen" roldür. Devletin üstlendiği egemen rol; çok partili yaşamda, ekonomik kalkınma hareketlerinde ve toplumsal hayat gibi birçok konuda kendisini göstermiştir (Koray, 2005, s. 25-30).

Sosyal devlet anlayışı, Osmanlı tarihinin 15. yüzyılına kadar uzanabilen, sosyal devlet adı altında olmasa da çeşitli uygulamalarda varlığını göstermiştir. Uygulamalara bakıldığında Tanzimat hareketlerinden itibaren eğitim, sağlık, sosyal sigorta gibi alanlarda üretilen sosyal politikalar mevcuttur.

Osmanlı tarihine bakıldığında, merkezi ve yerel burjuva olarak adlandırılan sınıfın girişimleri ile oluşturulan sosyal kurumların varlığı görülmektedir. Bu kurumların büyük kısmı vakıf gelirleri tarafından desteklenmekteydi. Aynı zamanda bu kurumların yanı sıra; aile, kan bağı ve hemşerilik gibi yakınlık durumlarına dayanan çeşitli dayanışma birimleri mevcuttu.

Osmanlı; toplumun büyük kesiminin sorunu olarak kendini gösteren yoksulluk ve ihtiyaç durumlarında ortaya çıkan bir refah rejimine sahipti. Bu nedenle Osmanlı'da uygulanan sosyal politikalar vakıf kaynaklı, gönüllülük esasına dayanan bir yol izlemiştir (Özbek, 2002, s. 11-15).

1.1.4.1.Ortaya Çıkışı

Türkiye'de sosyal devlet anlayışı ve işleyiş amacı göz önünde bulundurulduğunda kavramın dönem şartlarına göre zamanla ve yavaş yavaş ortaya çıktığı görülmektedir.

Yenileşme hareketleri, Avrupa devletlerinin Türkiye'den üstün olduğunun kabulüyle askeri alanda başlamıştır. Bu gelişmeler zamanla yönetsel ve toplumsal alanda da kendisine yer edinmeye başlamıştır.

Ülkemizde sosyal devlet yaklaşımı öncelikle yerel yönetimlerin temeli olarak kabul edilen köylerin idari açıdan örgütlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu oluşum; ülkenin içinde bulunduğu dönemin sosyal, politik ve ekonomik yapısının özellikleri gereğince olmuştur. Bunun yanı sıra; belediyecilik anlayışına geçilmesi, Kırım savaşı ve savaşın ülkede yarattığı bazı olumsuzlukların halk tarafından giderme isteğinden dolayı oluşmuştur. Bu durumlara örnek olarak; savaşın başkentte neden olduğu hareket ve karmaşıklığı giderme isteği ve İstanbul'un Avrupa başkentleriyle karşılaştırıldığında kötü durumda olduğu görüşünün yabancı ve azınlık grup tarafından dile getirilmesi verilebilir (Ortaylı, 2007, s. 306-436).

Yaşanan dönemsel gelişmeler ile şekillenen sosyal devlet anlayışı, toplumsal karmaşa ve sorunların üstesinden gelebilmek için birilerinin görevli olması düşüncesini beslemiştir. Sosyal devleti anlayabilmek ve ifade edebilmek için dikkat edilmesi gereken birtakım durumlar vardır:

İlk olarak, sosyal devletin denetiminde, sosyal politika ile ilgili durumlar temel noktalardır. Bu politikaların amaçları, sosyal hizmetler ve iş gücünün devamı adına yapılan çalışmalardır. Örneğin; devlet, çalışan-işçi sınıfın istek ve ihtiyaçları temelinde bazı hizmetleri üstlenmiştir. Bu hizmetler arasında; ulaşım, iletişim veya alt yapı hizmetleri bulunmaktadır.

İkinci olarak, sosyal yatırımlar ve sosyal tüketim arasındaki fark, sosyal politikaların özelliğini ve çalışmalarını etkilemektedir. Bu duruma örnek olarak II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan sosyal güvenlik vergileri verilebilir. Ortaya çıkan vergilerin nedeni istikrarı sağlama isteği

olarak belirtilmiştir. Uygulanan vergi çalışmasındaki amaç, sosyal olarak bireyleri üretim sürecine hazırlamak, bunun yanı sıra; ekonomik sermaye artırımını ve sermayenin birikimini sağlamaktır.

Üçüncü ve son olarak ise, sosyal politikaların oluşumunda iş gücünün devamını sağlarken aynı zamanda işlevselliği de gerçekleştirme hedefi vardır. Ayrıca; iş hayatında yer almayan yani çalışmayan bireylerin yaşamlarının belirli standartlar dahilinde devamını sağlamak konusu üzerinde durulmuş ve sosyal bütünlüğün korunması amacıyla çalışmalar yürütülmüştür (Ürer, 2012, s. 114-115).

Sosyal devlet anlayışının ortaya çıkması, yaşanılan olay ve durumlara bakıldığında toplumda oluşan belirli sorunlarla oluşmuştur. Bu bağlamda bahsi geçen kavram, yaşanılan sorunlarla ilgili düzenleme çalışmalarıdır demek de mümkündür.

1.1.4.2.Gelişimi

Sosyal devletin gelişimine baktığımız zaman 20. Yüzyılda bu oluşumun toplumda fazlasıyla yer ettiğini görürüz. Almanya'da "Weimar Anayasası", 1919 yılında, bulundurduğu hükümlerle bu alanın en önemli örneğini oluşturmaktadır (Akad, Vural Dinçkol, & Bulut, 2018, s. 208).

Almanya'da gerçekleşen oluşum kapsamında ülkemizde Cumhuriyetin ilk dönemlerine bakıldığında, 1924 Anayasası'nda "sosyal ve ekonomik" haklara yer verilmediği görülmektedir. Fakat, sosyal devlet ilkesinin bazı uygulamaları bu dönemde görülmektedir (Adıkaçtı, 1997, s. 81-82).

Kapitalist düzenin kendini gösterdiği dünya ülkelerinde, 1970'li yılların ortalarından itibaren sosyal devlet uygulamalarından uzaklaşılmıştır. Dünyada "neoliberal" politikaların benimsenmesi, 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de de kendini göstermiştir. Bu bağlamda özellikle 12 Eylül 1980 darbesi sonucunda toplumsal sınıflar ve devlet arasındaki uzlaşma ortadan kalkmıştır. "Devlet küreselleşme sürecinde kendisine çizilen çerçeve içerisinde sosyal işlevlerinden hızla uzaklaşmaya başlamıştır" (Kara U. , 2004, s. 234).

Kapitalizmin 1970'li yıllarda yaşanan ikinci yapısal kriz sonrasında Türkiye'nin dışa dönük kalkınma stratejisine geçtiği görülmektedir. Bunun yanı sıra; bahsi geçen dönemde Türkiye'de sosyal devlet anlayışının büyük ölçüde sorgulanmaya başlandığı ve sosyal refah konusunda yaklaşım değişikliği yaşandığı bilinmektedir. 24 Ocak 1980 kararları, sosyal refah anlayışının ve devletin sosyo-ekonomik durumunun önemli değişiminde dönüm noktası olmuştur. 24 Ocak kararlarının etki ettiği

olaylar sonucunda hazırlanan “1982 Anayasası”nın sosyal devlet olgusuna yaklaşımı “1961 Anayasası”na göre belirgin biçimde farklıdır. Bu farklılık olumsuz yönde kendini göstererek, sosyal devlet anlayışından geriye gidiş yönünde olmuştur. (Kara U. , 2004, s. 234)

1.1.5.Anayasal Planda Sosyal Devlet İlkesi

Sosyal devlet ilkesi doğrultusunda ülkelere anayasal planda bakıldığında İngiltere, Fransa, Almanya gibi gelişmiş ülkelerin düzenlemeler yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda sosyal devletin ilk izlerinin, 1793 yılında Fransa’da yayımlanan “II. İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi” olduğu bilinmektedir. “1793 Fransız Anayasası”nda da yer alan bildirge, toplumda ihtiyacı olan bireylere devlet tarafından yardım yapılması, öğrenim olanağından tüm vatandaşların eşit şekilde yararlanmasının sağlanması gibi hükümler yer almaktadır. Bunun yanı sıra yine Fransa’da yapılan çalışmalar sonucunda 1848 Anayasası da sosyal hak ve sosyal hukuk anlayışlarını büyük ölçüde yansıtması açısından önemlidir (Kapani, 1993, s. 53).

İngiltere maddi yetersizlikten dolayı yardıma muhtaç bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması için çalışma yapan ülkeler arasında yer almaktadır. Bahsi geçen ülke, 1601 ve 1834 Yasaları ile batılı ülkelerde yoksullara yardım alanında öncüdür. Aynı zamanda İngiltere, çalışma hayatında da ilk sosyal mevzuatın çıkarıldığı ülke olmuştur (Talas, 1999, s. 119).

Modern anlamda sosyal devlet kavramının oluşumu konusunda 1871 tarihinde kurulan Alman İmparatorluğu’nun oldukça önemli yeri vardır (Ebeling, 2007, s. 4-5). Almanya’nın Weimar Anayasası, "ekonomik hayatın adalet esaslarına göre ve herkese insanlığına yaraşır bir şekilde düzenlenmesi" esasını benimsemiştir. Ülkede bu anayasa maddeleri doğrultusunda hareket edilmiştir (Kapani, Kamu Hürriyetleri, 1980, s. 55).

Türkiye’de çıkan 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarına sosyal devlet anlayışı çerçevesinde bakıldığında çıkış şekillerine bağlı olarak içeriklerinde farklılıklar olduğu görülmektedir. 1982 Anayasası genel olarak 1961 Anayasası ile aynı doğrultudadır (Kaboğlu, 1994, s. 248). Fakat 1982 Anayasası, 1961 Anayasasına göre sosyal haklar ve sosyal devlet yaklaşımı doğrultusunda geride kalmıştır.

1961 Anayasasının 10. Maddesinde bulunan ifade 1982 Anayasasının 5. maddesinde "Devletin Temel Amaç ve Görevleri" başlığı altında düzenlenmiştir.

Maddeye göre,

" Devletin temel amaç ve görevleri kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır" şeklinde varlığını sürdürmüştür.

Anayasa Mahkemesi, anayasal çerçeve doğrultusunda aldığı kararlarda bahsi geçen ilkeyi, anlamına uygun olarak ve üzerinde titizlikle durarak uygulamıştır. Yüksek Mahkemenin 1988 tarihli bir kararında yaptığı sosyal hukuk devleti tanımı "Sosyal hukuk devleti, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devlet demektir" şeklinde yapılmıştır (Bulut, 2003, s. 178-179).

Çağdaş devlet anlayışı, sosyal hukuk devletinin, anayasanın özüne ve ruhuna uygun biçimde kurulmasını gerekli kılar. Bu bağlamda, hukuk devletinin öncelikli amacı olarak görülen kişinin korunması, toplumda sosyal güvenliğin ve sosyal adaletin sağlanması yoluyla gerçekleşebilir (Bulut, 2003, s. 178-179).

Sosyal devletin, Türkiye anayasal sistemini oldukça etkilediği görülmektedir. Bu anlayış bir ilke olarak 1961 Anayasasında yer almıştır. Anayasa, sosyal devlet ilkesinin neleri kapsadığını belirleyen oldukça geniş hak ve sorumluluklar listesi belirlemiştir. Aynı zamanda, bu ilke ile Cumhuriyetin sosyal bir hukuk devleti olduğu hükmü de getirilmiştir. 1961 Anayasasında kabul edilen sosyal devlet ilkesi doğrultusunda çıkarılan kanunlarla birlikte devletin sosyal alandaki düzenleyici, denetleyici gücü ortaya konulmuştur.

"1961 Anayasası" ile hükümet, düzenleyici güç anlamında sosyal devlet anlayışına uygun olarak kalkınma planları hazırlamaya ve uygulamaya koymaya başlamıştır. Oluşturulan kalkınma planları ile devlet, Anayasa'da belirlenen amaçlar doğrultusunda düzenleyici, yol gösterici ve politikaların uygulayıcısı olarak ekonomik ve sosyal hayata eskiye oranla daha fazla müdahalede bulunmuştur (Müftüoğlu, Özgür, s. 1-7).

61 Anayasası, 10. maddesinin 2. fıkrası, "Devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartlan hazırlar" (1961 Anayasası, 2017, s. 1-10) demektedir. Bu madde ile devletin görev ve sorumluluklarına yenilerini eklendiği görülmektedir. İfade edilen anayasa maddesi, yeni anayasal düzende devleti,

bireylerin özgür, eşit ve huzurlu bir ortamda yaşama hakkı doğrultusunda üst düzey çalışmalarda bulunması konusunda uyarmaktadır.

1.1.6.Görevli Kuruluşlar

Sosyal devlet anlayışı Osmanlı döneminden başlayarak varlığını sürdürmektedir. Osmanlı devletinde toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı çalışmalar arasında askeri personel ihtiyaçlarını karşılama, okul, hastane, cami yaptırma, yetimleri devlet güvenliği altına alma, sosyal hizmetleri yapabilmek için kamu binaları yapma gibi çalışmalar yer almaktadır.

Devlet yaptığı çalışmaları tek başına yürütürken zamanla üstlenilen sorumlulukları paylaşıp, görevleri hafifletici kuruluşlar oluşmaya başlamıştır. Bahsi geçen oluşumlar Osmanlı sosyal sisteminin en önemli aktörlerini oluşturmaktadır. Bu kuruluşlardan bazıları şu şekildedir (Özdemir İ. M., 2008, s. 43-50);

1. Vakıflar
    1. Hayri Vakıflar
    2. Avarız Vakıflar
2. Lonca
3. Darülhayr-ı Ali

Vakıflar; sosyal devlet anlayışı ile yapılan çalışmalar arasında ekonomik ve kültürel haklar yer almaktadır. Osmanlı devletinde bu çalışmalar vakıflar aracılığıyla yapılmaktaydı. Bu bağlamda vakıflarda eğitim, sağlık, şehircilik gibi hizmetler verilmekteydi. Bu hizmetlerin yanı sıra; sosyal yardım, sosyal güvenlik, toplumsal dayanışma gibi işlevler de vakıflar tarafından yerine getirilmiştir (Tabakoğlu, 1993).

Osmanlı'da vakıf, devlet ve halk arasındaki bağ açısından değerlendirildiğinde; "halkın devlete olan desteğini zorlama olmadan, kendi istekleriyle yerine getirdiği kuruluşlar" olarak görülmektedir (Şeker, 1984, s. 98).

Vakıflar; sahih ve gayri sahih vakıf olarak ikiye ayrılarak çalışmaları sürdürmüş ve Osmanlı toplumunu sosyal devlet anlayışı ile yürütülen bir toplum olarak şekillendirmiştir.

- **Hayri Vakıflar;** hayır kurumları olarak adlandırılan vakıflardır. Hayri vakıf çalışmaları arasında, camiler, mescitler, imaretler, kütüphaneler, medreseler, hastaneler, hanlar

gibi kuruluşlar vardır. Bu kuruluşlarda vakıftan faydalanma ikiye ayrılır. İlki herkesin yararlanabileceği, ikincisi ise sadece fakirlerin yararlanabileceği kuruluşlardır. Eğer vakıflardan maddi durumu iyi olan vatandaşların da yararlanmasına izin verilecekse bunun vakfiyede açıkça belirtilmesi gerekmekteydi (Akgündüz, 2013, s. 209-213).

- **Avarız Vakıflar;** daha çok sosyal yardım amacıyla hareket eden vakıflardır. Toplumlarda meydana gelen olumsuz durumlarda halka yardım etmek için oluşturulmuştur. Bu vakıflar özellikle mahalle veya köylerde hastalık geçiren, yardıma ihtiyacı olan fakir halkın tedavisi ve bakımını üstlenmeyi amaçlamıştır (Şeker, 1984, s. 98). Vakıflarda yer alan avarız sandıkları ile fakir olanların vergileri ödenirdi (Tabakoğlu, 1993). Kimsesizlerin ve çocukların hayatlarının korunması da yaptıkları çalışmalar arasında yer almaktaydı (Akgündüz, 2013, s. 209-213).

Lonca; Osmanlı Devleti'nde ilk dayanışma sandıkları olarak ifade edilen, esnafın ilk karşılıklı yardımlaşmaları birer meslek kuruluşu olan başta ahilik ile başlamıştır. Daha sonralarda ise bu yardım uygulamaları loncalar içinde başlamıştır (Karpat, 2011, s. 74).

Sanayi Devrimi öncesinde Osmanlı içinde zanaat ve küçük sanatlara çok önem verilmekteydi. Buna bağlı olarak, sanayi ve esnaflık fazlasıyla gelişmişti. İşveren ve yanlarında çalışanların (kalfa, çırak vb.) aralarındaki ilişkileri ve çalışma koşullarını loncaların kuralları belirlemekteydi. Aynı zamanda bu kurallara gelenekler, dinsel inançlar ve sözlü anlaşmaların da büyük etkisi olmuştur. Bunun yanı sıra; loncalar, onlara bağlı olanlar içinde ihtiyaç sahibi olanların ve sakatlık, yaşlılık, hastalık, ölüm gibi nedenlerle gelirlerini yitirmiş olanların nasıl ve ne ücret alacağını belirlemekteydi (Saymen, 1953, s. 1071-1072).

Loncalar işçi ve işvereni aynı çatı altında birleştirmiştir. Bu oluşum sayesinde, Osmanlı ekonomisinde işçi sınıfı oluşmamıştır (Özdemir İ. M., 2008, s. 43-50). Fakat bir süre sonra loncalar kapatılmıştır.

Loncaların kapatılması ve Mecelle ile iş hayatına yönelik hukuki müdahalelerin yapılmıştır. Bu hukuki müdahalelerin sonrasında ilk sosyal güvenlik kararı alınmıştır. Bu karar; 1865 tarihinde Ereğli kömür havzası için çıkarılan "Dilaver Paşa Nizamnamesi"dir (Talas, Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, 1992, s. 36).

1866'da "Amele Perverler Cemiyeti" adlı oluşum aracılığıyla sendika ve işveren toplu sözleşme görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerin ve çalışmaların sonucunda ücret ve grev hakkı üzerinde kazanımlar elde edilmiştir. Bu tarihte yabancıların etkisi ile "İttihat ve Terakki Partisi"

döneminde sendikacılık ve grev hakkı sona ermiş, bu durum 1963'e kadar devam etmiştir (Zaim, 2007).

Osmanlı'da Tanzimat dönemine kadar sosyal hayatın en önemli kurumu olan vakıf müessesesi idi (Öksüz, 1988). Daha sonralarda ücretli emeğin geliştiği meslek ve bölgelerde sosyal güvenlik düzenlemeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Öncelerde lonca sistemi ile koruma altına alınan emek ve emek sahibi yeni sistemle devletin müdahalesi ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır (Özdemir İ. M., 2008, s. 43-50).

Tanzimat sonrasında vakıflar merkezi idarenin denetimi altına girmiştir. Vakıfların denetim mekanizmasını etkin şekilde kullanmak için 1826 yılında Evkaf Hümayun Nezareti kurulmuştur (Öksüz, 1988).

Yapılan çalışmalar sonucunda vakıf statüsündeki sandıkların tamamen devletin eline geçmesi ile birlikte devletleştirme ve merkezileştirmenin vakıflar konusunda da gerçekleştiği görülmektedir. Yeni yapılaşma ve denetimlerden de anlaşılacağı gibi Osmanlı devleti sosyal güvenliğe tamamen hâkim olma isteği içine girmişti. Bu nedenle 1866 yılında Askeri Tekaüt Sandığı ve 1880'de kurulan Mülki Tekaüt Sandığı kurulmuştur (Yazgan, 1969).

1 Nisan 1866'da kurulan ilk işçi örgütü 'Ameleperver Cemiyeti'dir. Bu cemiyet, iş-el becerisi öğretme, araç gereç sağlama ve iş bulma gibi amaç edinerek hareket etmiştir. Cemiyetin uygulamaları yetersiz olsa da bir sosyal güvenlik uygulaması olarak kabul edilebilir (Çeçen, 1973, s. 30-50). Bu cemiyeti izleyen ve sosyal devlet anlayışının temelini oluşturan kurumlardan bazıları şu şekildedir;

- "1866'da kurulan 'Askeri Tekaüt Sandığı' ilk resmi sosyal güvenlik kurumudur."
- "1881 yılında sivil memurlar için emekli sandığı kurulmuştur. 1890'da Seyrisefain Tekaüt Sandığı,"
- "1909'da askeri ve mülki sandıklarla Tersane-i Amire'nin işçi ve memurları için Emeklilik ve Malüllük Sandığı,"
- "1910'da Hicaz Demiryolu Memur ve Müstahdemlerine hastalık, kaza halleri için yardım sandığı,"
- "1917'de Şirket-i Hayriye Tekaüt Sandığı kurulmuştur" (Öztürk N. , 1995).

Devlet tarafından yapılan tüm müdahaleler sonucu vakıflar, on dokuzuncu yüzyıl boyunca sosyal yardım işlevlerini önemli ölçüde yitirmişlerdir. Bu süreç içerisinde Osmanlı padişahları yardımlar için vakıf kurumuna daha az ilgi göstermişlerdir. 108 yıllık süre içinde sadece 27 vakıf kurulmuştur (Öztürk N. , 1995).

Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı sonrasında sosyal güvenlik ile ilgili çalışmalar kapsamında bazı kuruluşların temeli atılmıştır. Bu kapsamda: "10.12.1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 06.04.1949'da Bakanlar Kurulu'nca kabul edilmiş; 07.04.1948 tarihli Dünya Sağlık Örgütü Anayasası, 09.06.1949 tarih ve 5062 sayılı yasa ile onaylamış ve Türkiye, Dünya Sağlık Örgütü üyesi olmuştur" (Kaya E. , 2009, s. 62-63).

1949 yılında "5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanun memurların emeklilik ve malullük durumları düzenlenmiştir. Bu sayede kamuda çalışanlar düzenli bir sosyal güvenlik rejimine kavuşturulmuştur (Güzel & Okur, 2003, s. 419).

1970'li yıllara gelindiğinde dünya ekonomisi bir kriz içine düşmüştür. Daha sonra ise "12 Eylül 1980 Askeri Harekatı" Türkiye'yi derinden etkilemiştir. Bu etki Türkiye'de sosyal devlet anlayışının oluşmaya başladığı önemli dönemlere denk geldiği için bu oluşumu olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle 1980 yılı ve sonrası Türkiye'de sosyal devlet yeniden şekillenme sürecine girmiştir.

1980'li yılların sosyal, ekonomik ve siyasal politikaları 1990'lı yıllara da yansımıştır. Devlet, bu ekonomik ve siyasal olaylardan dolayı giderek sosyal politikalardan uzaklaşmaya başlamıştır. Özellikle 2000'li yıllarda Türkiye'de sosyal devlet kavramı kendisini sosyal politikalar yerine daha çok sosyal yardımlarda göstermektedir. Ancak, bu yardımlar da oldukça yetersiz kalmaktadır (Yay, 2014, s. 157).

"Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı"nın 06.04.2011 tarihli ve 6223 sayılı Kanunun verdiği yetki ile, 03.06.2011 tarihinde Bakanlar Kurulunca kurulmasının, devletin söz konusu dönemde sosyal devlet özelliği taşıması açısından önemi büyüktür. Aile ve Sosyal Politika Bakanlığı'nın başlıca görevleri olarak şunlar olarak belirtilmiştir:

- "Sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin ulusal düzeyde politika ve stratejiler geliştirmek, uygulamak, uygulanmasını izlemek ve ortaya çıkan yeni hizmet modellerine göre güncelleyerek geliştirmek; Sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının artırılmasına yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek…" (Resmi Gazete, Anayasa Mahkemesi Kararı, 2013).

1.2.SOSYAL BELEDİYECİLİK ANLAYIŞI

1.2.1.Belediyelerin Sosyal Politikalarına İlişkin Yasal Çerçeve

Türkiye'de, özellikle 1990 yılından sonra, sosyal belediyecilik uygulamaları ile ilgili yapılan çalışmalar yoğunlaşmaya başlamıştır. Belediyeler bu bağlamda öncelikle sosyal ve kültürel alanda sosyal politikalar benimsemiştir. Benimsenen politikalar kapsamında daha sonra özellikle engellilerden başlayarak çeşitli dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulama ve çalışmaları yapmışlardır (Güloğlu & Es, 2008, s. 257-267).

"5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu" ve "5393 sayılı Belediye Kanunu"nun pek çok maddesinde, sosyal belediyeciliğe kanuni altyapı oluşturabilecek hükümler bulunmaktadır. Bahsi geçen iki kanun, belediyelere sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında yetki vermiştir. Aynı zamanda bu hizmetleri sayma yöntemiyle belirlememiş ve belediyelere genel yetki vermiştir (Çelik, 2014, s. 9-11).

"5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu"nda, yerelde yapılması gereken sosyal politikaların belediyeler tarafından geliştirileceği belirtilmektedir. Kanun, bireylerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal sorunlarının çözülmesi görevini belediyelere yüklemektedir.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun

7. maddesinde,

"Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak.. Spor, dinlenme ve eğlence yerleri ile parkları yapmak; yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak; mesleki eğitim ve beceri kursları açmak; mabetler ile sağlık, eğitim, kültür tesis ve binalarının yapım, bakım ve onarımı ile kültür ve tabiat varlıkları ve tarihî dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak" ifadesi bulunmaktadır.

18. maddede,

"Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak.." gibi hükümlere yer verilmiştir (5216 Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004).

Bu hükümler ile ev hanımları, kendisine maddi olarak gelir oluşturamayacak durumda olan işsizler ve engelliler, belediyenin yapacağı etkinliklere katılarak bir meslek veya beceri kazanabilmekte, aynı zamanda sosyalleşme olanağı bulabilmektedirler (Çelik, 2014, s. 9-11).

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun;

9. maddesinde,

"Muhtar, mahalle sakinlerinin gönüllü katılımıyla ortak ihtiyaçları belirlemek, mahallenin yaşam kalitesini geliştirmek, belediye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkilerini yürütmek, mahalle ile ilgili konularda görüş bildirmek, diğer kurumlarla iş birliği yapmak ve kanunlarla verilen diğer görevleri yapmakla yükümlüdür." denilmektedir.

13. maddede,

"Herkes ikamet ettiği beldenin hemşerisidir. Hemşerilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur. Belediye, hemşeriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır." ifadesi yer almaktadır.

14. maddede,

" [belediye]… sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır. (25/4/2013 tarihli ve 6462 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle, bu fıkrada yer alan "özürlü" ibaresi "engelli" şeklinde değiştirilmiştir.) Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri

açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler" hükümleri mevcuttur (Belediye Kanunu, 2005).

"5393 sayılı Belediye Kanunu"nun 15. maddesinde belirtilen "izinsiz satış yapan seyyar satıcılara verilen cezalar kapsamında alınan gıda maddelerinin geri alınmayan gıda maddelerini gıda bankalarına, geri alınmayan gıda dışı malları yoksullara dağıtma" hükmü sosyal belediyeciliğe yönelik uygulamalar arasında yer almaktadır (5393 Belediye Kanunu, 2005).

5393 sayılı kanununun 38. maddesi ile "5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu"nun18. maddesi belediye başkanlarına, "bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, özürlülerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere özürlü merkezleri oluşturmak" ifadesi kapsamında yapılan harcamaları bütçeye işleyebilme sorumluluğunu yüklemektedir (Çelik, 2014, s. 9-11).

2006 yılında Büyükşehir Belediyeleri "Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği", yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle birlikte Özürlü Hizmet Birimleri'nin görevleri netleşmiştir. Bu birimlerin görevleri arasında, büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde yaşayan engellilerin, toplum hayatına katılımını ve sosyalleşmelerini kolaylaştırmak yer almaktadır. Aynı zamanda toplumsal fırsatlardan faydalanma açısından engelli olmayan diğer bireyler gibi eşit faydalanmalarını sağlamak bulunmaktadır. Belediyelerde, engellilerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, bakım, sosyal ve mesleki iyileştirme hizmetleri vermek de görev ve sorumluluklar arasında yer almaktadır (Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği, 2006).

Yerel yönetimlerin yasal çerçeve ile belirlediği sorumluluklar arasında, engellilerin toplumla bütünleşmesini amaçlayan "ayrımcılık yapmama" veya "sosyal dışlanmayı önleme" ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkeler engellilere yönelik somut yansımaları bakımından önemli ilkelerdir. Fakat yapılan bazı uygulamalar olumlu sonuçlar getirmesi amaçlanarak yapılsa da bazı ayrıma yol açan durumlarla karşı karşıya gelinmiştir. Bunlara örnek olarak; "engelliler parkı", "engelliler otobüsü" ve "engelliler lokali" gibi uygulamalar gösterilebilir. Bunlar temel yaklaşımlar açısından doğru uygulamalar olarak gösterilemez. Verilen isimlerin yerine engellilerin de yararlanabileceği herkese uygun tesislerin yapılmasının daha doğru bir uygulama olduğu savunulmaktadır (Seyyar A. , 2008, s. 80-85).

Sosyal belediyecilik kapsamında yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar belediye giderleri arasında sayılmıştır. Bunu belirleyen ifade ise 5216 sayılı Kanun'un 24. maddesi ve 5393 sayılı Kanun'un belediyenin giderlerini düzenleyen 60. maddesinde yer almaktadır.

"5393 sayılı Belediye Kanunu" ile, belediyelere tek başına tüm sorumluluğu üstlenme yerine, sosyal belediyecilik alanında diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapabilme olanağı sunulmuştur. Kanunun 75. maddesine göre, belediyeler görev ve sorumluluk alanına giren konularda, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan dernekler, vakıf ve meslek odaları ile ortak hizmet projeleri gerçekleştirebilir.

İlgili kanunun 77. maddesinde belediye hizmetlerine gönüllü katılım desteklenmiştir. Bu kapsamda;

"Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular." ifadesine yer verilmiştir (5393 Belediye Kanunu, 2005, s. 9495).

Belediye tarafından sunulan hizmetin "özürlü, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun" yürütüleceği hükmü bulunur. Belediye kanunlarında yer alan maddeler incelendiğinde, devletin, belediyeleri, mahalli düzeydeki sosyal politika ve sosyal refah hizmetlerinin yerine getirmesinde ve orada yaşayan halkın yaşam standardını arttırmada temel kuruluşlar haline getirdiği açıkça görülmektedir. Bunun yanı sıra; sosyal ve kültürel hizmetlerin şehirden şehre farklılık göstermesi ve her kentin kendisine özgü ihtiyaçlarının olması, bu tür hizmetlerin belediyeler tarafından yerine getirilmesinin daha doğru bir uygulama olduğunu gözler önüne sermektedir (Çelik, 2014, s. 9-11).

Belediyenin merkezi yönetime göre, yerel dezavantajlı gruplara ait sorunları daha iyi bilmesi ve bu hizmetlerden yararlananlara daha yakın birim olması, yerel halkının istek ve ihtiyaçlarını karşılamada daha verimli ve etkin olabilmesi anlamına gelmektedir (Ateş, 2009, s. 88-95). Bu da yerel yönetimlerin merkezi yönetim içindeki öneminin oldukça fazla olduğunu göstermektedir.

1.2.2.Sosyal Belediye Anlayışının Oluşumu

Sosyal devlet anlayışının içerisinde varlığını gerçekleştiren sosyal belediyecilik anlayışı zamanla gelişim göstererek birçok alanda çeşitli sorumluluk üstlenmiştir. Bu anlayış çerçevesinde gerçekleşen işlevler "Sanayi Devrimi" döneminde yoksullara yardımla başlamıştır.

İlerleyen senelerde yaşanan dünya savaşları sonrasında yaşanan toplumsal sorunların önemli boyutlara ulaşması ve bir çözüm yoluna gidilme çabasıyla birlikte yerel yönetimler daha geniş sorumluluklar yüklenmişlerdir (Ersöz, 2006, s. 1). Bu bağlamda yerel yönetimler, sağlık, eğitim, işsizlik gibi toplumsal sorunlar üzerinde çalışmalar yaparak önemli sosyal hizmetlerde görevler alarak merkezi yönetimin iş yükünü hafifletmeye başlamışlardır. Gelişmiş toplumlarda yaşanılan değişim süreçleri sonucunda yeni toplumsal yapılar ve sosyal ihtiyaçlar meydana gelmiştir. Oluşan yeni ihtiyaçları yerel yönetimler üstlenmiştir (Ersöz, 2005, s. 134-151).

Üstlenilen görevler ile merkezi idare ve yerel idareler arasında görev paylaşımları başlayarak çalışmalar sosyal devlet ilkesi doğrultusunda düzenlenmiştir. Düzenlemeler ile birlikte bazı hizmetler belediyelere devredilmiş, bazı görevler ise merkezi idare tarafından gerçekleştirilmiştir (Urhan, 2005, s. 85-102). Bu bağlamda bakıldığında sosyal belediyecilik anlayışının, sosyal devlet uygulamalarının bir uzantısı olarak gelişim gösterdiği görülmektedir (Pekşen, 2014, s. 5).

Sosyal devlet olarak kendisini yenileyen merkezi yönetim ve yerel yönetim birbirlerine yardımcı olarak sosyal politikalar bakımından bireylere hizmet sunmaktadır (Adıyaman & Demirel, 2011, s. 115-129).

Sosyal belediyecilik; belediyelerin oluşumlarından itibaren uygulamaya başladıkları temel hizmetlerin yanına yenilerini ekleyerek; yerel halkın sosyal yapısına etki edecek kültür, eğitim, sağlık, refah gibi alanlarda da hizmet sunma sürecini ve bu doğrultuda yaşanan yeniliği ifade etmektedir. Belediye yetkileri ve kaynakları, sorumluluklarında bulunan yerel halkın talepleri doğrultusunda değişime uğramış ve önemli gelişimler göstermiştir. Bu oluşumlar sonucunda sosyal belediyecilik anlayışı belediyelerin gelişimi ile birlikte gelişmiş, içeriğine yeni unsurlar eklenmiştir (Şahinoğlu, 2014, s. 68).

Sosyal belediyeciliğin üzerinde uzlaşılmış tek bir tanımı bulunmamaktadır; "Genel olarak sosyal belediyecilik, sosyal devletin yerel düzeydeki bir izdüşümü olarak, sunduğu sosyal nitelikli mal ve hizmetlerle daha iyi bir yaşam standardı yaratmayı hedefleyen ve onların bütçesine sosyal adalet sağlayıcı biçimde katkı yapan belediyecilik olarak tanımlanabilir" (Pektaş, 2010, s. 5-23).

Bir başka tanıma göre "sosyal belediyecilik; kamusal harcamaları sağlık, eğitim, kültür gibi alanlarda da kullanımı gerçekleştiren bunun yanı sıra; ekonomiyi ve sosyal yaşamı etkileyen istihdam sorununun çözümüne yönelik çalışmalar üzerinde yoğunlaşan" bir oluşumdur. Sosyal belediyeler, ihtiyaç sahibi olan insanların korunmasını ve maddi açıdan desteklenmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda yerel düzeyde sağlık ve eğitim koşullarının gelişimine katkı sağlayarak, sosyal adaletin

varlığını sağlamasına yardımcı olan bir uygulama olarak kendisini göstermektedir (Kaya E. , 2003, s. 68).

Sosyal belediyecilik anlayışıyla hareket eden toplumlarda belediyeler, sosyal sorunların ortadan kalkmasını büyük ölçüde hızlandırmaktadır. Aynı zamanda yerel halkın çatışma ortamından uzak gelişmiş bir refah ortamında yaşamalarını amaçlayarak çalışmalar yapmaktadır (Ünlü, 2016, s. 63-89).

Sosyal belediyeciliğin gelişmesi için "adem-i merkeziyetçilik" ilkeleri doğrultusunda; yerel yönetimlerin merkezî yönetim karşısındaki yetki ve sorumluluklarının genişletilmesi, aynı zamanda yetkilerin, merkez ile taşra arasında paylaştırılması ve yerel yönetimlerin malî olanaklarının artırılması gerekmektedir (Seyyar A. , 2008, s. 408).

1.2.3.Sosyal Belediyeciliğin İşlevleri

Merkezi yönetimler görev alanlarını çizerken sosyal nitelikli çalışmalardan uzaklaşarak bu çalışmaları belediyelere vermeye başlamıştır. Yetki ve sorumluluklar yerel yönetimlere devredilerek belediyelere bu alanda birçok görev tanımları yapılmıştır. Bu yetki devri süreci sonucunda belediyeler aktif politika araçları geliştirmeye başlamıştır. Geliştirilen bu politikaların en önemlilerinden birisi sosyal belediyeciliktir (Keskin, 2008, s. 55).

Sosyal belediyecilik modeline bakıldığında;

- "Yerel yönetime sosyal alanlarda planlama ve düzenleme görevi yükleyen, bu görev kapsamında kamu harcamalarını eğitim, sağlık gibi sosyal amaçlara kanalize eden;"
- "Yönetimlerin, sosyal bir sorun haline gelen işsizlik, sosyal dayanışma ile sosyo-kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan altyapı yatırımlarının yapılması için politikalar üretme olanağı tanıyan;"
- "Ülkelerin içinde bulunduğu koşullardan kaynaklı zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet anlayışını güçlendirmeye yönelik yerel yönetimlere kontrol işlevleri yükleyen bir modeldir" (Akdoğan, 2002).

Sosyal belediyecilik anlayışı ile birçok alanda çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Belediyeler bu bağlamda; bir yandan işsizlik ile mücadeleyi sürdürerek, yerel kalkınmayı artırmaya yönelik

çalışmalar yapmaktadır. Diğer yandan ise sağlık, eğitim ve sosyal yardım gibi hizmet alanlarında görev ve sorumluluklar üstlenmektedir (Keskin, 2008, s. 55).

Belediyelerin sosyal yaşamda görev ve sorumluluklarını eskiye oranla daha çok artıran bu işlevler gelişmiş ülkelerde yerel yönetimlerin yanı sıra gönüllü kurum ve kuruluşlara, özel teşebbüslere yüklenmiştir (Demir, 2006, s. 62). Buna karşın az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sivil toplum kuruluşları tam anlamıyla gelişimlerini tamamlayamamıştır. Aynı zamanda devletin sosyo-ekonomik işlevlerinin de zayıf olmasından dolayı bu görev ve sorumluluklar yerel yönetimlere verilmektedir. Türkiye de gelişmekte olan ülkeler arasında yer aldığı için bahsi geçen sorumluluklar yani sosyal belediyecilik görevi yerel yönetimlere bırakılmıştır.

Sosyal belediyecilikte amaçlara bakıldığında, yaşayan yerli halk arasında yardıma muhtaç olanlara yardım ederek yaşam kalitelerini artırmak, içlerinde bulundukları muhtaçlık halinden kurtarmanın en önemli hedefler arasında olduğu görülmektedir. Bunun yan ısıra; sosyal dokuyu oluşturan birey ve gruplarda ortaya çıkan değer farkını azaltmakta amaçlar arasında yer almaktadır (Keleş, 2008, s. 39-60).

"Sosyal belediyeciliğin temel işlevleri dört başlık altında toplanabilir" (Keleş, 2008, s. 39-60); (Akdoğan, 2006).

Sosyalleştirme, Sosyal Kontrol ve Rehabilitasyon:

"Sosyalleşme kişinin aile, okul, mesleki örgütler gibi içinde yer aldığı sosyal kurumların ve yaşadığı kültürel ortamın kendisinden beklediği şekilde davranmayı ve diğer bireylerle uyum içinde yaşamayı öğrenme sürecini ifade eder" (Pektaş, 2010, s. 14).

Sosyal belediyeler bu alanda işlevlerini "tamamlayıcı" olarak yerine getirmektedir. Yerel yönetimler belirledikleri kurallarla sosyal yaşamdaki bireyler tarafından beklenen davranışlara uyulması gerekliliğini vurgular. Bu kurallara aykırı davranışlara çeşitli yaptırımlar uygulayarak bireye, sosyal beklentilere uygun davranışlar aşılamayı hedefler. Hedeflenen kural ve değerlere uyum sürecini gerçekleştirme ile sosyal kontrol mekanizması olarak işlev görmektedirler (Pektaş, 2010, s. 5-23).

Yönlendirme, Kılavuzluk Etme ve Rehberlik Etme:

Belediyelerin toplumsal hayata yönelik danışma hizmeti işlevi bulunmaktadır. Bu işlev kapsamında tüketici danışma merkezleri gibi hizmet birimleri ile hareket ederek çalışmalar

yürütmektedir. Aynı zamanda toplumu birçok konuda yönlendirmekte ve toplumsal hayata dahil olan tüm bireylerin sorunlarını nasıl ve hangi kuruma danışarak çözeceği konusunda yardımcı olmaktadır.

Yardım Etme ve Gözetme (Sosyal Yardım):

Belediyeler, beldelerinde bulunan yardıma muhtaç insanları kolaylıkla tespit edebilmektedir. Aynı zamanda bu bireylerin sosyo-ekonomik durumlarını izleyebilmekte ve asgari yaşam sınırında olanlara temel gereksinimlerini karşılayacak gıda, kömür vb. yardımlarda bulunmaktadır.

Yatırım Yapma (Tesisler Kurma):

Sosyal belediyeler toplumsal geçim sorunlarını tamamıyla giderecek köklü yaptırım ve çalışmalar uygulayamamaktadır. Fakat maddi sorunlardan kaynaklı sorunları hafifletici çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar kapsamında ekmek fabrikaları, aşevleri, sığınma evleri, sağlık ocakları, mahalle kütüphaneleri gibi yatırımlar yapmaktadır (Pektaş, 2010, s. 5-23).

1.2.4.Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

Günümüzde belediyeler sosyal belediyecilik anlayışı doğrultusunda birçok uygulama yürütmektedir. Bu uygulamalar belediyelerin temel hizmetleri arasında yer almaktadır. Hizmetler özellikle maddi olarak geçim sorunları yaşayan dar gelirli bireyleri sosyal hayata katma ve yaşam seviyesini iyileştirmek için kullanılmaktadır. Yapılan çalışmalar düşünüldüğünde sosyal içerikli düzenlemelerin toplumsal hayata etkisinin ne kadar fazla olduğu görülmektedir (Keskin, 2008, s. 55).

Türkiye'de sosyal belediyecilik hizmetleri anlayışıyla dar gelirlilerin yanı sıra engelliler, çocuklar, yaşlılar, kadınlar ve gençler için birçok düzenleme yapılmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar; "Sağlık ve Sosyal Hizmetler", "Sosyal Hizmetler", "Sağlık İşleri", "Kültür ve Sosyal İşler" "Eğitim ve Kültür İşleri" vb. isimlerle adlandırılmaktadır (Pektaş, 2010, s. 15-16).

Yapılan çalışmaların bazıları şu şekildedir:

- "Ana-çocuk sağlığı merkezleri, sağlık ocakları, gezici sağlık otobüsleri, tanı merkezleri kurmak",
- "Çevresel şartları düzenlenmiş ucuz konut alanları üretmek",

- “Evsiz ailelere, kimsesizlere, sokakta yaşayan veya sokağa düşme ihtimali olan kişilere barınma hizmeti vermek”,
- “Gençlerin, engellilerin ve kadınların sosyalleşmelerini sağlayacak danışma ve psikolojik yardım merkezleri açmak”,
- “Hastaneye kolay ulaşım sağlanabilecek konumda bulunan, hasta yakınları için misafirhaneler oluşturmak”,
- “İhtiyaç sahiplerine temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, yiyecek, giyecek ve yakacak yardımı yapmak”,
- “İhtiyaç sahiplerine yönelik aş evleri ve imarethaneler kurmak”,
- “İstihdam ofisleri kurarak çalışmak isteyenleri ve personel arayan işverenleri bir araya getirmek, işlerini kolaylaştırmak”,
- “İş kuracak kadın ve gençlere yönelik rehberlik yapmak, makine ve ekipman desteği sağlamak”,
- “Ailesi olmayan kimsesiz çocuklar için çocuk yuvaları ve kreşler yapmak”,
- “Kültür, sanat ve spor tesisleri açmak, tiyatro, sinema, kütüphane ve kültür merkezlerini yaygınlaştırmak”,
- “Öğrencilere kırtasiye malzemesi yardımı yapmak, ihtiyaç sahibi öğrencilere karşılıksız eğitim bursu vermek”,
- “Engelliler için hizmet tesisi kurmak, rehabilite edilmelerini sağlamak”,
- “Engelliler için ulaşım, eğitim ve sosyo-kültürel alanlarda karşılaşılan zorluklarla başa çıkabilecek ve kolaylık sağlayıcı tedbirler almak””,
- Sağlık sorunu yaşayan muhtaç bireylere bir ücret almadan tedavi hizmeti (böbrek hastaları için diyaliz hizmeti vb.) sağlamak”,
- “Sanat, beceri ve meslek edindirme kursları (İSMEK vb.) vermek”,
- “Sokak çocukları, madde bağımlıları için koruma, rehabilite etme ve meslek edindirme amaçlı merkezler (İSMEM vb.) kurmak”,
- “Sosyal gruplar, sivil toplum kuruluşları ve kitle örgütlerine rehberlik hizmeti sunmak, dayanışma ve yardımlaşmayı geliştirmek”,
- “Tanzim satış mağazaları, gıda ve giyim bankaları kurmak, aynı zamanda ekmek fabrikaları işleterek ucuz ekmek satışı yapmak”,
- “Yaşlı ve düşkünler için bakımevleri, güçsüzler yurdu, huzurevleri tesis etmek, evde yaşayanlara evlerinde bakım hizmeti vermek” (Pektaş, 2010, s. 15-16).

İKİNCİ BÖLÜM

ENGELLİLİK VE ENGELLİ YAYINCILIĞI

2.1.ENGELLİLİĞİ ANLAMAK

2.1.1.Engellilik Kavramı

Engellilik kavramı yerine kullanılan çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Bunlar; yetersizlik, özürlülük gibi kavramlardır. Bu ifadeler her ne kadar birbirinin yerine kullanılsa da farklı anlamlar taşımaktadır (Çağlar, 2011).

Birbirinin yerine kullanılan kavramlarda anlam karmaşası olmaması için DSÖ, ortak bir dil oluşturmak amacıyla uluslar arası standartlarda bir sınıflandırma yapmıştır. Bu sınıflandırma; bilim ve sağlık ile ilgili alanlarda ortak küresel iletişimi sağlamaktadır (WHO, 2001).

DSÖ ilk olarak, 1980 yılında "Yetersizlik, Özürlülük ve Engelliliklerin Uluslararası Sınıflandırılması – ICIDH" isimli bir sistem geliştirmiştir.

ICIDH, özürlülük olgusunu 3 kategoride ele almıştır:

Yetersizlik (Impairment): "Vücudun zihinsel, işlevsel ve fiziksel bozukluğu" olarak adlandırılan yetersizlik kavramı, vücutta meydana gelen normal dışı durumları ifade etmektedir. Anormal olarak adlandırılan bu durumlar, doku, organ, fonksiyonel sistem ya da vücut

mekanizmasında meydana gelmektedir. Vücudun bahsi geçen, normal dışı özellikler gösteren bölgeleri psikolojik, fizyolojik veya anatomik yapıda işlevlerin geçici ya da kalıcı değişimidir.

Özürlülük (Disability): Vücudun bazı bölümlerinde meydana gelen yetersizlik durumu sonucunda, günlük yaşamdaki davranış ve fonksiyonlarda oluşan eksiklik ya da aşırılık olarak ifade edilir.

Engellilik (Handicap): Bireyde yetersizlik ve özürlülükten dolayı oluşan davranışlardaki beklendik durumlar dışında görülen, toplumsal bir bozukluktur. Kısacası engellilik kavramını açıklamak için; "yetersizlik ve özürlülüğün sosyal, çevresel sonuçları" olduğu söylenebilir (Minaire, 1992, s. 373-379).

Türkiye'de engellilik kavramından söz edilirken "hasta, sakat, âmâ, özürlü, sağır" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Bu ifadelerin kullanılması engeli bulunan bireye özgü tıbbi bir sorun olduğunun kabul edildiğini ve olumsuz olarak anlaşıldığını göstermektedir.

Ülkemizde yer alan ifadeler "Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik" ve eklerinin ICF sınıflama sistemiyle tam uyumlu değildi. Bu nedenle 2005 yılında kabul edilen "Özürlüler Yasası"nda ve Türkiye'deki mevzuatta engelli kavramı yerine özürlü kavramı kullanılmaktaydı. Fakat DSÖ, ICF sınıflandırmasına ve BM Engelli Hakları Sözleşmesi'ne göre, engellileri olumsuz yansıtmanın, ikinci sınıf vatandaş olarak görmenin ilk olarak dilden geçtiği vurgulanmaktadır. Kullanılan yanlış ifadelerle engelli bireyleri bilinçli olarak etiketlemeden kaçınılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu nedenle, "25.4.2013 tarihli ve 6462 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle, kavrama yer verilen fıkradaki "özürlü" ibaresi "engelli" şeklinde değiştirilmiştir" (Çağlar, 2011, s. 150-173).

Engellilik tarihi, insanlığın varlığının oluştuğu zamanlardan günümüze kadar gelmektedir. Fakat batı toplumlarının geçmiş tarihine bakıldığında engellilerin, hasta ve yaşlıların toplum tarafından hoş karşılanmadığı ve olumsuz birtakım davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Bu nedenle engellilik tarihi özellikle Batı toplumlarında ezilenlerin tarihi olarak algılanmaktadır.

Bu toplumlarda, güçsüzlerin ezildiği yalnızca güçlü olanların saygınlık içerisinde yaşadığı, diğer bireylerin toplum dışına itilerek yok sayıldığı görülmekteydi. Sözü edilen toplumlarda yalnızca sağlıklıların ve güçlülerin hüküm sürdüğü genel bir bilim anlayışı yer almaktaydı. Bu toplumlar içerisinde yaşayan Charles Darwin, "doğal seleksiyon" yöntemiyle, toplumda yaşayan engelli bireylerin kendiliğinden ayıklanacağı ve ortadan kaybolacaklarına inanıyordu.

Bilimsel anlayışların yanı sıra bazı dinlerde de engellilere yardım etmek hoş görülmezdi. Bu dinlere örnek olarak Pagan dinini vermek mümkündür. Bu dinlerde engelli bireylerin tanrı tarafından cezalandırıldıkları için o durumda olduklarına inanılırdı. Bunun yanı sıra, dine göre cezalandırılmış

olan engellilere yardım edenlerin de tanrı tarafından cezalandırılacağı düşünülürdü. Bu nedenle bireyler toplumdan soyutlanarak, yalnızlaşmaktaydılar. Daha sonraki zamanlarda ise engelli bireyler geçmişe göre katı bir dışlanmışlığa itilmemiş fakat niteliksiz işlerde çalıştırılmışlardır (Seyyar A. , 2013, s. 53-65).

Toplumlarca dışlanan engelliler değirmenlerde ve su depolarında hayvanların yaptıkları işleri yapmış, fuhuş batağına sürüklenmiş ve dilencilikte kullanılmışlardır. Bazı toplumlarda ise cüzamlılarla aynı kolonide yaşamak zorunda kalmışlardır (Öztürk M. , 2013, s. 19-23). Görüldüğü gibi geçmiş zamanlarda engelli bireyler birçok zorlu hayat şartlarıyla, toplumsal dışlanmışlıklarla yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır.

Günümüzde geçmişe oranla büyük değişimler görülmektedir. Artık gelişmiş toplumlarda uygulanan sosyal devlet ilkesi kapsamında engelli bireylere yönelik birçok çalışma bulunmakta ve sosyal ekonomik haklar verilmektedir. Fakat bu gelişmelerin yanı sıra engellilere yönelik bazı haksız durumların tamamen yok olduğu söylenememektedir. Örneğin; teknolojik gelişmelerle birlikte anne karnında engelli olduğu anlaşılan bebeklerin kürtaj yoluyla yaşamlarına son verilmektedir (Şişman, 2012, s. 38-40).

Tıp alanındaki ilerlemeler beraberinde birçok tartışmayı da getirmektedir. Toplumlar doğumda ve ölümde iyi olanı, nasıl olması gerektiğini tartışmaktadır. Bu bağlamda öjenik adı verilen, "sağlıksız ceninleri ayırıp, sağlıklı ceninler yetiştirmenin yollarını arayan" bir toplumsal felsefe gelişmiştir (Şişman, 2012, s. 38-40).

Toplumların en iyi ve güzel olma yolundaki ilerlemelerinin yanı sıra kapitalist sistemle birlikte faydacılık kavramı büyük önem kazanmıştır. Bu bağlamda insanlardan hep daha fazla üretmesi beklenmektedir. Üretime yeterli katkıda bulunamayan engelli bireyler işe yaramayan, gereksiz olarak nitelendirilmektedir.

Türk toplumunda geçmişten gelen örf ve adetlerle birlikte, engellilere olan yaklaşım batı ülkelere oranla biraz daha farklıdır. Dini emirler ve gelenek, göreneklerden dolayı insanlar yakın çevreleri ve akrabalarında engeli olan bireylerin ihtiyaçlarını karşılama yolunda çalışmalarda bulunmaktadır (Seyyar A. , 2013, s. 53-65).

Günümüzde engellilere genellikle evde bakım uygulanmaktadır. Fakat Türklerin Orta Asya'da bulundukları sürede çeşitli vakıflar ve şifahaneler kurdukları görülmektedir. Bu kuruluşlar bakıma muhtaç ve engeli olan bireylere yardım amacıyla faaliyet göstermiştir (Terzioğlu, 1976, s. 803-804).

Selçuklu döneminde Anadolu'da yüzlerce Şifahane ve engellileri tedavi amaçlı rehabilitasyon merkezleri açılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de Selçuklu geleneği sürdürülmüştür. Buna

bağlı olarak, her şehrin fethinden sonra sosyal bakım hizmetleri sunan kurumlar yapılarak faaliyete geçirilmiştir. Bu kurumlar vakıf statüsü altında hayata geçirilmiş ve devlet adamlarının, zengin hayırseverlerin katkılarıyla oluşturulmuştur (Seyyar A. , 1999).

Geçmişten günümüze doğru sırayla bakıldığında engelli bireylerin hayati yaşam şartlarını sağlamaya yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Fakat bu bireyler sosyal bütünleşme kapsamında birçok sorunla baş etmeye çalışmaktadır. Engelli kavramının oluşumundan başlayarak yaşamın pek çok alanında sorun yaşayan bireyler, toplumla işlevsel bir bütünlük içinde yaşamaya çalışsalar da bunu başaramamış ve sayısız sorunla karşı karşıya kalmıştır.

Yaşanan sosyal sorunların kaynağı olarak toplumun engelli bireyleri anlamaması, empati kuramaması, yaşam içinde onların farkına varamaması ve önyargılı olması gösterilebilir.

Engeli bulunan kişiler söz edilen yaklaşımların sonucu olarak önemsenmediklerini düşünerek kendilerini toplumdan soyutlamaktadır. Bu nedenle kendilerini eksik görerek, diğer bireylerle iletişim kurmakta zorluk çekmektedir.

Süregelen sorunlar ve toplumsal dışlanmışlık hali engelli bireylere insanın temel ihtiyaçlarından olan "kendini gerçekleştirme" isteğine ket vurmaktadır. Bu durum sonucunda bireylerin yaşam kalitesi düşmektedir (Öztürk M. , 2013, s. 19-23).

Engellilerin toplumsal hayata katılımları ve onurlu yaşamaları kanun koyucu tarafından istenen ve dile getirilen bir durum olmuştur (Sarıgül, 2016). Bu bağlamda geçmişten itibaren yaşanan çeşitli sorunlar sonucunda Türkiye'de 2005 yılında, 5378 Sayılı Engelli Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile engellilerin sosyal yapıyı oluşturan sistemin birer parçası oldukları belirtilmiştir. Herkesin kanun önünde eşit olduğunun altı çizilerek toplumun diğer üyelerinden ayrılamayacakları üzerinde durulmuştur. Bu durum bahsi geçen kanunla birlikte açıkça hükme bağlamıştır.

"Engelli Kanunu", engelli bireylerin sosyal güvenlik politikaları hazırlanırken dikkate alınması gerektiğini söylemektedir. Bu kapsamda engellileri sosyal güvenlik haklarından yararlandırmayı amaçlayan düzenlemeler yapılmıştır. Engelli bireylerin erişilebilirlik ve ulaşılabilirlik haklarının olduğu açıkça ifade edilerek araçlara ve binalara erişimi sağlamak hedeflenmiştir.

Engelli bireylerin erişim ve ulaşım sorunlarını ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalarda belediyeler başta olmak üzere "Özel İdareler", "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı", "Milli Eğitim Bakanlığı", "Sağlık Bakanlığı", "Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı" gibi birçok kuruma sorumluluklar verilmiştir. Aynı zamanda Engelli Kanunu, engelli bireylere sosyal güvence sağlamayı ve sosyal hizmetin sınırlarını belirlemeyi kapsamaktadır (Öztürk M. , 2013, s. 19-23).

2.1.2.Engelliliğe İlişkin Modeller

Engelliliğin oluşumunun birçok nedeni bulunmaktadır. Bunların genetik faktörler gelmektedir. Fakat genetik faktörlerin dışında doğum anında oluşabilen normal dışı durumlar, kordon dolanması, annenin hastalığı ya da geçirdiği herhangi bir kaza ya da bireyin sonraki yaşlarında bir kaza geçirmesi, yanlış ilaç kullanması gibi etmenler de bulunmaktadır (Öztürk M. , 2013, s. 19-23).

Modern sanayi toplumlarının hızla ilerlemesi ve etkinliğini artırması ile birlikte makine odaklı çalışmalar artmaktadır. İnsanlar iş gücünü zamandan tasarruf etmek ve kısa sürede fazla ürün elde etmek amacıyla makineler ile paylaşamaya başlamıştır. Oluşan bu değişimlerle birlikte iş kazalarının da arttığı görülmektedir.

İş kazalarının bir sonucu olarak gelişmiş sanayi toplumlarında engelli nüfusunda artış gözlemlenmektedir. Aynı zamanda meydana gelen deprem, sel, kimyasal olaylar ve savaş, terör gibi olaylar sonucunda da toplumlarda engelli nüfusu artmaktadır (Güllü, 2010, s. 193-213).

Dünyamızda birçok engelli çeşidi vardır. Bu engelli çeşitlerini genel olarak beş ana maddede sınıflandırabiliriz. Bunlar:

1. Görme Engelliler
2. İşitme Engelliler
3. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olanlar
4. Zihinsel Engelliler
5. Bedensel Engelliler

Engelli çalışmaları 1990 yılında gelişmeye başlamıştır. Bu bağlamda dört çeşit model kendisini göstermektedir. Bu modeller;

1. Tıbbi Model
2. Sosyal Model
3. Nagi Modeli
4. ICF modelleri (Pope & Tarlov, 1991); (Brandt & Pope, 1997) engelliliğin insanlar tarafından daha iyi anlaşılmasını ve farkındalığı sağlayan kavramsal çerçeveler olmuşlardır.

Engellilik modelleri olarak sıralanan dört model arasında farklılıklar olduğu kadar benzerlikler de bulunmaktadır. Bu benzerliklere örnek olarak; kişisel görev sınırlılıkları ve çevresel faktörler

arasında yadsınamaz bir bağ olması üzerinde durmalarıdır. Sözü edilen modellerde engellilik tanımı ve süreci açıklanırken bireysel, sosyal ve kültürel faktörlerin iç içe bulunduğu ve tüm kavramların bir bütün olarak düşünülerek üzerinde bütünsel bir çalışma gerçekleştirildiği görülmektedir (Pledger, 2003, s. 279-284).

ABD, Eğitim Departmanı'nda engellilere yönelik birçok çalışma yer almaktadır. Departman bünyesinde bulunan Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri Ofisi içinde NIDRR adındaki kuruluş engellilik modellerinin geniş bir çerçevede tartışılmasını sağlamıştır.

NIDRR yapılan çalışmalar ve süregelen tartışmalarla birlikte ulusal araştırma gündemine yeni bir paradigmayı getirmiş ve bu paradigmayı yaygınlaştırmıştır (Pledger, 2003, s. 279-284); (Melia, 2003, s. 285-288). Yeni paradigma, eski paradigma olarak adlandırılan tıbbi modelle bazı benzerlik ve farklılıkları bir arada bulundurmaktadır.

Yeni paradigma, engelli insanların işlevsel davranış bütünlüğünü biyolojik, psikolojik, sosyal, çevresel, ekonomik, hukuki ve politik faktörler tarafından etkilendiği savunmaktadır. Fakat buna rağmen yeni paradigmanın temsilcileri araştırmaları sürdürürken tıbbi modele uygun olarak engelli kişi ve ailesi üzerine odaklanmaya devam etmektedir.

Yeni ve eski paradigmalar arasındaki farklar incelendiğinde üç disiplinden bahsedilebilir. Bu üç disiplin Olkin tarafından;

1. "Rehabilitasyon Psikolojisi"
2. "Rehabilitasyon Danışma"
3. "Engelli Çalışmaları" olarak belirlenmiştir.

Bahsi geçen üç disipline ait üç ana derginin "Rehabilitation Psychology, Rehabilitation Counseling Bulletin, Disability and Society" 1999-2001 yılları arasını kapsayan üç yıllık içerik analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, "Rehabilitation Psychology"deki 68 makalenin %81'inin ve "Rehabilitation Counseling Bulletin"deki 44 makalenin %55'inin eski paradigmayı yansıttığı; "Disability and Society"deki 157 makalenin ise %68'inin daha çok yeni paradigmayı yansıttığını tespit edilmiştir (Olkin & Pledger, 2003, s. 296-304). Yapılan çalışmalar eski ve yeni paradigmalar arasında tüm araştırmacıların aynı düşüncede olmadığı ve farklı görüşleri savunduğu görülmektedir.

Engelli bireyler üzerine yapılan çalışmalar kapmasında hâkim olan yeni ve eski paradigmayı karşılaştırmalı bir şekilde açıklayan Olkin ve Pledger'in ortaya koyduğu tabloya göre bu durumu şöyle açıklayabiliriz (s. 301):

Tablo 2: Eski ve Yeni Paradigma

Paradigma 1 (Eski Paradigma)	Paradigma 2 (Yeni Paradigma)
- Engelliliğin tıbbi modeli üzerine temellenir. - Patoloji yönelimlidir. - Engelliliği eksiklik ve gelişimsel sapmalar olarak değerlendirir. - Engelli insanları ve onların ailelerini zorluklar yönünden yüksek risk altında görür. - Ağırlıklı olarak intrapsişik, kişisel özellikler veya intrakişisel değişkenler üzerine odaklanır. - Engelin başlangıç veya şiddetli olduğu akut evresine odaklanma eğilimine sahiptir. - Engelliliğe dair düzeltme veya uyum kavramlarını kullanır. - Karşılaştırma yapmak için engelli olmayan insanlar üzerine temellenmiş normları kullanır. - Engelli insanlar hakkındadır fakat nadiren onlar tarafından yapılır. - Biz ve onlar modelini sürdürür.	- Sosyal model ya da engelliliğin yeni paradigması üzerine temellenir. - Sistemik ve sosyal bir perspektife sahiptir. - Yaşam süreci yaklaşımını benimser. - Engelliliği değişken bir süreç olarak değerlendirir. - Sağlığı ve yılmazlığı destekler. - Genellikle engelin kronik evresine odaklanır. - Engellilik tarihine ve kültürüne değer verir. - Araştırma sürecinde araştırılıyor olanlarla işbirliği yapar. - Engelliliğin sosyal, politik, ekonomik ve hukuki olan ana sorunlarını araştırır. - Engelli insanların sivil haklarının inkar edildiği inancı üzerine temellenir. - Kamu politikasında, yasa yapmada ve sistemik programlı değişimlerde engelliliğin sorunlarına yönelik iyileştirmelerin yollarını araştırır. - Genellikle engelli insanlar hakkında değildir fakat onlar tarafından yapılır.

Paradigmaların karşılaştırmalı olarak açıklandığı şemadan yola çıkarak engelliliğe; çevresel, sosyal ve psikolojik faktörlerin yanı sıra kişisel özelliklerin de etki ettiğini söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra engellilik durumu; olay, zaman ve mekâna bağlı, bireysel bir deneyim olarak tanımlayabiliriz (Tate & Pledger, 2003, s. 289-295).

Tıbbi Model

Medikal/bireyci anlayış ortaya çıkışı açısından değerlendirildiğinde, tıp bilimindeki ilerlemeler ve engelli bireylerin tedavisindeki başarısı, özürlülüğün tedavi ile iyileştirilmesi gereken bir durum olduğunu kesinleştirmiştir. Engellilik kavramı üzerinde tıbbi yöntemlerin başarısının etkisi engelliliğin toplumsal alandaki algısına katkıda bulunmaktadır. Bu kapsamda; tıbbi gelişmeler,

engelliliği tanımlamak, düzenlemek, "normal olanı-normal olmayanı", "hasta olanı-sağlıklı olanı" ayırmak için kullanılan bir araç olmuştur (Barnes, Mercer, & Shakespeare, 1999, s. 19-21).

Yaşanılan gelişmeler sonucunda medikal bir yaklaşım olarak "Tıbbi Model" ortaya çıkmıştır. Bu modele göre kişilerin özellikleri, eksikliklerine göre belirlenmiştir. Bireyde görülen sorunlar engelli kişinin yalnızca bedeninde oluşan bir durum olarak ele alınmaktadır. Bu modelde engellilik durumu hastalık ve fonksiyon kaybı olarak görülmektedir. Bu nedenle çözüm de tıp biliminde aranmıştır. Medikal model olarak da bilinen tıbbi model sorunların çözümünü klinik ve kurumlarda aramaktadır. Bu nedenle engelli bireyler "hasta" olarak görülmektedir.

Tıbbi modelin politika oluşturma sürecinde sağlık politikalarının geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda; tıbbi bakım ve rehabilitasyon temel ilke olarak benimsenmiştir. "Medikal model", kurumsal bakım veya tıbbi destek içermektedir (Oliver, 1999, s. 163-175).

Engelliliğin tanımlanması, bozukluk ve yetersizlik olarak belirlendiği için engelli bireyin durumunu kabullenmesi, bu duruma uyum sağlaması beklenmektedir. Kendinde bulunan yetersizlikleri kabullenen engelli bireyler toplum tarafından kendilerine biçilen rolleri içselleştirmektedir. Bu nedenle engelliler günlük yaşamda, toplum içinde karşılaştıkları sorunların çoğunun "normal" bir bedene sahip olmamaktan kaynaklandığını kabul edebilmektedir. Böylece, engelliler toplum içinde etkin olmayan, pasif, kendisini eksik gören bir kimlik kazanmaktadır.

Tıbbi modelin olumlu özellikleri olduğunu savunanlar olduğu kadar bu modelin engelliler açısından birçok sınırlayıcı, özgürlüklerini kısıtlayıcı durumlara neden olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Bu bağlamda; medikal/bireyci modelin engellilerin birlikte mücadele edebilme durumunu gerçekleştiremediği belirtilmektedir. Bu model engelli ve bir engeli bulunmayan insanların oluşturduğu toplumda hiyerarşik düzen oluşturmakta ve engelli bireylerin bu düzen içinden çıkmasına izin vermemektedir (Oliver, 1999, s. 163-175).

Oliver'ın "normalleştirme teorisi" olarak adlandırdığı medikal modele göre,

" Değersizleştirme, evrensel zihinsel bir süreçtir ve mevcut ekonomik ve toplumsal koşullarda değersizleştirme, sadece değersizleştirilenlerin kendi sorunlarıymış gibi görülür." (Oliver, 1999, s. 163-175)

Sosyal Model

Sosyal model 1960'larda İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Bu model 1970'lerden itibaren kendini göstermiş ve tüm ülkelerde ivme kazanmıştır. Bu dönemlerde "özürlü hakları hareketi" olarak

adlandırılan yeni sosyal hareketin izlerine rastlamak mümkündür. Devlete belirli görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Gelirin yeniden dağıtımı işlevini gören devlet, bu tarihsel uzlaşma döneminde, ilk olarak bireylere ve toplum içinde var olan ailelere sahip oldukları mülklerin değerine, varlıklarına bakılmaksızın asgari bir geliri garanti etmektedir. İkinci olarak ise güvensizlik alanını daraltmaktadır. Bu işlevi; ilk işlev gerçekleştirildiğinde bireysel ve ailesel krizler oluşması durumunda beklenmedik olayları karşılayabilecek güce kavuşturmak suretiyle gerçekleştirmiştir. Üçüncü işlev; tüm vatandaşların aynı haklara sahip olduğu, herhangi bir ayrım gözetmeksizin tüm vatandaşlara sunulan toplumsal hizmetin mümkün olan en iyi şartlarda uygulanabilmesini sağlamıştır (Briggs, 2000, s. 18-31). Belirtilen üç işlevin özellikleri bir arada düşünüldüğünde engelli bireylerin bu toplumlarda belirli sosyal hakları olduğu ve diğer bireylerle aynı toplumsal standartlarda yaşamalarının devlet tarafından savunulduğunu söylemek mümkündür.

Refah devleti döneminde, toplumsal yaşamda var olan sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim alanlarında devlet hizmeti kapsamında, tüm bireyler eşit haklara sahip olmuştur. Bu kapsamda yalnızca çalışan kesimin çalışma ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinin hedeflenmediği görülmektedir. Çalışanların yanı sıra; çalışamayacak durumda olan hasta, engelli bireyler ve toplumsal grupların da desteklenmesi sağlanmıştır.

Engelli hakları hareketinin politik alana taşındığı ilk olay, 1965 yılında DIG adlı bir örgütün iki kadın üyesi aracılığıyla gerçekleşmiştir. Örgütün bahsi geçen üyeleri özürlülere/engellilere yönelik sosyal yardımların tam anlamıyla gerçekleşmesi ve geliştirilmesi için İngiltere Parlamentosu'nda lobi faaliyetleri yürütmüştür (Barnes, 1998, s. 67). Bu olaydan yola çıkarak sosyal modelin temelini oluşturan özürlü/engelli hakları hareketinin ortaya çıkışının engellilik ve yoksulluk arasındaki ilişkiye odaklandığı söylenebilir. Aynı zamanda, sosyal modelin ekonomik hak isteğine yönelik olduğu kanısına varmak da mümkündür.

Engellilik durumunu tanımlamanın ve ifade etmenin en iyi yolu, engelliliğin kişisel bir mesele olmayıp politik olduğunun anlaşılmasıdır. Engelli hakları hareketi her şeyden önce, engellilik durumu ve engelli bireylerin sorunlarının siyasi anlamlarının olduğunu kavrayarak, bu tarz bir hareket biçimi geliştirmiştir (Taylor, 2004).

Medikal/tıbbi model ve sosyal modelin varoluşunu gerçekleştirdiği ve gelişimini sağladığı "tarihsel dönemin ekonomik ve sosyal belirleyicileri" günümüzde değişime uğramıştır. Tüm dünya özellikle 1980 yılı sonrasında yeni bir ekonomik ve sosyal değişim, gelişim içerisine girmiştir. Bu değişim, sosyal konularda olduğu gibi engellilik kavramı ve bakış açışına yaklaşımda da yeni bir bakış açısı ve açıklama, anlamlandırma biçimini ortaya çıkarmıştır (Okur & Erdugan, s. 249-255).

2.2.SOSYAL DEVLET ÇERÇEVESİNDE ENGELLİLERE YAKLAŞIM

2.2.1.Engellilere Yönelik Toplumsal Tutumların Oluşumu

Günümüzde sosyal psikologlar tarafından kabul gören tanım 1968 yılında Adam Smith tarafından söylenmiştir. Adam Smith'e göre; "tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan eğilimdir". Tanımın içeriği düşünüldüğü zaman tutumun bireysel olduğu ve çevresinde bulunan herhangi bir nesne ya da canlıya ilişkin duygu, düşünce ve davranış tarzının bütün olarak gerçekleştiği ve tutarlılık gerektirdiği kanısına varabilmek mümkündür. Bireyin tutum ve düşüncesini gözle görebilmek mümkün değildir. Tanıma göre tutumun bireysel bir yaşantı olduğu ve bunun gözle görülemediği ifade edilmektedir. Buna göre tutum, "gözlenebilen bir davranış değil, davranışa hazırlayıcı bir eğilimdir" (Kağıtçıbaşı, 1988, s. 84).

Toplumlar bireysel tutum ve davranışlarını olumsuz şekilde yansıttığında karşılarındaki kişilere karşı sosyal dışlanmışlık uygulamış olurlar. Geniş bir alana ve çok farklı durumlara uygulanabilen sosyal dışlanmışlığın nedeni çoğu zaman maddi yoksunluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü fakirlik diye de adlandırılan ekonomik yoksunluk bireyin kendini "sosyal ve kültürel" olarak gerçekleştirmesine ve toplumsal bir yere sahip olmasına engel olmaktadır. Bunun yanı sıra; engelli bireyler her zaman sosyal ya da ekonomik eşitsizliklerden dolayı toplum tarafından dışlanmazlar.

Sosyal algısı veya ekonomik imkanları çok fazla olan bazı engelli bireyler sadece insanlar tarafından oluşan yanlış algılar, tutumlardan dolayı dışlanmaktadırlar. Bu noktada devlete büyük iş düşmektedir. Devlet kurumlarının bu anlamda gerekli önlemleri alması önemli noktalar arasında yer almaktadır. Fakat bazen oluşturulan önlemler de dışlanmışlık durumuna engel olamaz. Böyle durumlarda kişinin fiziksel ya da zihinsel engeli onun sosyal dışlanmışlığının ancak dolaylı nedeni olarak ele alınabilir. Farklı nedenlerden dolayı yaşanan sosyal dışlanmışlık sonucunda engelli bireylerin toplum içine çıkmaktan çekindiği, daha çok eve kapandığı ve sosyallikten uzaklaştığı görülmektedir (Sen, 2000, s. 4). Engelli bireylere karşı tutum ve davranışlar her zaman "açıkça ayrımcı" olarak meydana gelmeyebilir. Bu kapsamda, engellilerin sorunlarını, ihtiyaçlarını ve beklentilerini görmezden gelmek ya da önemli görmemek en büyük dışlama çeşidi olabilmektedir (Arıkan, 2002, s. 1-11).

Toplumsal algının temelinde kişisel tutumlar olduğunu ifade eden ÖZİDA bu alanda "Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor?" adında bir araştırma yapmıştır. 2002 tarihinde yapılan bu araştırma kapsamında "Türkiye'de Engellilere Yönelik Tutumların Oluşumu" ele alınmıştır (Saygın, 2002).

Araştırma, engellilere yönelik tutum ve davranışların çeşitli nedenlerle ortaya çıktığını göstermektedir. Tutumların ortaya çıkış nedenlerinden bir tanesi öğrenme yoluyla engellilere yönelik tutumun oluşumudur (Aslan & Şeker, 2011, s. 455- 457). Bu yaklaşıma göre, birey engelli kişilerle karşılaştığında çevresi tarafından onların pis, uğursuz, tehlikeli vb. olduğu söylendiğinde klasik koşullama yoluyla engelli bireylere karşı olumsuz tutum geliştirmektedir. Fakat bunun tersine birey, önem verdiği veya örnek aldığı bir kişinin, özellikle anne ve babası gibi yakın çevresinin, bir engelliyle saygılı, kabul edici yaklaştığını gördüğünde, onu model alarak aynı davranışı sergileyebilmektedir (ÖZİDA, 2009, s. 33-35).

"Beklenti ihlali" olarak da adlandırabileceğimiz bilişsel yaklaşım yoluyla engellilere yönelik tutum modeline göre ise, birey yaşantılarından ve deneyimlerinden bazı çıkarımlarda bulunmaktadır. Oluşturduğu çıkarımlar sonucu birey, insanların fiziksel özellikleri, kıyafetleri, konuşmaları, hareketleri ve davranışları ile ilgili olarak bir beklenti seti (şema) oluşturmaktadır. Ortaya koyduğu bu sete uymayan yani başka bir deyişle beklentiyi ihlal eden kişilerle karşılaştığında kaygı ve korku yaşamaktadır. Benzer şekilde birey; sakat, deli, değişik ve hasta olarak değerlendirilen engelli kişilerle karşılaştığında, yine beklenti ihlali nedeniyle o bireylerden uzak durmayı tercih etmektedir (ÖZİDA, 2009, s. 33-35).

Engellilere yönelik tutumların oluşumunda ortak toplumsal düşünce ve inançların etkin rol oynadığını savunan ÖZİDA çalışmasına göre, eğer toplumun sosyal temsilleri engelli kişileri zararlı, eksik, uğursuz olarak görüyorsa, toplumu oluşturan bireyler bu düşüncelere paralel olarak engelli kişilere karşı şiddet ve kötü muamele içeren, önyargılı tavırlar sergilemeye başlayacaktır. Yapılan çalışmalar göz önüne alındığında; engelli bireyler ile ilgili toplumsal algının temelinde, sosyal temsiller tarafından yön verilen toplumsal tutumların yatmakta olduğu sonucuna varmak mümkündür. Dolayısıyla "toplumda engelliliğe karşı var olan tutum ve davranışlar olumlu olduğunda engellileri kapsayıcı, olumsuz olduğunda ise engellileri dışlayıcı olacaktır" (Arıkan, 2002, s. 1-11).

2.2.2.Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi

Tutumlar diğer birçok davranışımız gibi öğrenme yoluyla kazanılırlar. Doğuştan var olmayan bu davranışların oluşumunda yakın çevre oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra günümüzde teknolojinin yerini de düşündüğümüzde tutumların oluşumunda kitle iletişim araçlarının ve bunun yanı sıra kişisel yaşantıların da tutum oluşumunda önemli faktörler arasında yer aldığı görülmektedir (Aydın, 1985).

Tutumların değişimi bazı yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımlardan birisi olan "Sosyal Temas" yaklaşımına göre, engelli birey ile engelli olmayan birey arasında herhangi bir statü farkı ve rekabet yoksa aynı zamanda bireyler ortak amaçlar çerçevesinde aynı ortamda bulunuyor ve karşılıklı etkileşim halinde bulunuyorlarsa engelli bireylere yönelik olumlu tutum değişimi gerçekleşebilir. Konuyla ilgili diğer bir yaklaşım ise "Ayrıntılandırma Olasılığı" yaklaşımıdır. Bu yaklaşım da bir önceki yaklaşımla paralellik göstermektedir. Yaklaşıma göre, bireyler engelliler ile ilgili araştırmalar yaparak "ayrıntılı ve gerçek bilgilere" sahip olduklarında, doğru ve gerçekçi tutumlar oluşturmaktadır. Fakat gerçek bilgilere sahip değillerse yüzeysel bir değerlendirme ile genellemeler yaparak engelli bireylerin yetersiz kaldıkları durumlara odaklanarak taraflı, önyargılı ve ayrımcı tutum ve davranışları benimseyebilirler (ÖZİDA, 2009, s. 33-35). Bu noktada yine yakın çevrenin büyük önemi vardır. Yanlış bilgiler özellikle anne, baba, arkadaşlar tarafından doğru şekilde açıklanarak gerçek bilgiye ulaşım sağlanabilmektedir. Gerçek bilgi de daha önce bahsedildiği gibi doğru tutum ve davranış değişikliklerini beraberinde getirmektedir.

Yapılan çeşitli çalışmalar sonucunda toplumda engelli bireylere yönelik tutumların istenilen düzeyde olmadığı görülmüştür. Bu noktada engellilerin yaşadığı toplumsal sorunların önüne geçmek adına olumsuz tutum ve davranış sergileyen bireylerin, toplumun diğer fertleri tarafından olumlu tutum oluşturmasını sağlama çalışmaları ile bilinçlendirilmesi fayda sağlayacaktır. Bu bağlamda; toplumun genel olarak engelli bireylere karşı tutumlarının olumlu yönde değişimi için, eğitim ve bilgilendirme etkili bir yoldur.

Aile ve çevre bireydeki eksikliği fazla önemsediğinde ve bu doğrultuda abartılı tavırlar sergilediğinde birey, kendini eksik hissedecektir. Eksiklik duygusu oluşan birey fazlasıyla üstünlük çabasına girecektir. Bu da insanlarla olan iletişimde daha fazla kopmalara ve içe kapanmalara yok açacaktır. Buradan da anlaşılmaktadır ki bireylerin topluma karşı uyumsuzluklarını engellerinin derecesi belirlememektedir. Uyum sorununu belirleyen en önemli faktör bireylerin engellerine karşı çevrelerinde bulunan insanların takındığı tavırlar ve bu tavırların derecesidir. Bu durum engeli bulunan bireylerin psikolojik sağlıklarını bozmaktadır (Özyürek, 1977).

Doğuştan ya da küçük yaşlarda engeli oluşan bireylerin çocukluk yıllarında özellikle hassas bir çalışma yapılmalıdır. Yetişkinlerin, bireyde toplumsal dışlanmışlık yaratılmasının ne kadar zararlı bir durum olduğunu bilmesi ve engelli bireye normal çocuklar gibi davranması oldukça önemli bir durumdur. Bu noktada işin büyük bir bölümü önleyici rehberlik faaliyetlerine düşmektedir (Akbaba, 2004, s. 4). Temel önleme çalışmaları, risk altında bulunan ya da olma olasılığı olan bireylerin potansiyel sorunlarını önceden görüp, gerçek müdahalelerden önce dolaylı ya da dolaysız yollardan verilen bir hizmettir (Conyne, 1983, s. 331-334).

2.3.ENGELLİLERE YÖNELİK DÜZENLEMELER VE UYGULAMA

2.3.1.Engellilik ve İnsan Hakları

"Magna Carta Liberdatum"dan (1215) bu yana yönetenler ile yönetilenler arasındaki hukuku düzenleyen birçok sözleşme yapılmıştır.

İnsanların haklarını tanımlayan ve teminat altına alan sözleşmelerin en gelişmiş örneği, 1948'de kabul edilen "BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" olmuştur. UDHR, "Birleşmiş Milletler Genel Kurulu" tarafından 1948 yılında kabul edilmiştir.

UDHR, yasal ve kültürel temsilciler tarafından hazırlanan rapordur. BM Genel Kurulu, raporu 10 Aralık 1948 tarihinde, Paris'de kabul etmiştir (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Nedir, Maddeleri Nelerdir?, 2017).

Zamanla toplumdaki bireylerin haklar ve özgürlükler uğruna verdiği mücadele detaylanarak artmıştır. Gelişen olaylar ve verilen mücadeleler sonucunda bildirgede yer alan açılımlar yetersiz kalmaya başlamıştır. Yetersiz kalan bildirge kendi içinde dönüştürülerek her başlık kendi özgül alanında yeni tanımlar ve haklarla genişlemiştir. Yaşanan olaylar sonucunda gelişmelerden dolayı, bildirge yeni sözleşmelere dönüşmüştür.

Yaşanan olaylar ve gelişmeler sonucunda küresel bir anlam kazanmaya başlayan dünya içinde toplumlar çeşitlenmiştir. Buna bağlı olarak toplumu oluşturan vatandaşlar, etnik köken, cinsiyet, renk gibi farklı özelliğe sahip bireylerden oluşmaya başlamıştır. Bahsi geçen farklılıklardan dolayı bu bireyleri tanımlayan ve haklarını şekillendiren sözleşmeler yapılmıştır. Fakat fiziksel ya da zihinsel engeli bulunan bireyler göz ardı edilmiştir. Engelliler toplumda fark edilemediği için yakın zamana kadar bu bireylerin hak ve özgürlükleri ile ilgili düzenlemelere yer verilmemiştir. Engelliler yasal

olarak koruma altına alınmadıkları için birçok haktan faydalanamamış ve haksızlıklarla karşılaşmışlardır. Engeli bulunan bireylerin bu anlamda günlük yaşantıları bazı zorluklarla mücadele ederek geçmek zorunda kalmıştır.

Geçmişte toplumların gelişmesi ve çeşitlenmesi sonucu ayrımcılık, özgürlük ihlaline neden olan bir kavram olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu ayrımcılık toplum içinde etnik köken, renk gibi farklılıkları olan vatandaşlar temelinde ele alınmıştır. Engellilerin maruz kaldığı ayrımcılık ise günümüz toplumlarında yeni farkındalığa ulaşılan ve sözleşmeler içerisinde kendisine yer bulabilen bir konudur.

Ayrımcılık kavramı, engellilerin hak ve özgürlüklerini tanımlarken üzerinde durulan en önemli konular arasında yer almaktadır. Hak ve özgürlük ihlalleri ile ilgili konular üzerinde detaylı çalışmalar yapmaya yeni başlayan bir toplum için engelli bireylerin bu bağlamda gündeme alınması, günümüzde kaçınılmaz bir zorunluluk halini almıştır. Bu anlamda çalışmalar yakın zamanda hız kazanmıştır ve bu bağlamda engelli bireylerin, daha iyi yaşam koşullarına kavuşturulması amacıyla birçok detaylı, duyarlı çalışma yapılması gerekmektedir (İşeri & Kanbur, 2008, s. 30-35).

Engelli hakları kavramı, engeli bulunan kişilere ait bağımsız bir hak kategorisi gibi düşünülmektedir. Fakat kavrama genel olarak bakıldığında asıl amaçlananın engellilerin temel hak ve özgürlüklerden toplumun diğer bireyleri gibi tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek olduğu görülmektedir. Aynı zamanda engelli hakları ile ilgili çalışmaların oluşumu ile insan onuruna olan saygıyı güçlendirmek hedeflenmektedir (TBMM, 2013, s. 2).

Engellilerin hak ve özgürlükleri ile ilgili çalışmalar her ne kadar yürütülüyor olsa da toplumun geneline bakıldığında engeli bulunan bireyler göz ardı edilen bir kesimdir. Engelli bireylerin karşılaştıkları "insan hakları ihlalleri, sorunlarının kaynağı ve çözüm yolları" kapsamlı olarak araştırılmamıştır (İşeri & Kanbur, 2008, s. 30-35).

Engelliler ile ilgili maddeler "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"nde, "Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri"nde ve "Anayasa"da yer alsa da temel hak ve özgürlükler konusunda çoğunlukla olumsuzluklarla karşılaşmakta ve temel hakların çoğunlukla yararlanamamaktadır. Bu da teorik olarak engelli bireylerin hakları yasalarda yer almasına rağmen, gündelik yaşamda yani pratikte yeterince etkili olmadığını göstermektedir.

Ülkemiz açısından engelli hakları incelendiğinde, insan haklarına verilen önem arttıkça engelli haklarına ilişkin iyileştirici çalışmaların da geçmişe oranla üzerinde durulan konular arasında yer almaya başladığı görülmektedir (TBMM, 2013, s. 2). Fakat diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de

engellilerin hak ve özgürlükleri günlük yaşantıda istenilen seviyeye henüz ulaşamamıştır. Bu nedenle engelli bireyler birçok zorlukla karşı karşıya kalarak yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedir.

2.3.2.Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme)

"Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 13 Aralık 2006 tarihli ve A/RES/61/106 tarihli kararıyla kabul edilmiş ve 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmeyi 30 Mart 2007 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin onaylanması 3 Aralık 2008 tarih ve 5825 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur. Sözleşme'nin onayına ilişkin 27 Mayıs 2009 tarih ve 2009/15137 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ve resmi Türkçe çeviri, 14 Temmuz 2009 tarih ve 27288 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Onay belgeleri 28 Eylül 2009 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiş ve Sözleşme Türkiye bakımından, 28 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir" (İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2015).

Sözleşmenin bazı maddeleri şu şekildedir;

Madde 1

"Bu Sözleşme'nin amacı, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir. Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir"

İlgili maddede engelli bireylerin tüm insanlarla eşit hak ve özgürlüklere sahip oldukları ve gerektiği gibi kullanmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Bireylerin yayıncılık faaliyeti gösteren kurum ve kuruluşlardan doğru ve anlaşılır şekilde bilgi edinme hakları olduğu düşünülecek olursa, engellilerin de diğer bireyler gibi bu haklarından eşit şekilde faydalanmaları gerekmektedir.

Madde 3

"Genel İlkeler İşbu Sözleşme'nin dayandığı ilkeler şunlardır:"

(a) "Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını da kapsayacak şekilde, kişilerin insanlık onuru ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi"

(b) "Ayrımcılık yapılmaması"

(c) "Engellilerin topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması"

(d) "Farklılıklara saygı gösterilmesi ve engellilerin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi"

(e) "Fırsat eşitliği"

(f) "Erişilebilirlik"

(g) "Kadın-erkek eşitliği"

(h) "Engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması"

Tüm bireylerin insanlık onuru doğrultusunda hayatlarını sürdürmeleri gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için fırsat eşitliği gerekmektedir. Madde incelendiğinde bilgiye erişilebilirlik konusunda da aynı şekilde herkesin eşit haklara sahip olduğu bir kez daha vurgulanmıştır.

Madde 4

Genel Yükümlülükler

(h) "Engellilere yeni teknolojiler dahil hareket kolaylaştırıcı araçlara, yardımcı teknolojilere ve bunların beraberindeki diğer yardımcı ve destekleyici hizmetler ile tesislere ilişkin erişim bilgilerinin sağlanmasını,"

(i) "Engellilerle çalışan meslek sahipleri ve işyeri personelinin bu Sözleşme'de tanınan haklara ilişkin eğitiminin geliştirilmesi ve böylece bu haklarla güvence altına alınan destek ve hizmetlerin iyileştirilmesini taahhüt eder."

Bilgiye erişimin kolaylaştırılması adına engelli bireylere yönelik diğer yardımcı ve destekleyici hizmetler kapsamında teknolojileri kolaylaştırıcı çalışmalar yapılması gerekliliği bulunmaktadır.

Madde 5

Ayrımcılık Yapılmaması ve Eşitlik

1. "Taraf Devletler herkesin hukuk önünde ve karşısında eşit olduğunu ve ayrımcılığa uğramaksızın hukuk tarafından eşit korunma ve hukuktan eşit yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul eder."

2. "Taraf Devletler engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklar ve engellilerin herhangi bir nedene dayalı ayrımcılığa karşı eşit ve etkin bir şekilde korunmasını güvence altına alır."

3. "Taraf Devletler eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tüm adımları atar."

4. "Engellilerin fiili eşitliğini hızlandırmak veya sağlamak için gerekli özel tedbirler işbu Sözleşme amaçları doğrultusunda ayrımcılık olarak nitelendirilmez."

Taraf devletler, tüm bireylerin hukuk karşısında eşit olduğunu kabul etmektedir. Bu kapsamda bahsi geçen devletlerin eşitliği sağlamak adına adımlar atması gerektiğini belirten madde bulunmaktadır. Yayıncılık alanında bu madde düşünüldüğünde ilgili kurum ve kuruluşlar engelli bireylerin bilgiye ulaşımlarını kolaylaştırmak için çalışmalar yapmalıdır.

Madde 8

Bilinçlendirme

1. "Taraf Devletler, aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek için acil, etkin ve uygun tedbirleri almayı taahhüt eder:"

(a) "Aile dahil toplumun her kesiminde engellilere yönelik bilinci arttırmak ve engellilerin hakları ve insanlık onurlarına saygı duyulmasını teşvik etmek"

(b) "Yaşamın her alanında engellilere yönelen klişeler, önyargılar, incitici uygulamalar ile cinsiyet ve yaş temelli ayrımcı davranışlarla mücadele etmek"

(c) "Engelli bireylerin kapasiteleri ve katkılarına ilişkin bilinç yaratmak"

2. "Amaca yönelik tedbirler aşağıdakileri içermektedir;"

(a) "Toplumda bilinç yaratmaya yönelik etkin kampanyaların tasarlanması, başlatılması ve sürdürülmesi"

(i) "Engelli bireylerin haklarının kabul edilebilirliği konusunda toplumun eğitimi"

(ii) Engellilere yönelik olumlu yaklaşımların ve toplumsal bilincin artırılması;

(iii) "Engelli bireylerin becerileri, meziyetleri ve yeteneklerinin işyerlerine ve iş piyasasına katkısının toplumca tanınmasını teşvik etmek"

(b) "Erken yaştan itibaren tüm çocukların eğitim sisteminin her aşamasında engelli bireylerin insan haklarına saygıyla yaklaşmasını teşvik etmek"

(c) "Tüm kitle iletişim araçlarında engellilerin işbu Sözleşme'nin amacına uygun bir yaklaşımla tanımlanmasını cesaretlendirmek"

(d) "Engellilere ve haklarına ilişkin bilinci artırıcı eğitim programlarını desteklemek"

Toplumsal tutum açısından engelli bireylerin karşılaştıkları zorluklar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi maddede de belirtildiği gibi önyargılar ve itici uygulamalardır. Bu durumların ortadan kalkması adına önlemler alınmalıdır. Engelli bireylere yönelik toplumsal olumsuz tutumların değiştirilmesi adına bilinçlendirici yayınlar yapılmalıdır.

Madde 9

Erişebilirlik

1. "Taraf Devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşıma, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır. Erişim önündeki engellerin tespitini ve ortadan kaldırılmasını da içeren bu tedbirler diğerlerinin yanında, aşağıda belirtilenlere de uygulanır:"

(a) "Binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve işyerleri dahil diğer kapalı ve açık tesisler"

(b) "Elektronik hizmetler ve acil hizmetler de dahil olmak üzere bilgi ve iletişim araçları ile diğer hizmetler"

2. "Taraf Devletler aşağıdakileri gerçekleştirmek için de uygun tedbirleri alacaklardır":

(a) "Kamuya açık veya kamu hizmetine sunulan tesis ve hizmetlere erişime ilişkin asgari standart ve rehber ilkelerin geliştirilmesi, duyurulması ve bunlara ilişkin uygulamaların izlenmesi"

(b) "Kamuya açık tesisleri işleten veya kamuya hizmet sunan özel girişimlerin engellilerin ulaşılabilirliğini her açıdan dikkate almalarının sağlanması"

(c) "İlgili kişilerin engellilerin karşılaştığı ulaşılabilirlik sorunlarıyla ilgili olarak eğitilmesi"

(d) "Kamuya açık binalar ve diğer tesislerde Braille alfabesi ve anlaşılması kolay nitelik taşıyan işaretlemelerin sağlanması"

(e) "Kamuya açık binalara ve tesislere erişimi kolaylaştırmak için rehberler, okuyucular ve profesyonel işaret dili tercümanları dahil çeşitli canlı yardımların ve araçların sağlanması"

(f) "Engellilerin bilgiye erişimini sağlamak için onlara uygun yollarla yardım ve destek sunulmasının teşvik edilmesi"

(g)"Engellilerin İnternet dahil yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine ve sistemlerine erişiminin teşvik edilmesi"

(h) "Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerinin tasarım, geliştirme ve dağıtım çalışmalarının ilk aşamadan başlayarak teşvik edilmesi ve böylece bu teknoloji ve sistemlere engelliler tarafından asgari maliyetle erişilebilmesinin sağlanması"

İlgili devletlerde bulunan engelli bireylerin teknoloji aracılığıyla yeni bilgilere erişimine teşvik sağlanması gerekmektedir. Bu teşvik; kitle iletişim araçlarına uygun tasarım, geliştirme ve dağıtım çalışmaları uygulanmalıdır. Bu sayede engelli bireylerin bilgiye asgari maliyet ile erişimlerinin sağlanmasının önü açılmış olmaktadır.

Madde 21

Düşünce ve İfade Özgürlüğü ile Bilgiye Erişim

"Taraf Devletler engellilerin işbu Sözleşme'nin 2. Maddesinde tanımlanmış tüm iletişim araçlarını tercihe bağlı kullanabilmesi, bilgi ve fikir araştırma, alma ve verme özgürlüğü dahil düşünce ve ifade özgürlüğünden diğer bireylerle eşit koşullar altında yararlanabilmesi için uygun tüm tedbirleri alır. Bu tedbirler aşağıdakileri içermelidir:"

(a) "Kamuya sunulması amaçlanan bilginin engellilerin erişebileceği biçimlerde ve farklı engelli gruplarına uygun teknolojilerle güncel olarak ve ek bir bedel alınmaksızın sunulması"

(b) "Engellilerin resmi temaslarda işaret dillerini, Braille alfabesini, beden dilini ve tercih ettikleri diğer tüm erişilebilir iletişim araç ve biçimlerini kullanmalarının kolaylaştırılması"

(c) "Kamuya açık hizmet sunan özel kuruluşların internet dahil olmak üzere, engellilerin erişilebileceği ve kullanılabileceği biçimde bilgi ve hizmet sunmalarının teşvik edilmesi"

(d) "İnternet aracılığıyla bilgi sunanlar dahil olmak üzere kitle iletişim hizmeti sunan kurumların hizmetlerini engellilerin erişebileceği şekillerde sunmalarının teşvik edilmesi"

(e) "İşaret dili kullanımının kabul ve teşvik edilmesi"

Tüm bireylerin eşit şekilde bilgi ve fikir araştırma özgürlüğü bulunmaktadır. Bu çerçevede tüm iletişim araçlarının engellilerin işaret dili, beden dili gibi tercih ettikleri şekillerde oluşturulması gerekmektedir. Aynı zamanda kurumların hizmetlerini engelli bireylerin kolay erişebileceği şekilde sunmalarına ve işaret dili kullanımına teşviklerde bulunulması gerekmektedir.

Madde 24

Eğitim

1. "Taraf Devletler engellilerin eğitim hakkını tanır. Taraf Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkanı sağlar. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:"

(a) "İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi"

(b) "Engellilerin; kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının, zihinsel ve fiziksel becerilerinin potansiyellerinin en üst derecesinde gelişiminin sağlanması"

(c) "Engellilerin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması"

2. "Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçirilmesi için aşağıda belirtilenleri sağlar:"

(a) "Engelliler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve engelli çocuklar engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve ortaöğretim olanaklarının dışında tutulmamalıdır."

(b) “Engelliler yaşadıkları çevrede bütünleştirici, kaliteli ve parasız ilk ve orta öğretime diğer bireylerle eşit olarak erişebilmelidir.”

(c) “Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul düzenlemeler yapılmalıdır.”

(d) “Engellilerin genel eğitimden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almalıdır.”

(e) “Engellilere yönelik bireyselleştirilmiş etkin destekleyici tedbirler, engellilerin tam katılımı hedefine uygun olarak, akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda sağlanmalıdır.”

3. “Taraf Devletler engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için yaşamı ve sosyal gelişim becerilerini öğrenmelerini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla aşağıda belirtilen tedbirleri alır:”

(a) “Braille ve diğer biçimlerdeki yazıların okunmasının öğrenilmesi, beden dilinin ve alternatif iletişim araçları ve biçimleri ile yeni çevreye alışma ve bu çevrede hareket etme becerilerinin öğrenilmesi, akran desteği ve rehberlik hizmetlerinin kolaylaştırılması”

(b) “İşaret dilinin öğrenilmesine, işitme ve konuşma engellilerin dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olunması”

(c) “Görme, işitme veya hem görme hem işitme-konuşma engellilerin özellikle çocukların eğitiminin en uygun dille, iletişim araç ve biçimleriyle, onların akademik ve sosyal gelişimini artırıcı ortamlarda sunulmasının sağlanması”

4. “Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dahil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitimi için uygun tedbirleri alır. Söz konusu eğitim engelliliğe ilişkin bilincin artırılmasını, alternatif iletişim araç ve biçimleri ile destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir.”

5. “Taraf Devletler engellilerin genel yüksek okul eğitimine, mesleki eğitime, erişkin eğitimine ve ömür boyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğer bireylerle eşit koşullar altında erişimini sağlar. Taraf Devletler bu amaçla engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul düzenlemelerin yapılmasını temin eder” (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009).

Engelli bireylerin topluma etkin bir şekilde katılımlarının sağlanabilmesi için eğitim alanında da çalışmalar yapmak gerekmektedir. Eğitimde kullanılan yayıncılık faaliyetleri engelli bireylerin bilgiye diğer bireylerle aynı orantıda ulaşım sağlayabilecekleri gibi yürütülmelidir. Taraf devletler bu amaçla engellilerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak çalışmalar yürütmelidir.

2.3.3.5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun

"Engelliler Hakkında Kanun" 5378 sayılı kanun numarası ile, 01/07/2005 tarihinde kabul edilmiştir. Kanun, "07/07/2005 tarihinde, 25868 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır." Kanunun bazı maddeleri şu şekildedir;

Amaç

Madde 1- (Değişik:6/2/2014-6518/62 md.)

"Bu Kanunun amacı; engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır."

Engelliler Hakkında Kanun maddelerinin ilkine bakıldığında kanunun amacının açıkça belirtildiği görülmektedir. Burada engelli bireylerin temel hak ve özgürlüklerden diğer bireylerle eşit şekilde faydalanmaları gerektiği belirtilmektedir. Bilgi edinme özgürlüğü düşünüldüğünde gerekli düzenlemelerin sağlanmasının zorunlu bir durum olduğu anlaşılmaktadır.

Kapsam

Madde 2-

"Bu Kanun engellileri, ailelerini, engellilere yönelik hizmet veren kurum ve kuruluşlar ile diğer ilgilileri kapsar."

Tanımlar

Madde 3- (Değişik:6/2/2014-6518/63 md.)

Bu Kanunun uygulanmasında;

a) "Doğrudan ayrımcılık: Engelliliğe dayalı ayrımcılık temeline dayanan ve engellinin hak ve özgürlüklerden karşılaştırılabilir durumdakilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını engelleyen, kısıtlayan veya zorlaştıran her türlü farklı muameleyi,"

b) "Dolaylı ayrımcılık: Görünüşte ayrımcı olmayan her türlü eylem, işlem ve uygulamalar sonucunda engelliliğe dayalı ayrımcılık temeliyle bağlantılı olarak, engellinin hak ve özgürlüklerden yararlanması bakımından nesnel olarak haklılaştırılamayan dezavantajlı bir konuma sokulmasını,"

c) "Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi,"

d) "Engelliliğe dayalı ayrımcılık: Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayrım, dışlama veya kısıtlamayı,"

e)"Engellilik durumu: Bireyin engelliliğini ve engellilikten kaynaklanan özel gereksinimlerini, uluslararası yöntemleri temel alarak belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanılamaları,"

f) "Erişilebilirlik: Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını,"

g) "Erişilebilirlik standartları: Türk Standardları Enstitüsünün erişilebilirlikle ilgili yayımladığı standartları"…. İfade eder.

Türk Standartları Enstitüsü'nün belirlemiş olduğu erişilebilirlikle ilgili standartlar tüm bireylere eşit şekilde uygulanmalıdır. Bu bağlamda engelli bireylerin bilgiye ulaşım konusunda karşılaştıkları sorunların ortadan kalkacağı tedbirler alınmalıdır.

Genel esaslar

Madde 4- (Değişik:6/2/2014-6518/64 md.)

"Bu Kanun kapsamında bulunan hizmetlerin yerine getirilmesinde;"

a) "Engellilerin insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, kendi seçimlerini yapma özgürlüğünü ve bağımsızlığını kapsayacak şekilde bireysel özerkliğine saygı gösterilmesi esastır."

b) "Engelliliğe dayalı ayrımcılık yapılamaz, ayrımcılıkla mücadele engellilere yönelik politikaların temel esasıdır."

c) "Engellilerin tüm hak ve hizmetlerden yararlanması için fırsat eşitliğinin sağlanması esastır."

d) "Engellilerin bağımsız yaşayabilmeleri ve topluma tam ve etkin katılımları için erişilebilirliğin sağlanması esastır."

e) "Engellilerin ve engelliliğin her tür istismarının önlenmesi esastır."

f) "Engellilere yönelik hizmetlerin sunumunda aile bütünlüğünün korunması esastır."

g) "Engeli olan çocuklara yönelik hizmetlerde çocuğun üstün yararının gözetilmesi esastır."

h) "Engeli olan kadın ve kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmaları önlenerek hak ve özgürlüklerden yararlanmalarının sağlanması esastır."

i) "Engellilere yönelik politika oluşturma, karar alma ve hizmet sunumu süreçlerinde engellilerin, ailelerinin ve engellileri temsil eden sivil toplum kuruluşlarının katılımının sağlanması esastır."

Engelli bireylere yönelik ayrımcılık yapılmadan hareket edilmesi gerekmektedir. Engelliler de diğer tüm bireyler gibi kendi seçimlerini yapma özgürlüğüne sahiptir. Yayıncılık alanında bu hakları düşünüldüğünde engelli bireylerin hangi kitle iletişim aracını kullanarak, hangi yayını izleyeceğini seçmesi ve istediği tüm yayınlara her birey gibi kolayca erişebilmesi gerekmektedir. Örneğin; haber alma özgürlüğünü kullanarak hangi televizyon kanalından ve programdan güncel bilgileri almak istiyorsa o yayına bir sorunla karşılaşmadan sorunsuzca erişimi sağlayabilmelidir. Bunun olabilmesi için yayın kuruluşları tüm programlarını engelli bireyleri de düşünerek oluşturmalıdır.

Ayrımcılık

Madde 4/A- (Ek:6/2/2014-6518/65 md.)

“Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık dâhil olmak üzere engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılık yasaktır. Eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tedbirler alınır. Engellilerin hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmasını sağlamaya yönelik alınacak özel tedbirler ayrımcılık olarak değerlendirilemez.”

Özel ya da resmi kurum ve kuruluşların tüm yayıncılık faaliyetlerini engelli bireyleri de düşünerek yapmasının gerekliliği bilinmektedir. Bu şekilde yapılmadığı takdirde dolaylı ayrımcılık uygulandığı söylenebilmektedir. İlgili madde incelendiğinde engelliliğe dayalı olan her türlü ayrımcılığın yasak olduğu görülmektedir. Bu nedenle özel tedbirler alınarak fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

Topluma dâhil olma

Madde 4/B- (Ek:6/2/2014-6518/66 md.)

“Engellilerin toplumdan tecrit edilmeleri ve ayrı tutulmaları önlenir. Engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda bağımsız olarak toplum içinde yaşamaları esas olup, özel bir yaşama düzenine zorlanamazlar. Engellilerin topluma dâhil olmaları ve toplum içinde yaşamaları amacıyla bireysel destek hizmetleri de dâhil olmak üzere ihtiyaç duydukları toplum temelli destek hizmetlerine erişimleri sağlanır.”

Engelli bireylerin topluma katılımları ve kendilerini bulundukları yerin bir parçası olarak görmelerinin sağlanması gerekmektedir. Aksi halde dışlanmışlık ve ötekileşme durumları görülebilmektedir. Bu nedenle engellilerin ihtiyaç duydukları toplum temelli tüm destek hizmetlerine kolay erişimleri için çalışmalar yapılmalıdır.

Erişilebilirlik

Madde 7- (Değişik:6/2/2014-6518/69 md.)

“Yapılı çevrede engellilerin erişebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır. Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının engellilerin erişebilirliğine uygun olması zorunludur. Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler için erişilebilir olması sağlanır.”

Tüm hizmetler düşünüldüğünde gündelik yaşamda engelli bireylerin erişebilirliğinin sağlanması gerekmektedir. İlgili kurumlar bilgilendirme hizmetleri dahilinde engellilerin iletişim teknolojilerine erişebilmesi için çeşitli çalışmalar yürütmelidir.

Eğitim ve öğretim

Madde 15- (Değişik:6/2/2014-6518/73 md.)

"Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez. Engelliler, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, yaşadıkları çevrede bütünleştirilmiş ortamlarda, eşitlik temelinde, hayat boyu eğitim imkânından ayrımcılık yapılmaksızın yararlandırılır."

"Genel eğitim sistemi içinde engellilerin her seviyede eğitim almasını sağlayacak bütünleştirici planlamalara yer verilir. Örgün eğitim programlarına farklı nedenlerle geç başlamış engellilerin bu eğitime dâhil edilmesi için gerekli tedbirler alınır."

"Üniversite öğrencilerinden engelli olanların öğrenime etkin katılımlarını sağlamak amacıyla Yükseköğretim Kurulu koordinasyonunda, yükseköğretim kurumları bünyesinde, engellilere uygun araç-gereç ve ders materyallerinin, uygun eğitim, araştırma ve barınma ortamlarının temini ile eğitim süreçlerinde yaşadıkları sorunların çözümü gibi konularda çalışma yapmak üzere Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezleri kurulur."

"Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezinin çalışma usul ve esasları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulunca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir."

"İşitme engellilerin eğitim ve iletişimlerinin sağlanması amacıyla Türk işaret dili sistemi oluşturulur. Bu sistemin oluşturulmasına, geliştirilmesine ve uygulanmasına yönelik çalışmaların esas ve usulleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının koordinatörlüğünde, Millî Eğitim Bakanlığı ve Türk Dil Kurumu Başkanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir."

"Engellilerin her türlü eğitim, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kabartma yazılı, sesli, elektronik kitap; alt yazılı, işaret dili tercümeli ve sesli betimlemeli film ve benzeri materyal temin edilmesine ilişkin gerekli işlemler Millî Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülür" (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).

Engellilerin öğrenime etkin katılımının sağlanması için tüm toplum birlikte hareket etmelidir. Bu nedenle kurumların tüm eğitim, sosyal ve kültürel ihtiyaçları karşılaması gerekmektedir.

Teknolojik gelişmeler ile günümüzde oldukça fazla kullanılan elektronik kitaplar engelli bireylerin kullanımına uygun şekilde düzenlenerek sunulmalıdır. Aynı zamanda alt yazılı, işaret dili tercümeli konu anlatımı bulunan yayınlar hazırlanmalıdır.

2.4.ENGELLİLERE YÖNELİK EĞİTİM VE YAYINCILIK İŞLEVİ

2.4.1.Engelliler ve Eğitim

Son yıllarda engelli bireylerle ilgili farkındalık eskiye oranla artış göstermiştir. Bu durum eğitim alanında engellilere yönelik özel eğitim çalışmalarının yaygınlaşması yolunu açmıştır. Yapılan çalışmalarla birlikte ülkemizde engelli bireylerin topluma katılması sağlanmaktadır. Engeli bulunan bireyler aldıkları eğitimle birlikte normal gelişim sürecinden geçen yaşıtlarıyla benzer deneyimler yaşayabilmektedir.

"1990'lı yıllardan günümüze kadar geçen sürede engelli bireylerin toplum hayatına daha fazla katılabilmeleri için yapılan düzenlemelere bakıldığında (ör; 573 KHK, MEB 2000, 2001 ve 2006 Yönetmeliği, 5378 Özürlüler Kanunu, 572 sayılı KHK, vb.) düzenlemelerden elde edilen sonuçların, engellilere erken yaşta kazandırılması gereken erken eğitim programlarından başlayarak meslek kazandırmaya kadar yaşamın farklı alanlarında olumlu gelişmelere yol açtığını söylemek mümkündür" (Kargın, 2004, s. 1-13).

Özel gereksinim olan bireylerin toplumda var olmasını sağlamak ve dışlanmışlıkların önüne geçmek için, normal gelişim gösteren bireylerin sahip olduğu tüm eğitim haklarından eşit olarak yararlanmaları gerekmektedir. Eğitim hakkı uygulanırken engeli bulunan bireylerin kendi yetenek, yeterlilik ve gereksinimlerine uygun şekilde planlamalar yapılmalıdır. Bu amaçla "engelli bireylerin eğitimlerine yönelik yapılan düzenlemeler incelendiğinde, bireylerin eğitimine verilen önemin gün geçtikçe arttığı" görülmektedir. Aynı zamanda eğitimde fırsat eşitliği ilkesinden yola çıkarak tüm bireylerin kişisel gereksinimlerine uygun eğitimi alma hakkı olduğu ifade edilerek sözü edilen durum, eğitim sistemimizin önemli bir ilkesi haline gelmiştir.

Eğitimde fırsat eşitliği düşüncesiyle, 1997 yılında kabul edilen "573 sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK" içerisinde kaynaştırma eğitim modeli yasal olarak yerini almıştır. Belirlenen eğitim modeli kapsamında yapılan çalışmalar günümüzde de engelli bireylerin eğitim ihtiyaçları doğrultusunda devam etmektedir (Kargın, 2004, s. 1-13).

“Engelli bireylerin eğitim ortamlarında karşılaştığı sorunlara ilişkin eğitimci kaynaklı üç temel düşünce bulunmaktadır” Bu bağlamda;

- “Eğitimcilerin çalıştıkları engel gruplarına yönelik bilgi eksiklerinin bulunmasından kaynaklı sorunlar yaşandığı,”

- “Yeterli bilgi ve donanıma sahip olmayan eğitimcilerde engeli bulunan öğrencilere yönelik olumsuz tutumların bulunduğu,”

- “Olumsuz tutumların, eğitimcilerin yer aldığı kaynaştırma eğitiminden düşük beklentilere sahip olmalarına yol açtığı ve bu durumların da engelli bireylerin eğitimlerinde önemli sorunlar oluşturduğu görülmektedir” (Şahin & Güldenoğlu, 2013, s. 214-239).

Uluslararası alanyazında engeli bulunan bireylerin eğitimleri üzerinde etkisi olduğu görülen öğretmen tutumlarının ayrıntılı olarak ele alındığı birçok araştırma bulunmaktadır.

“Özellikle 2000 ve sonrasında bu konuda yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların büyük bir çoğunluğunda kaynaştırma ve bütünleştirme eğitimi kapsamında görev alan eğitimcilerin engellilere yönelik genel olarak olumsuz tutumlara sahip oldukları görülmektedir” (Şahin & Güldenoğlu, 2013, s. 214-239).

Özel gereksinimli çocuk ve gençlere eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gerekliliği Türk Milli Eğitim Sistemini düzenleyen genel esaslar arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda engelli bireylerin eğitilmeleri, iş ve meslek edinmeleri, çevre ve topluma uyum sağlamalarıyla ilgili esasları düzenlemek amacıyla birçok yasa, yönetmelik, tüzük ve genelgeler hazırlanmıştır.

Engeli bulunanların eğitimi ile ilgili hazırlanan düzenlemelerden ilki ve en önemlisi 1983 yılında çıkarılan 2916 sayılı "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu" olarak bilinmektedir. “Kanunda tanım ve ilkeler, özel eğitim kurumları ve görevleri, özel gereksinimli çocukları tespit, yerleştirme, izleme ve çeşitli hükümleri içeren bölümler yer almıştır” (Akçamete, s. 198-201). Çıkarılan kanun kapsamında; "Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği", "Özel Okullar Yönetmeliği", "Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu Yönetmeliği" gibi yönetmelikler yayımlanmıştır. Kanunda özel eğitimin amaçlarının gerçekleştirilebilmesi, başarıya ulaşabilmesi amacıyla önemli ilkeler belirlenmiştir.

Belirlenen ilkeler şu şekildedir;

- “Her bireyin eğitim hakkı vardır.”
- “Özel eğitim, genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu ilke, birinci ilkenin devamı olarak görülerek toplumlar tarafından eğitimi bir bütün olarak

düşünmek gerekmektedir. Uygulanacak farklılıklar engelli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik yöntem ve araçların belirlenmesinde kullanılmalıdır."

- "Özel eğitime muhtaç her birey, engel durumuna ve derecesine bakılmadan özel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmelidir."
- "Özel eğitimde bireysellik esastır."
- "Durum ve özellikleri uygun olan özel eğitime muhtaç bireylerin, engeli bulunmayan yaşıtları arasında eğitim alması gerekmektedir. Bu eğitim şekliyle birlikte bir arada yaşamayı öğrenmeleri sağlanmaktadır."
- "Özel eğitimde bireyin engelinin erken farkına varılması, tanının erken konması ve eğitime erken başlanması bireyin gelişimini olumlu yönde etkileyecektir."
- "Özel eğitim hizmetleri, bireyin engel türüne dikkat edilerek mümkün olduğunca yakınına götürülecek şekilde planlanır."
- "Özel eğitimde süreklilik esastır. Birey ister doğuştan, ister sonradan engelli hale gelsin, onun özel eğitim gereksinimi süreklilik gösterebilir. Okul öncesi, ilk, orta, yüksek öğretim düzeylerinde okul dışında yaşam boyu özel eğitim hizmetleri verilmelidir."
- "Özel eğitimde tek elden planlama ve yürütme gerekir. Özel eğitime muhtaç bireylerin okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki ve yaygın eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı'nca planlanır, ilgili kuruluşlarca yürütülür."
- "Özel eğitimde işbirliği ve eşgüdüm esastır" (2916 Sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu, 1983, s. 2-679).

"2916 Sayılı Kanun"da yer alan ilkeler ile özel eğitim hizmetlerinin nicelik ve nitelik yönünden kapsamlı şekilde planlandığı görülmektedir. Fakat çıkarılan kanun ile yapılan uygulamalara bakıldığında özel eğitim okul sayılarının artmasından öteye hedeflendiği kadar gidilemediğinin görüldüğü tespit edilerek bu nokta üzerinde durulmuştur. Ayrıca yapılan çalışmaların ortaya koyduğu sonuca göre;

"Eğitimde süreklilik, erkenlik, engelsiz akranları ile birlikte eğitim, bireysellik, işbirliği ve eşgüdüm ilkeleri gereğince anlaşılıp uygulanamamıştır" (Akçamete, s. 198-201).

1991 yılında 13-15 Mayıs tarihleri arasında "I. Özel Eğitim Konseyi" toplanmıştır. Konsey, Türkiye'deki özel eğitimin durumunu, sorunlarını ve çözüm önerilerini kapsayan sekiz ayrı komisyon çalışmalarını raporlaştırmıştır. Konsey kararlarının uygulanabilmesi ve sorunların giderilmesi amacı ile 3.12.1996 tarihinde "4216 sayılı Özürlüler İdaresi Başkanlığı Kurulmasına ve Özürlülerin Durumları ile İlgili Çeşitli Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair

Yetki Kanunu" çıkarılmıştır. Çıkarılan kanunun verdiği yetki ile Bakanlar Kurulu tarafından Başbakanlığa bağlı "Özürlüler İdaresi Başkanlığı Kurulmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname" 25.3.1997 tarihinde kabul edilmiştir. Bu "Kanun Hükmünde Kararname"nin amacı, engellilere özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek için ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, engellilerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak olarak belirlenmiştir (Akçamete, s. 198-201).

Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nın kurulması ile birlikte özel eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına ve daha nitelikli hale getirilmesine katkı sağlayacak özelliklere sahip "Özel Eğitim Hakkında 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname" 6 Haziran 1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren kararnamede 2916 Sayılı Kanundaki ilkelere ek olarak önemli adımların atılmasına yol açan şu ilkeler yer almıştır (4. madde) (573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 1997, s. 1-3);

- "Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitsel performansları dikkate alınarak, amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde yapılacak uyarlamalarla diğer bireylerle birlikte eğitilmelerine öncelik verilir."
- "Özel eğitim gerektiren bireyler için bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması esastır."
- "Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif katılmalarının sağlanması esastır."
- "Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde, özel eğitim gerektiren bireylerin örgütlerinin görüşlerine önem verilir."
- "Özel eğitim hizmetleri özel eğitim gerektiren bireylerin toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanır."

Uygulanan yasal düzenlemenin içerdiği hükümler;

- "Özel eğitime ihtiyacı bulunan bireylerin belirlenmesi,"
- "Kaynaştırma gelişimlerinin değerlendirilmesi,"
- "Nesnel eğitsel değerlendirilmeleri,"
- "Uygun yerleştirme,"
- "Eğitim ve öğretimlerinin (erken çocukluk dönemi, ilk, orta, mesleki, yükseköğretim ve yaygın eğitim) sağlanması,"

- “Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin sağlanması eğitim programlarının bireyselleştirilmesi,”
- “Uygun eğitim ortamlarının oluşturulması ve ailelerin aktif katılımı konularından oluşmaktadır” (Akçamete, s. 198-201).

2.4.2.Engelliler ve Yayıncılık

Gelişmiş ülkelerde ve Türkiye’de engelli bireylere yönelik farklı alanlarda birçok kanun bulunmaktadır. İlgili kanun ve sözleşmelerde engellilerin bağımsız ve insan onuruna uygun bir yaşam sürebilmeleri için yayıncılık aracılığıyla bilgiye ve iletişime erişimlerinin sağlanması gerektiğinin altı çizilmektedir.

Engelliler için erişebilirlik, hakları kullanabilmenin bir aracı olarak tanımlanabilmektedir. Bunun yanı sıra; bireylerin bilgiye, haber ve olaylara erişimlerinin sağlanması, bağımsız yaşamanın ve toplumsal yaşamın tüm alanlarına tam olarak katılabilmenin de koşuludur. Engellilerin özgür ve insan onuruna uygun bir hayat sürebilmeleri için toplumun diğer üyeleriyle eşit şekilde medyada bilgi ve iletişim teknolojisi dahil bilgiye ve iletişime erişimlerinin sağlanması gerekmektedir. Fakat her ülkenin bu konu ile ilgili yaptığı çalışma ve verdiği önem aynı derecede değildir.

Gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkelerde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma konusunda engellilerin oranı, nüfusun diğer kesimlerine göre oldukça düşüktür. Hatta bazı ülkelerde ve bölgelerde engelliler, günümüzde temel ürün ve hizmet sayılan telefon, televizyon, internet gibi ürün ve hizmetlere bile erişememektedirler (Shakespeare & Watson, 1997, s. 293-300). Bu bağlamda bakıldığında engellilere yönelik yapılan yayıncılık alanında ülkelerde birçok eksiklik olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde engellilerin çeşitli yayıncılık faaliyetleri arasında var olmaları konusunda çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları şu şekildedir;

- **ABD – “Facebook’un Görme Engelliler İçin Sesli Fotoğraf Servisi”**

Facebook isimli sosyal medya ağı, 4 Şubat 2004 tarihinde Harvard Üniversitesi’nde bir öğrenci olan Mark Zuckerberg tarafından kurulmuştur (Kara D. , 2014). Mark Zuckerberg ilerleyen yıllarda farklı çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalardan birisi de; internet.org projesidir. Bu projenin öncelikli amacı; internetin herkes tarafından ulaşılabilir olmasıdır. Aynı amaç doğrultusunda yönetilen Facebook’un bu vizyon altında konumlandırdığı misyonlarından birisi, sosyal medya ağının herkes için erişilebilir ve kullanılabilir hale getirilmesi olarak ifade edilmektedir.

Engelli bireylerin sosyal medyaya erişimleri göz önünde bulundurularak Facebook ve Instagram üzerinde farklı çalışmalar yapılmaktadır. Engellilerin hayatlarına kolayca entegre edilebilmesi için Facebook, "Automatic Alternative Text (AAT)" isimli yeni özelliği kendi bünyelerinde çalışan ilk görme engelli mühendisleri Matt King'in sunumu ile yayına alınmıştır. Gelen yeni özellik ile görme engelli kullanıcılar için fotoğrafların sesli olarak "tahminen" anlatılması sağlanmaktadır. Özellik iOS platformunda kullanılıp, İngilizce dil desteği ile verilmektedir. (Tutan, 2016)

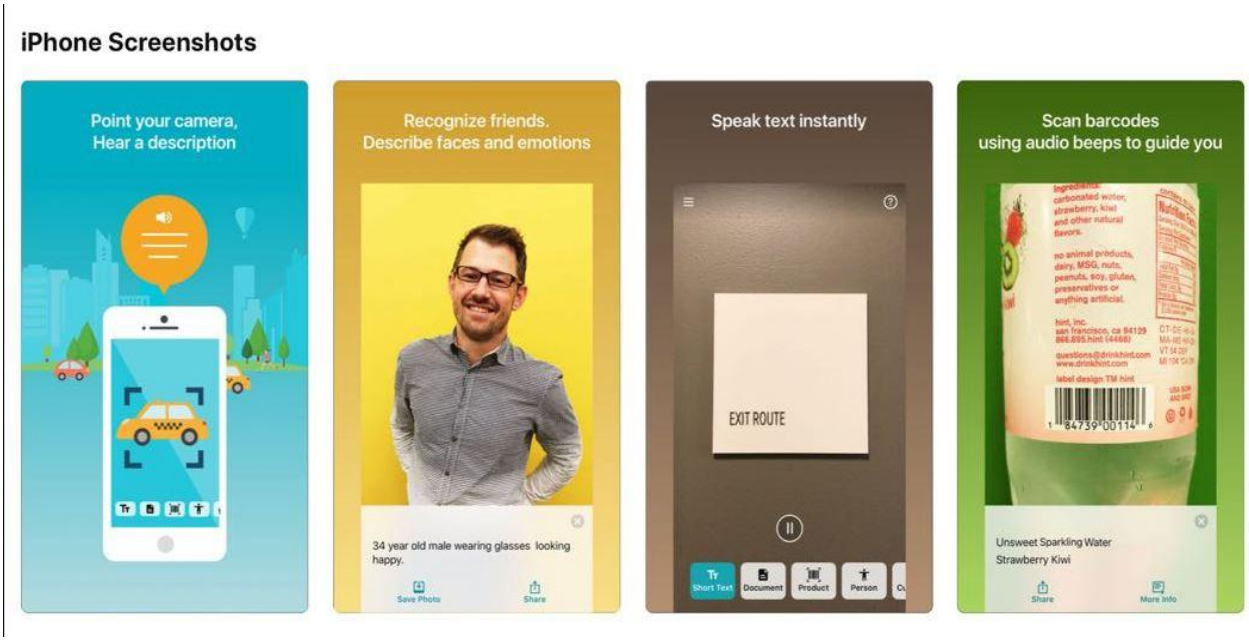

Kaynak: https://code.fb.com/ios/under-the-hood-building-accessibility-tools-for-the-visually-impaired-on-facebook/ adresinden 13.03.2019 tarihinde alınmıştır.

- **ABD – "Twitter'ın Görme Engellilere Fotoğrafı Anlatma Hizmeti"**

Sosyal paylaşım sitelerinin görme engelliler için geliştirdiği ilk fotoğraf okuma özelliği ile engelli bireylerin sosyal medyayı etkin ve kolay şekilde kullanmaları amaçlanmıştır. Twitter isimli sosyal medya aracının bu özelliği fotoğraflara ek açıklamalar eklendiğinde çalışmaktadır. Fotoğraf eklendikten sonra görselde bulunan nesneleri 420 karakter sınırlamasıyla metinsel olarak seslendirilmektedir. iOS ve Android işletim sistemlerinde bulunan "ek açıklama" özelliği erişilebilirlik ayarlarından "resim açıklamalarını oluştur" seçeneği tercih edildiğinde aktif olmaktadır (Tutan, 2016).

- **ABD – "Microsoft'un Seeing AI Teknolojisi"**

Teknoloji şirketi olan Microsoft sosyal sorumluluk kapsamında görme engelli bireylerin gündelik faaliyetlerini kolaylaştırmak amacıyla "Seeing Al" isimli çalışmaya imza atmıştır. Yeni yapay zeka uygulaması olan Seeing Al, görme engellilerin bilişsel algısının artmasını sağlayarak, gündelik faaliyetlerinde önemli yardımlarda bulunmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen Microsoft Seeing Al, görme engelli bireylerin çevrelerinde olup bitenleri öğrenmesini amaçlamaktadır. Olan olayları, karşıdaki kişinin cinsiyeti ve yaşı gibi etkenleri algılayan bu teknoloji akıllı telefon ve akıllı gözlükler aracılığıyla çalışmaktadır.

Kaynak: http://3.bp.blogspot.com/ adresinden 13.03.2019 tarihinde alınmıştır.

- **İngiltere – "Braille Alfabeli Cep Telefonu"**

İngiltere'nin "OwnFone" isimli firması 2014 yılında Braille alfabesiyle çalışan ilk telefonunu üretmiştir. Engelli bireylerin kullanımı için üretilen telefon, doğrudan engeli bulunan bireylerin dijital yayınlara ulaşımını kolaylaştırmak için üretilmemiştir. Fakat teknoloji kullanımının sağlanması ile dolaylı olarak yayıncılığa erişim hedefini gerçekleştirdiği görülmektedir. Kredi kartı büyüklüğünde olan telefon, 3 boyutlu yazıcılarla yapılan baskı yöntemiyle üretilmektedir.

Braille alfabesi ile üretilen ilk akıllı telefon olan OwnFone'un içine dört farklı numara kaydedilebilmektedir. Braille alfabesine ek olarak telefonun üzerinde yer alan İngilizce metin yuvalarına basarak bu alfabeyi bilmeyenlerin de anlayabilmeleri amaçlanmıştır (Trt Haber, 2014).

2014 yılında hayata geçirilen bu teknolojik ürün gelişmiş ülkelerde engelli bireylere yönelik çeşitli alanlarda çalışmalar yapıldığını göstermektedir.

Kaynak: https://www.trthaber.com/ adresinden 16.03.2019 tarihinde alınmıştır.

- **Fransa – "Transcense İşitme Engelliler Uygulaması"**

Fransa'da işitme engelli bireyler için uygulama geliştirilmiştir. "Transcense Uygulaması" ile duyma kaybı olan bireylerin bilgi edinme haklarına yönelik gelişme sağladığı görülmektedir.

Uygulama geliştiricisi Thibault Duchemin tarafından geliştirilen Transcense uygulamasının temel çalışma prensibi; "uygulamanın web, iOS ya da Android cihazları üzerinden çalıştırılmasından sonra kişinin bulunduğu ortamdaki her sese otomatik olarak farklı bir renk atayarak ortamdaki sohbeti farklı kişilere bölerek metinsel bir şekilde cihaz ekranında yazması üzerine kurulu. Sonuç olarak uygulamayı kullanan kişi bu sayede ortamdaki tüm konuşmaya kopukluk yaşamadan dahil olabiliyor" (Tutan, 2016).

Kaynak: https://www.indiegogo.com/ adresinden 16.03.2019 tarihinde alınmıştır.

Yapılan çalışma yayıncılık alanına aktarıldığında; görme engeli bulunan bireylerin televizyon ya da internetten izlediği haberleri etkin bir şekilde anlamlandırmalarını sağlamaktadır. Böylelikle içlerinde bulundukları topluma dair olayları, durumları kolaylıkla takip edebilmeleri sonucunda sosyal kimliklerini kazanmaktadırlar. Bu bağlamda; kendilerini toplumdan soyutlayarak, mutsuz olmalarının önüne geçilmiş olduğu görülmektedir.

- **Türkiye – "İşitme Engelliler İçin: StationEar"**

StationEar uygulaması Türk üniversite öğrencileri tarafından geliştirilmiştir. Akıllı telefonlarda kullanılan uygulama, ortamdaki konuşmaları yazıya dökerek işitme engeli bulunan bireylerin bilgilerden haberdar olabilmelerine olanak sağlamaktadır. Uygulama, ODTÜ Teknokent Girişimcilik Programı kapsamında düzenlenen yarışmada "IBM Bluemix Bulut Bilişim Ödülü"nü almıştır (Tutan, 2016).

2.5.TÜRKİYE'DE KURUM VE KURULUŞLARIN YAYINCILIK ALANINDA ENGELLİ BİREYLERE YÖNELİK YAPTIĞI ÇALIŞMALAR

2.5.1.Engellilere Yönelik Yayıncılık Faaliyetleri Olan Kurum ve Kuruluşlar

Dünyadaki değişimle birlikte oluşan yenilikler ülkemizde de engellilere yönelik yaklaşımlarda farklılaşmalara yol açmaktadır. Değişen tutum ve davranışlar sonucu Türkiye'de engelli bireylerin bilgi edinme hakları doğrultusunda yayıncılık faaliyetlerinde bulunan bazı kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Bu kurumlar arasında bakanlıklar, belediyeler, sivil toplum örgütleri, yayınevleri ve medya kuruluşları bunlar arasında yer almaktadır.

Türkiye'de engellilere yönelik yasal düzenlemeler ve uygulamalarda "BM Standart Kuralları" "Dünya Eylem Programı" ve "Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi" gibi uluslararası belgeler örnek alınarak hareket edilmektedir. Engelli bireyler ile ilgili çalışmaları düzenlemek adına 1981 yılında Çalışma Bakanlığı bünyesinde "Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu" kurulmuştur. 1997 senesinde, engellilere yönelik politikaları belirlemek ve bu doğrultuda çalışmalar yapmak amacıyla, ÖZİDA kurulmuştur (Çalık, 2010, s. 9).

Bakanlıklar ve belediyeler engellilerin tüm bireylerle eşit şekilde bilgi alma hakkından yararlanabilmeleri için çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalardan bir tanesi görme engelli bireyler için üretilen yazıyı Braille alfabesine çevirebilen cihazdır. Cihazın hafızasında 250 bin kitap bulunmaktadır. Üretilen cihaz ile görme yetersizliği olan bireylerin yazılı materyalleri kolay bir şekilde kullanabilmeleri amaçlanmıştır. Bilgisayara bağlanarak kullanımı sağlanacak olan cihazlar diğer yazılı kaynakları da okumaya olanak verecektir (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2019).

"Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" ile "Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı" birlikte çeşitli projeler yürütmektedir. Bu kapsamda 2014 yılında hayata geçirilen **"Üçüncü Göz Bilişim Projesi"** ile görme engelli bireylerin telefon tuşları aracılığıyla veya konuşarak

yönlendirmesiyle bilgiye kolaylıkla ulaşabilmesinin sağlanacağı açıklanmıştır. Bu sayede görme engeli bulunan kişiler internete, e-kitap, e-gazete, e-dergi gibi kaynaklara ve sosyal medyaya kolaylıkla ulaşarak bilgi edinme hakkından yararlanabileceklerdir. Bahsi geçen bakanlıklar tarafından yürütülen bir diğer proje ise **"Üçüncü Kulak Bilişim Projesi"** olarak karşımıza çıkmaktadır. Proje, bir çağrı merkezi kurularak işitme engellilerin günlük yaşantılarını daha özgür sürdürebilmelerine olanak sağlamayı hedeflemektedir. Kurulan çağrı merkezi aracılığıyla telefon ya da internet üzerinden görüntülü konuşma sağlayan engelli bireyler, işaret dili tercümanlığı ve bilgiye erişim hizmetlerinden yararlanacakları bildirilmiştir. (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2014).

2017 yılında "Posta ve Telgraf Teşkilatı"nın "Engel Yok Projesi" kapsamında erişilebilirlik koşullarını göz önünde bulundurarak internet sitelerini engeli bulunan bireylerin erişimine uygun, kolay kullanılabilir şekilde düzenlemiştir (Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, 2017, s. 10-72).

"5393 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu", engellilere yönelik önemli düzenlemeler getirmiştir. Kanun ile "Özürlü Hizmet Birimleri" kurulmasını büyükşehir belediyelerine görev olarak vermiştir. Kurulan birimler ile engellilere yönelik bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme gibi sosyal hizmetler verilmektedir. Aynı zamanda kanunun 75. maddesinde, "belediyelerin sorumlulukları dahilinde engelli dernek ve vakıfları ile işbirliği içerisinde olarak sorunların çözümüne katkıda bulunabilecekleri" belirtilmiştir (Aygen, 2014, s. 174-176).

İBB, 1994 yılında yerel yönetimlerde bir ilki gerçekleştirerek Engelliler Koordinasyon Merkezi'ni kurmuştur (İBB, 2019). Kurulan merkez ile engellilere yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar kapsamında, engeli bulunan bireylerin bilgiye erişim hakları göz önüne alınarak yayıncılık alanında çeşitli projelere imza atılmıştır. Milli Kütüphane - Konuşan Kitaplık bu projelerden bir tanesidir.

"Mersin Büyükşehir Belediyesi", "3 Aralık Dünya Engelliler Günü" kapsamında "Engelsiz Film" gösterimi düzenlemiştir. Engelli bireylerin film izlemelerini sağlamak amacıyla oluşturulan etkinlikte, "Her Şeye Rağmen" adlı film sesli betimlemeli, işaret dili ve ayrıntılı alt yazı ile gösterilmiştir (İhlas Haber Ajansı, 2014).

Belediyelerin yaptıkları çalışmalara bakıldığında engelsiz erişim için uzman kadroların artırılması ve bu kadrolarla empati çalışmalarının yapılması gerektiği görülmektedir. Aynı zamanda güncel çalışmaların kapsamının genişletmesi ile daha verimli sonuçlar alınacağı tespiti yapılmaktadır. (Şat & Göver, 2017, s. 539).

Engellilere yönelik çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerine bakılacak olursa karşımıza; "Altı Nokta Körler Hizmet Vakfı, GETEM, İstanbul Zihinsel Engelliler İçin Eğitim Dayanışma Vakfı, Otistikler Derneği, Türkiye Engelliler Spor Yardım ve Eğitim Vakfı, Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği" gibi kuruluşlar çıkmaktadır. Bu kuruluşların engelli bireyler ile ilgili birçok çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında engellilerin bilgi edinme hakları göz önünde bulundurularak farklı projeler hayata geçirilmiştir.

Engelli bireylere yönelik yayınevleri ve medya kuruluşlarının da çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. Bu kapsamda RTÜK tarafından televizyonlarda altyazı zorunluluğu getirilmiştir. Kanal D, Sesli Betimleme Derneği ile işbirliği yaparak televizyon yayıncılığında bir ilke imza atmıştır. Kanal engelli bireylere yönelik yazılı ve sesli betimlemeli yayın yapmaktadır. İşitme ve görme engeli bulunan bireyler, Kanal D'nin yayınladığı dizileri kanalın resmi internet sitesinden ve http://engelsiz.kanald.com.tr adresinden izleyebilmektedir (Kanald, 2013).

Nobel Akademi tarafından görme engelliler için grafik ve şekiller kullanılmadan büyük punto ile oluşturulmuş EKPSS soru bankası hazırlanmıştır (Nobel Yayın, 2018).

2.5.2.Engellilere Yönelik Kurum ve Kuruluşların Yayıncılık Faaliyetleri

Engelli bireylerin bilgiye erişim hakları göz önünde bulundurularak çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalardan bazıları;

- "Milli Kütüphane"
- "Sesli Kitap"
- "Kitaplara Ses Uygulaması"
- "Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı"
- "Televizyonlarda Altyazı Zorunluluğu"
- "Resimli Sözlük"
- "İstanbul Özürlüler Merkezi şeklinde sıralanabilir."

Engelliler için oluşturulan proje ve çalışmalar yayıncılık faaliyetlerinde fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla oluşturulmaktadır.

2.5.2.1.Milli Kütüphane-Konuşan Kitaplık

Engelli bireylerin yayıncılık faaliyetlerine ilişkin çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalardan birisi "Görme Engelliler Merkezi" tarafından hayata geçirilen Konuşan Kitaplık hizmetidir. 1946 yılında kurulan "Milli Kütüphane, Konuşan Kitaplık" hizmeti ile, görme engelliler için Braille alfabesi ile basılmış eserler sunmuştur.

Görme engelliler için oluşturulan kitaplıkta beş bin üzerinde eser yer almaktadır ve bu eserleri yüz kırk beş üzerinde gönüllü okuyucu seslendirmiştir. Seslendirilen eserler bin dört yüz yetmiş engelli bireye ulaşmıştır. Hizmetten faydalanan engelli bireylerin sayısı artış göstermektedir. Konuşan Kitaplık hizmeti, aynı doğrultuda hizmet veren diğer kütüphaneler ile işbirliği halinde çalışmaktadır.

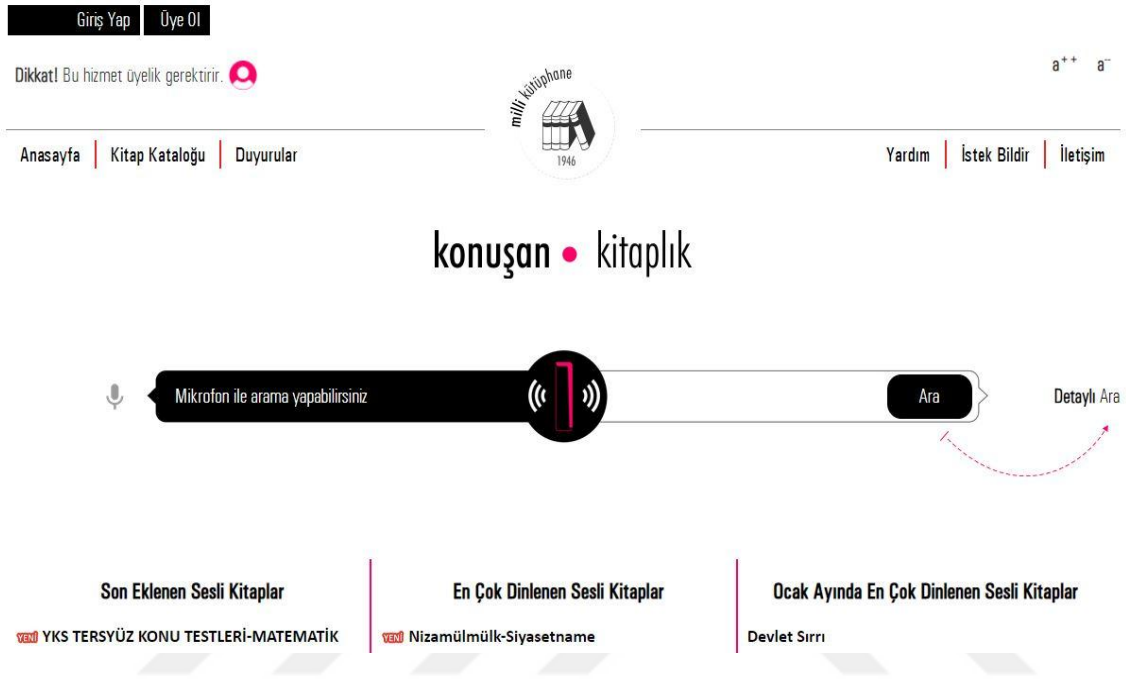
Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler ile birlikte "Konuşan Kitaplık" hizmeti de dijital olarak yenilenmiştir. Bu yenilikler ve çalışmalar kapsamında gönüllü okuyucuların seslendirdiği eserler kasetlere okunmuş ve engelli bireylerin bu kayıtları audio type ile dinlemelerine olanak sağlanmıştır. Kitaplık 2007 yılının Eylül ayından itibaren dijital kayıtlar ile online hizmet formatına geçmiştir. Yapılan çalışmaların profesyonel olarak yürütülmesi adına öncelikle beş adet seslendirme kabini oluşturulmuş, 2012 yılında ise günün teknolojik imkanları doğrultusunda altı yeni kabin eklenmiştir. Oluşturulan yeni kabinlerle birlikte on bir stüdyo/kabinlerde bilgisayarlar ile çalışmalar yapılarak eş zamanlı kayıt olanakları sağlanmıştır.

"Konuşan Kitaplık" hizmeti kapsamında 100 Hz/128 kbps/16 Bit ses kalitesinde kayıtlar yapılmaktadır. Yapılan kayıtlar daha sonra bilgisayar ortamında profesyonel ekip tarafından düzeltilmekte ve kayıtlara son şekli verilmektedir. Kayıtlar editoryal olarak düzeltildikten sonra Metus Library arşiv programına aktarılarak, http://www.mkutup. gov.tr/konusankitap internet adresinden görme engelli üyelerin hizmetine sunulmaktadır.

Kitaplık hizmetine yalnızca engeli bulunan bireyler ulaşarak, faydalanabilmektedir. Bu bağlamda; görme engelli bireyler "5486 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun ek 11. Maddesi" gereğince, engelli olduklarını belirten kimlik veya raporlarını 0312 223 04 51 numaralı faksa ulaştırarak üyelik süreçlerini tamamlayabilmektedir.

Ücretsiz olarak engelli bireylerin hizmetine sunulan internet sitesine kullanıcılar, üye adı ve şifrelerini kullanarak girebilmektedir. Görme engellilerin verimli şekilde kullanması hedeflenerek, web sitesi özel tasarlanmıştır. Sitede gelişmiş arama seçenekleri kullanılarak, katalogda bulunan kitaplar bilgisayarlara indirilebilmektedir. İndirilen dosyalar internet bağlantısı olmadan kullanılabilmektedir. Bunun yanı sıra; internet sitesi üzerinden online olarak da dinlenebilmektedir.

Bahsi geçen sitede son eklenen sesli kitaplar, son ayın en çok dinlenen sesli kitapları ve genel değerlendirmeyle en çok dinlenen sesli kitaplar ana sayfada kullanıcıların hizmetine sunulmaktadır (Karakuş, 2014, s. 26-27).

Kaynak: 06.02.2019 tarihinde https://konusankitaplik.mkutup.gov.tr/ internet sitesinden alındı.

"Konuşan Kitaplık" veritabanında; sınavlara hazırlık, ders kitapları, güncel ve klasik edebi eserlerden oluşan; roman, şiir, deneme, öykü, psikoloji gibi farklı kategorilerde eserler bulunmaktadır. Seslendirilecek kitaplar görme engelli üyelerin taleplerine göre seçilmektedir. Tamamen gönüllülük esasına dayanarak oluşturulan hizmet, 2012 yılında Bilişim Derneği tarafından düzenlenen bilişim etkinliğinde yapılan oylama sonucunda "Kamu Uygulama Ödülü" kategorisinde birincilik elde etmiştir.

Engelli bireylerin hizmetine sunulmuş olan Konuşan Kitaplık, aldığı ilk ödül sonrasında yine 2012 yılı içerisinde, TÜSİAD ve TBV tarafından her yıl başarılı bulunan projelere verilen "e-TR Ödülleri"nde "Kamudan Vatandaşa Sunulan Hizmet" kategorisinde birincilik ile ödüllendirilmiştir (Karakuş, 2014, s. 26-27).

2.5.2.2.Sesli Kitap – Sesli Kütüphane

Sosyal devlet çerçevesinde engelli bireyler için yapılan çalışmalar arasında sesli kütüphane hizmetleri olduğunu görmekteyiz. Verilen hizmetler devlet tarafından yapılmanın yanı sıra bazı vakıflarca da yürütülmektedir. Yürütülen bu çalışmalardan bir tanesi "Altı Nokta Körler Hizmet Vakfı" tarafından hayata geçirilmiştir. Vakıf "Altı Nokta Körler Eğitim ve Kültür Merkezi" kurarak birçok çalışmaya imza atmıştır. Merkezin bir ünitesi olarak, 1996 yılında Altı Nokta Körler Kütüphanesi kurulmuştur. Kurulan kütüphane ile vakıf, engelli bireylerin bilgiye erişimi için hizmetler vermeye başlamıştır.

"Altı Nokta Körler Kütüphanesi", kabartma harflerden oluşan kitaplar basarak engelli bireylerin ulaşımını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra kütüphanede sesli kitaplar da bulunmaktadır. Kütüphanede güncel romanlar, eğitim, şiir, sosyoloji, felsefe, din gibi çeşitli alanlarda ortaya koyulmuş olan eserler bulunmaktadır.

Kütüphane ücretsiz hizmet vermek yerine bir giriş ödemesi oluşturmuştur. Sesli kitaplardan ve kabartma ile oluşturulmuş eserlerden faydalanabilmek için kütüphaneye 20 TL giriş ödenti verilerek üye olmak gerekmektedir. Yalnızca ödeme yapılması ile üyelik tamamlanmamakta, bu ödemenin yanı sıra bazı kişisel iletişim bilgileri ile engelli raporu fotokopisi ile kütüphane sorumlusuna başvurmak gerekmektedir.

Kütüphaneye üye olan engelli bireyler bir ay içerisinde ödünç olarak en fazla 3 cilt kabartma kitap alabilmektedir. Bunun yanı sıra; kabartma kitap isteyen üyelerden bir defaya özgü olarak 50 TL güvence parası alınmaktadır. Üyelerin tek seferde 1cilt kabartma kitap tercih etme durumunda 15 TL güvence parası alınmaktadır. Kabartma kitapları alan üyeler ödünç olarak aldıkları kitapları kaybeder ya da zarar verirse güvence olarak verdikleri parayı geri alamamaktadır.

Görme engeli bulunan bireyler, kütüphaneden sesli kitap almayı tercih edebilmektedir. Bu bağlamda üyeler sesli olarak kitap almak istediklerinde, DVD listesinde yer alan kitaplardan iki ay içerisinde en fazla bir adet DVD sipariş edebilmektedir. Üyelerin içinde bulunulan ayda birden fazla sesli kitap hizmetinden yararlanmak istediklerinde ise her bir DVD için maliyete katkı payı olarak 10 TL ödemeleri gerekmektedir. Kütüphanede kitap listeleri 15 gün ara ile yenilenmektedir (Altı Nokta Körler Derneği).

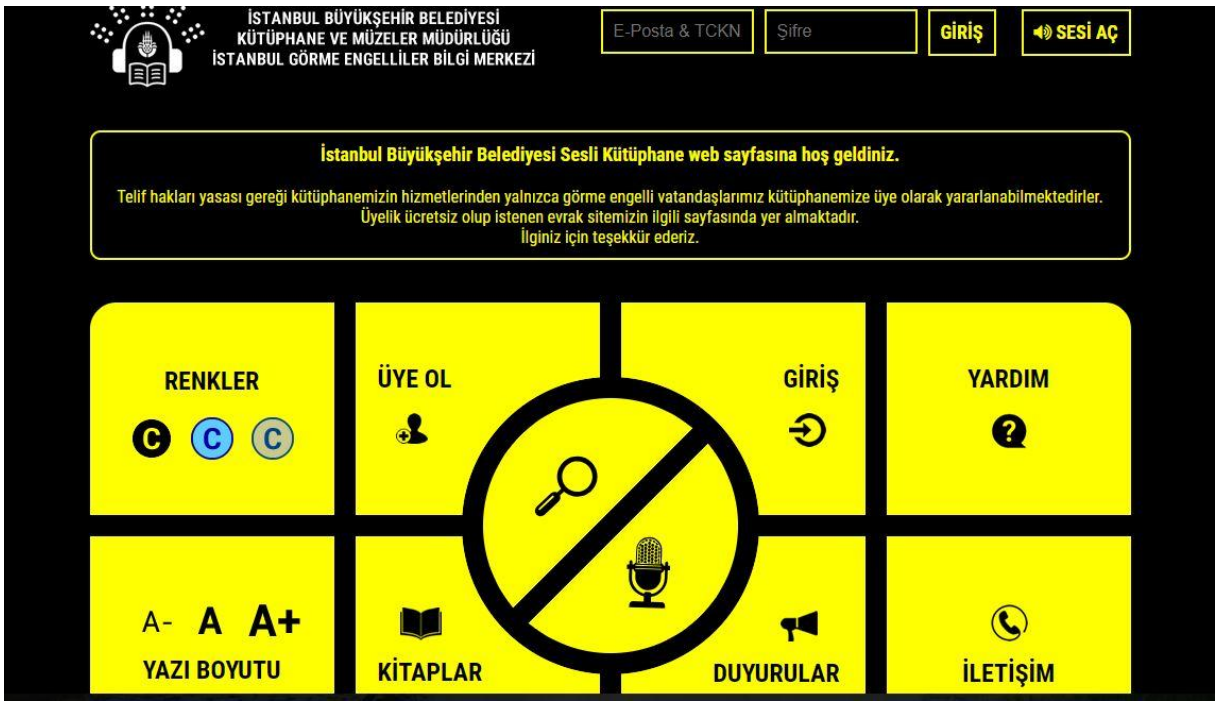
Engelli bireylerin hizmetine sunulan sesli kütüphane, sesli kitap uygulamaları vakıfların yanı sıra belediyeler tarafından da hayata geçirilen çalışmalar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda; İstanbul Büyükşehir Belediyesi, engellilerin bilgiye ulaşım hakkını gözetmek adına bazı çalışmalar

yapmaktadır. Belediyeye bağlı olarak kurulmuş olan Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü tarafından İstanbul Görme Engelliler Bilgi Merkezi kurulmuştur. Kurulan bilgi merkezi görme engelli bireylerin kitaplara ulaşımını sağlamak amacıyla kullanımı kolay olan bir internet sitesi oluşturmuştur. Vakıflar tarafından hizmete sunulan kuruluşlarda bazı ücretlendirmeler olduğu görülmektedir. Fakat "İstanbul Büyükşehir Belediyesi" tarafından hayata geçirilen site ücretsiz olarak, üye girişi ile hizmet vermektedir. Uygulamadan yararlanabilmek için telif hakları nedeniyle engelli bireylere ait bazı evrakların ilgili belediye birimine sunulması gerekmektedir.

İBB ve "İstanbul Kalkınma Ajansı" ortaklığında oluşturulan hizmet gönüllülük esasına dayalı çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda; diksiyonu düzgün olan, iyi ses tonuna sahip ve disiplinli olarak çalışmalara katılım gösterebilen gönüllü vatandaşlar kütüphaneye ses kayıtları ile katılımda bulunmaktadır. Aynı zamanda gönüllü üniversite öğrencileri ile görme engelli bireyler bir araya getirilerek etüt dersleri verilmesi sağlanmaktadır. Bu çalışma ile engelli öğrencilerin okul derslerinde ve girecekleri sınavlarda başarılarını artırması ve sosyal hayata daha fazla katılımlarının sağlanması amaçlanmaktadır (İBB Kütüphane Müzeler Müdürlüğü, 2016).

Görme engelliler için oluşturulan sitede üç farklı renk seçeneği bulunmaktadır. Kullanıcılar kendilerine en fazla yarar sağlayacak renk seçimini yaparak siteyi kullanabilmektedir. Bunun yanı sıra; yazı boyutu seçenekleri de bulunmaktadır.

Aşağıdaki şekilde sitenin sahip olduğu arayüz ve genel özellikler görülmektedir.

Kaynak: 06.02.2019 tarihinde https://seslikutuphane.ibb.gov.tr/tr/# sitesinden alınmıştır.

2.5.2.3.Kitaplara Ses Uygulaması

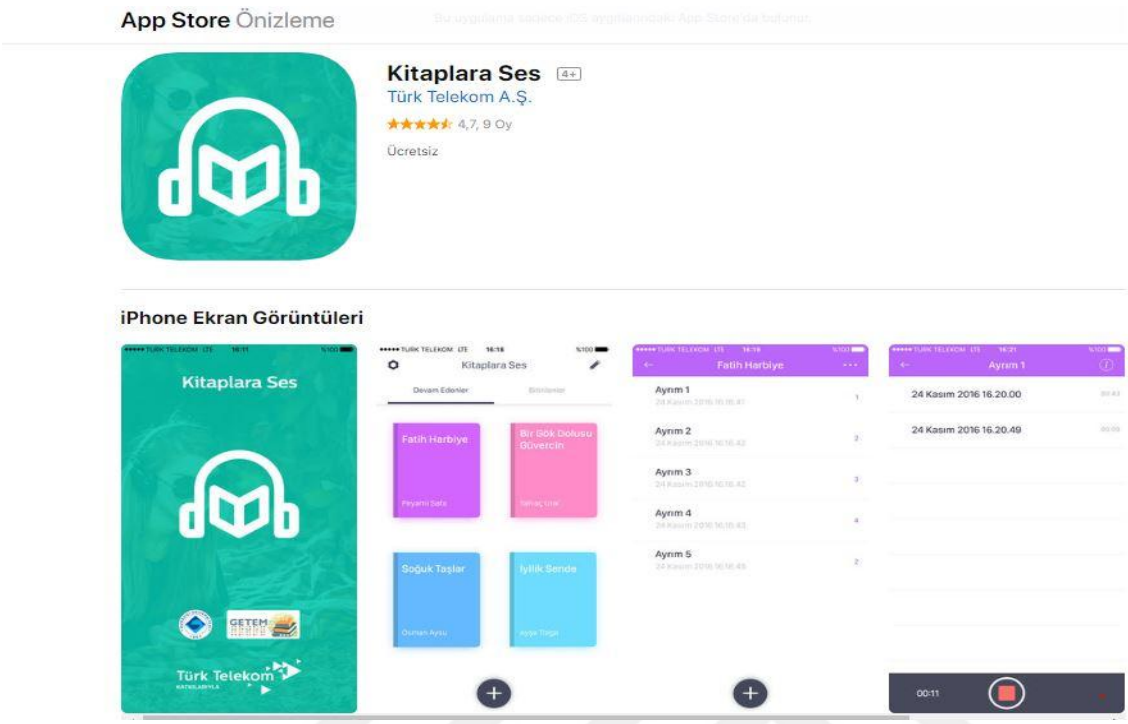
Görme engelli bireylerin bilgiye ulaşımı için Türk Telekom ve Boğaziçi Üniversitesi iş birliği ile bir çalışmaya imza atılmıştır. GETEM ile yapılan işbirliği sonucunda yaptığı çalışmalar sonucunda "Telefon Kütüphanesi Projesi" oluşturulmuştur. Proje kapsamında "Kitaplara Ses" mobil uygulaması geliştirmiştir. Geliştirilen uygulama, Dünya Engelliler Günü olan 3 Aralık 2016 tarihinde kullanıma sunulmuştur.

"Kitaplara Ses" mobil uygulaması ücretsiz olarak indirilebilmektedir. Gönüllü vatandaşlar uygulamayı indirip görme engelliler için kitap okuyarak katkıda bulunabilmektedir. Uygulamaya yapılan kayıtlar, mobil uygulama ve ev telefonu üzerinden dinlenebilecek kitaplara dönüşmektedir. Geliştirilen uygulama IOS ve Android cihazlara indirilebilmektedir.

Ücretsiz olarak indirilen "Kitaplara Ses" uygulaması üzerinden, gönüllü okuyucular GETEM'in gönüllü kılavuzunu takip ederek kitap okuduktan sonra seslendirdikleri kitapları kolaylıkla GETEM'e gönderilebilmektedir. Uygulamayı kullanmak isteyen gönüllüler IOS ya da Android cihazlara indirdikten sonra, e-posta ve kullanıcı adı ile kayıt olarak kullanmaya başlayabilmektedir (The Brand Age, 2017).

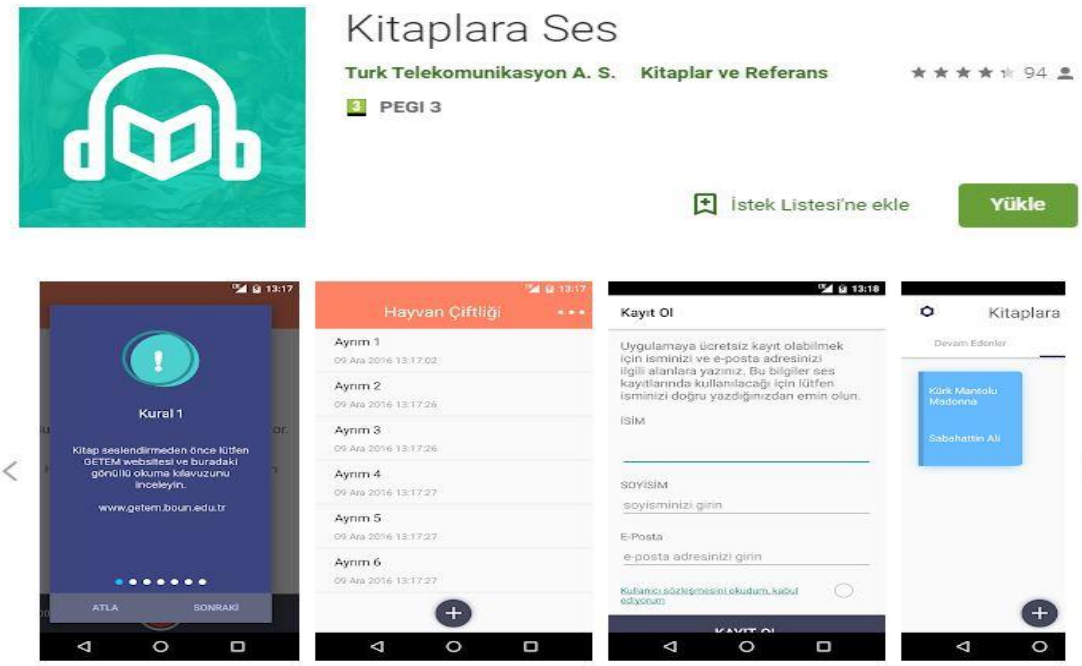
Telefon Kütüphanesi projesi kapsamında görme engelliler için hayata geçirilen "Kitaplara Ses" uygulaması, bugüne kadar 15 binden fazla indirilmiştir. Bunun yanı sıra; sosyal sorumluluk projesi olarak hayata geçirilen uygulama için bugüne kadar 350'den fazla gönüllü katılım sağlamıştır. Gönüllüler görme engelli bireyler için 1.500 kitap seslendirmiştir.

Uygulamanın App Store ön izlemesi şekildeki gibidir;

Kaynak: 13.02.2019 tarihinde https://itunes.apple.com/tr/app/kitaplara-ses/id1179377538?l=tr&mt=8 adresinden alındı.

Uygulamanın Android cihazlarda görünümü şekildeki gibidir;

Kaynak: 13.02.2019 tarihinde https://play.google.com/store/apps/details?id=tr.com.turktelekom.kitaplarases&hl=tr adresinden alındı.

2.5.2.4.Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı

Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı, 2004 yılında İzmir'de kurulmuştur. 11 yaşında geçirdiği kaza sonucu gözlerini kaybeden eğitimci, yazar, çevirmen ve avukat Gültekin Yazgan öncülüğünde kurulan kitaplık, Türkiye'de yaşayan görme engelli bireyler ile yurt dışında hayatını devam ettiren Türkçe bilen görme engellilerin, yazılı kaynaklara erişimini sağlamayı amaçlamaktadır.

TÜRGÖK, Türkiye'nin ilk görme özürlüler kitaplığıdır. Kitaplık; görme engellilerin eğitimleri ve kültürel gelişimlerine ücretsiz hizmet etmektedir. Kitaplık hizmeti alan görme engelli bireyler kendi kitaplıklarını da oluşturabilmektedir.

"Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı", Türkiye'nin yanı sıra; İngiltere, Amerika, Hollanda, Kıbrıs, Almanya'da bulunan görme engelli kişilere ücretsiz ve geri iadesiz hizmet sunmaktadır. Hizmetin ulaştığı görme engelli üye sayısı 6000'den fazladır.

Kitaplık üyelerine sesli ve kabartma (Braille) baskılı roman, E-KPSS, KPSS, İngilizce MP3 formatında sesli arkadaş dergisi hazırlanmaktadır. Hazırlanan materyaller ücretsiz olarak kargo ile adreslere gönderilmektedir. Kitaplıkta sağlanan hizmet, sayıları 400'ü aşan gönüllü destekçi tarafından üretilmektedir.

Sosyal sorumluluk projesi olarak gönüllüler tarafından sunulan hizmetin amacı; kişilerin Türkçe okuryazarlık oranını arttırmak, eğitim ve kültürlerine katkıda bulabilmek ve bu amaçla yaşam kalitelerini yükseltmektir (Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı, 2018).

2.5.2.5.Televizyonlarda Altyazı Zorunluluğu

RTÜK tarafından engellilerin yayın hizmetlerine erişimlerinin iyileştirilmesi için ilk adım 2007 yılında "Özürlülerin Televizyon İzleme ve Dinleme Eğilimleri Kamuoyu Araştırması" ile atılmıştır. 2011 yılında bu konuda ilk yasal düzenlemen yapılarak "6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun" çıkarılmıştır.

6112 Sayılı Kanun incelendiğinde engellilere yönelik yayıncılık ile ilgili maddeler olduğu görülmektedir. Onuncu bölüm, madde 32(4) "…Türk dilinin güzel kullanımı, çevre eğitimi, engelli sorunları, sağlık ve benzeri kamuya yararlı konularda programlar yayınlanır" ifadesi ile engelli bireylerin sorunlarına yönelik yaptırımların olduğu anlaşılmaktadır. Aynı kanunun 37(ö). Maddesinde medya kuruluşlarının "Engellilerin ve yaşlıların yayın hizmetlerine ve yeni teknolojilere erişimini

kolaylaştırmak amacıyla gerekli tedbirlerin alınmasını teşvik etmek" adına görev ve yetkilerinin bulunduğu açıkça ifade edilmiştir (Mevzuat, 2011, s. 11397,11401).

3 Nisan 2014 tarihinde 28961 sayılı resmi gazetede "Yayın Hizmet Usul Ve Esasları Hakkında Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" yayımlanmıştır. Yapılan değişiklikle birlikte, yurtdışındaki televizyon kanallarında olduğu gibi Türk televizyon kanallarında da Türkçe altyazı hizmeti zorunlu hale getirilmiştir. Aynı zorunluluk ulusal karasal yayın lisansına sahip özel medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar için de getirilmiştir.

Yayın hizmetlerine diğer bireylerle eşit koşullarda erişimi sağlamak amacıyla yapılan düzenlemeye geçiş için kanallara belli süreler tanınmıştır. Bu kapsamda; yayınlarda 3 yıl içinde yüzde 20'ye, 5 yıl içinde yüzde 40'a ulaşılacak şekilde alt yazı zorunluluğu bulunmaktadır.

TRT, yapılan düzenleme ile altyazıları üç yıl içinde yüzde otuza, beş yıl içinde yüzde elliye ulaşılacak şekilde yapmak zorundadır.

Kanalların kısmen de olsa hizmeti vermeye başlamasından dolayı kumandalara altyazı seçeneği tuşu eklenmiştir. Kumandalarda bulunan altyazı seçeneği tuşuna basılarak yayınlar altyazılı izlenebilmektedir (Vardar, 2014).

Yönetmelikte yapılan değişiklik maddeleri şu şekildedir;

MADDE 1 –

"2/11/2011 tarihli ve 28103 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 4 üncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir."

MADDE 4 –

(1) "Bu Yönetmelikte geçen;"

a) "Alt yazı: Program kaydı veya yayın esnasında, çoğunlukla ekranın alt bölümüne yerleştirilen, sabit ve/veya hareketli olarak verilen yazılı bilgi, diyalog ve metinleri"

Engellilerin Yayın Hizmetlerine Erişimi

EK MADDE 1 –

(1) "Engellilerin yayın hizmetlerine diğer bireylerle eşit koşullarda erişimini sağlamak amacıyla;"

a) "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu kanallarında yayınlanan sinema ve televizyon için yapılmış filmler, diziler ile haber programlarında; üç yıl içinde yüzde otuza, beş yıl içinde yüzde elliye ulaşılacak şekilde işitme engellilere yönelik altyazı hizmeti seçeneğine yer verilmesi zorunludur."

b) "Ulusal karasal yayın lisansına sahip özel medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar tarafından yayınlanan sinema ve televizyon için yapılmış filmler, diziler ile haber programlarında; üç yıl içinde yüzde yirmiye, beş yıl içinde yüzde kırka ulaşılacak şekilde engellilere yönelik alt yazı hizmeti seçeneğine geçilmesi zorunludur."

(2) "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu ile ulusal karasal yayın lisansına sahip özel medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, engelliler için getirilen erişim hizmetleriyle ilgili olarak yukarıda sayılan oranlara ilişkin bir önceki yıla ait istatistiksel verileri, her yılı takip eden ilk 3 ay içerisinde Üst Kurul'un izlemeburo@rtuk.org.tr internet adresine elektronik posta ile gönderirler" (Resmi Gazete, 2014).

2.5.2.6.Resimli Sözlük

İşitme engellilerin bilgiye ulaşımını sağlamak, eğitim ve yayıncılık alanında eşitliği sağlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında farklı kurum ve kuruluşlarda çalışan eğitimci gönüllüler tarafından resimli sözlükler yapılmıştır.

Engelli bireyler için yapılan resimli sözlük çalışmalarının bir örneği Samsun ilinde gerçekleşmiştir. Samsun'da bulunan "19 Mayıs İşitme Engelliler İlköğretim Okulu"nda görev yapan sınıf öğretmenleri "Hakan Kiracı, Celal Otlak ve Ayşe Boz" tarafından 2012 yılında, öğrencilerin kelime dağarcıklarını zenginleştirmek için resimli Türkçe sözlük hazırlanmıştır. Gönüllü öğretmenler tarafından hazırlanan sözlük 106 sayfadan oluşmakta ve sözlükte bulunan bin 650 kelimenin anlamı resimlerle açıklanmaktadır.

İşitme engelli bireyler için oluşturulan sözlükte kelimeler görsellerle desteklenmektedir. Bunun yanı sıra sözlükte kelimeler alfabetik olarak sıralanmaktadır. Yapılan çalışmayla, kelimelerin bireylerin hafızalarında daha kolay kalmasını sağlamak amaçlanmıştır (DHA, 2012).

Gönüllü öğretmenler tarafından hayata geçirilen resimli sözlük, görme engelli öğrencilerin derslere katılımının artmasına, kelimelerin daha kolay anlaşılmasının sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Sosyal sorumluluk projesi kapsamında yapılan sözlük çalışmasının bir diğeri de İzmir ilinde gerçekleşmiştir.

İzmir'de Konak Belediyesi Kültür Yayınları tarafından engelli bireyler için resimli sözlük basılarak engellilere ulaştırılması hedeflenmiştir. Proje; İzmir Bayındır Şehit Oktay Ardıç İşitme Engelliler İlköğretim Okulu ve Konak Belediyesi işbirliğinde hazırlanmıştır.

Sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde hareket eden Konak Belediyesi, işitme engelli bireyler için hazırlanan resimli sözlüğün birinci baskısını 2011 yılının Mart ayında gerçekleştirmiştir.

"Resimli Sözlük" ilk bin baskısıyla İzmir ve çevresindeki işitme engellilere ulaşmıştır. Daha sonra ise resimli sözlük Türkiye'de 18 şehirde (Afyonkarahisar, Ankara, Bursa, Denizli, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Hatay İstanbul, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırıkkale, Malatya, Mersin, Ordu, Rize, Sivas ve Trabzon) işitme engelli çocuklara ulaşmıştır (İHA, 2011).

2.5.2.7.İstanbul Büyükşehir Belediyesi - Engelliler Merkezi

"İstanbul Büyükşehir Belediyesi", 1994 yılında yerel yönetimlerde bir ilki gerçekleştirerek Engelliler Koordinasyon Merkezi'ni kurmuştur. Kurulan merkezle birlikte engelli vatandaşlara çeşitli alanlarda hizmetler verilmeye başlanmıştır.

Engelli bireyler ve ailelerine hizmet veren Engelliler Merkezi 2006 yılında yeni şubeler açarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Başkanlığı bünyesinde bir müdürlük haline gelmiştir. Oluşturulan müdürlük, "18 Ocak 2013 tarih ve 230 sayılı İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meclis Kararı" ile "İSEM" ismini almıştır (İBB, 2019, s. 1-17).

İSEM, İstanbul il sınırları içinde yaşayan ve tam teşekküllü bir hastaneden %40 veya üzeri vücut fonksiyon kaybı olduğunu engelli sağlık kurulu raporuyla belgeleyen bireylere hizmet vermektedir. Hizmet verilen engel çeşitleri arasında görme, işitme-konuşma, ortopedik ve zihinsel engel ile ruhsal/duygusal rahatsızlıklar veya süreğen hastalıklar bulunmaktadır. İSEM; 2016 yılında İstanbul'un çeşitli yerlerinde 27 merkez ve 9 İrtibat Bürosuna ulaşmıştır. Merkez; engellilikle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermektedir (İBB, 2019, s. 1-17).

İSEM, engelli bireylere yönelik çalışmalarını 10 başlık altında toplamıştır. Bunlar;

- "Sosyal Servis Hizmetleri"
- "Psikolojik Destek Hizmetleri"
- "Eğitim Hizmetleri"
- "İstihdam Destek Hizmetleri"
- "Yasal Haklar Danışmanlığı Hizmetleri"

- “Sosyal Destek Hizmetleri”
- “Sağlık Destek Hizmetleri”
- “Kamp Hizmetleri”
- “Toplumsal Bilinçlendirme Projesi”dir.

Sosyal belediyecilik anlayışının bir sonucu olarak oluşan İSEM, engelli bireylere yaşam koşullarına destek amaçlı birçok çalışmada bulunmuştur. Fakat verilen hizmetler arasında yayıncılık alanında detaylı çalışmaların yapılmadığı görülmektedir.

2.6.ENGELLİLERİN YAYINCILIK ALANINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

2.6.1.Medyanın Engellilere Bakış Açısı

İnsanların varoluşlarından itibaren bilgi üretimi ve üretilen bilginin aktarılması önemli konuların başında gelmektedir. Yüzyıllar boyunca önemini hiç yitirmeyen bu kavram toplumsal değişim ve gelişimlerle birlikte yaşamın her alanında yerini almıştır. Bu doğrultuda bilgiyi kullanma ve aktarma biçimlerinde de değişim ve gelişmeler görülmüştür.

Yaşanan teknolojik gelişmeler iletişim alanına da yansımış ve bunun sonucu olarak kitle iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Özellikle son yıllarda gerçekleşen teknolojik gelişmeler, toplumların kullanımına açık olan iletişim araçlarının hemen hemen hepsini etkilemiştir. Yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkan yeni iletişim araçları, hayatı kolaylaştırmak adına günlük yaşamda önemli bir kavram haline gelmiştir.

Yaşamımızda oldukça önemli işlevi bulunan kitle iletişim araçları günümüzde Yasama, Yürütme ve Yargı erkinden sonra dördüncü büyük güç olarak görülmektedir. Medyanın ekonomik, siyasal ve sosyal alanlarda toplumun tutum, düşünce ve davranışlarını etkileme gücü oldukça fazladır. Buna bağlı olarak medyanın dünyayı değiştirme gücüne sahip olduğu da ifade edilmektedir.

Günümüzde gelinen uygarlık seviyesinde önemli bir araç konumunda olan medya bu özelliğini her birey için eşit olarak gerçekleştirirken bazı aksaklıklar ile karşılaşmaktadır. Engellilik alanında bu eksiklik ve sorunlara bakıldığında engelli bireylerin yayıncılık alanında bilgi edinme noktasında birçok sorunla karşı karşıya kaldığı anlaşılmaktadır.

Medyada verilen mesajları engelliler açısından değerlendirmek gerekirse bazı temel özellikleri sıralamak mümkündür. Bu özelliklerin başında; engelliler ve engellilik hakkında topluma, eski

zamanlardan süre gelen yanlış, önyargılı, ayrımcılık içeren mesajların verildiği görülmektedir (Bilgen Özen, 2018). Yayıncılık alanının engelli bireylere bakış açısını genel olarak özetleyen Türkiye Körler Federasyonu avukatı Bilgen Özen, üç başlık altında toplamaktadır;

- **"Engellileri Yok Saymak ya da Sınırlı Biçimde Yer Vermek:"**

Geleneksel ve sosyal medyada yer alan engelli bireyler ile ilgili haberler nitelik açısından birçok eksikliği bir arada barındırmaktadır. Haber olarak seçilen konular belirlenirken genellikle engellilerle ilgili medyana gelen olaylar ikinci plana atılmaktadır. Buradan yola çıkarak engelli bireylerin yok sayıldıkları görülmektedir.

Ana akım medya olarak adlandırılan kuruluşlar tarafından oluşturulan habercilikle ilgili gözlem yapıldığında engelli bireylere karşı yapılan ayrımcılık açık şekilde anlaşılmaktadır. Bu durumla karşılaşan ve incinebilen konumda olan kişiler kendilerini toplumdan soyutlayarak yalnızlaşma yoluna gitmektedir (Bilgen Özen, 2018).

Engelli bireylerin eşit haklara sahip yurttaşlar olarak toplumsal yaşama katılmalarını destekleyen mesajların toplum üzerinde etkisi dolaylı yoldan görülmektedir. Bu nedenle amacı reyting olan medya, engelli bireyler ilgili haberlere gerektiği kadar yer vermemektedir.

"Türkiye Körler Federasyonu" ile çalışan avukat Özen örnek olarak; "15 Ekim Dünya Beyaz Baston Günü"nde görme engelli sivil toplum kuruluşları tarafından görme engelli bireylerin fiziksel çevreye erişim hakkını kullanmalarının önüne geçen mimari engellere dikkat çekmek için yapılan basın açıklamalarını vermektedir. Yapılan bu tür basın açıklamaları ana akım medya kuruluşlarının yeterince dikkatini çekmemektedir ve bu nedenle bu tür haberler genel olarak medyada gereken hassasiyet ve istenilen düzeyde yer almamaktadır. Medya engelli bireyleri görmezden gelerek onları yok saymakta ve onlara karşı ayrımcı tutum ve davranışlar sergilemektedir (Bilgen Özen, 2018).

- **"Engellileri Olumsuzlukların Konusu Yapmak:"**

Medya, engelli bireyler ile ilgili toplumda yaygın olan korunmaya muhtaç, toplumun diğer üyeleriyle eşit olmayan mağdur, aciz görülmek şeklindeki önyargıları desteklemektedir.

Medyada verilen mesajlarda engelliler çalışamaz, başkalarına muhtaç insanlar vurgusu yapılmaktadır. Medyanın haber dilinin bahsi geçen şekilde olması engelliler hakkında doğrudan ayrımcılık içeren davranışlar olarak isimlendirilebilmektedir. Toplumun önde gelen isimlerinin bazı açıklamalarında yer alan "iş verdik daha ne istiyorsun", "sizi adam yerine biz koyduk" ifadelerinin kullanılması engelli bireylerin toplumdan dışlanarak kendilerini yetersiz görmelerine yol açmaktadır.

- **“Engellilerin Sıradan Davranışlarının Abartılması ve Engelli Bireylere Olağan Üstü Güçler Yüklenmesi:”**

Ana akım medyada verilen mesajlar ilk izlenimde engellilere olumlu bakılıyormuş gibi gösterilmektedir. Fakat verilen mesajlarda genelde toplumda engelli bireyler hakkındaki önyargılı bakış açıları pekiştirilerek vurgulanmaktadır.

Gazete, internet ve televizyon haberlerinde engeli bulunanlara yönelik çok sayıda haber örneği vermek mümkündür. Örneğin; “tekerlekli sandalye kullanıyor ama basketbol oynuyor. Görmüyorlar ama evlenmişler hem de dünyalar güzeli bir kızları olmuş. Kimseden yardım almadan yaşıyorlar.” Haber başlıklarına bakıldığında; “engelliler spor yapamaz, evlenemez, çocukları olamaz”. Çocukları bir şekilde olduysa bile onlara “kendileri bakamaz. Günlük yaşamını başkalarından yardım almadan götüremez. Bunları sadece bazı yetenekli, özel olan engelliler yapabilir” algısı yarattığı görülmektedir (Bilgen Özen, 2018).

Örnekler incelendiğinde medyada verilen mesajlarda engeli bulunan bireylerin genel olarak kötü, sevilmeyen, istenmeyen, farklı, komik, değersiz, normal dışı, tehlikeli, suçlu gibi gösterilmekte olduğu ve bu durumun önyargılara neden olduğu görülmektedir.

Engelli bireylere önyargılı yaklaşımın sonucu bireyleri toplumdan soyutlama, ayrımcılık, ve aşağılanmadır. Önyargılı düşünce ve davranışlar geçmişten günümüze kadar engellilerin sırtında taşıdığı bir yük olmuştur. Sonuç olarak bilinçli ya da bilinçsiz olarak yapılan birçok davranış engelli bireylerin hayatlarındaki sorunlara yenisini ekleyerek günlük yaşamlarını zorlaştırmaktadır.

2.6.2.Çözüm Yolları

Ülkelerde yayıncılık faaliyetlerinden yararlanma konularında çeşitli araştırmalar ve çalışmalar yürütülmektedir. Fransa’da her yıl medya ile ilgili bir çalışma yürütülmekte ve yürütülen çalışma kapsamında bir haber incelenerek analiz edilmektedir. Analizler sonucu elde edilen veriler ile hazırlanan rapora göre medyada yer alan kişilerin insanlar tarafından kolaylıkla tanınır olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra; Fransa’da hangi haberlerin basında yer aldığı üzerine bir araştırma yapılmış ve yapılan araştırma sonucuna göre; “Altın Madalya” alan engelli bir bireyin daha önce medyada yer almadığı görülmüştür.

Madalya kazanan engelli birey medya kuruluşları tarafından önemli bir haber olarak görünmemiş ve elde edilen başarı medyada yer etmemiştir. Bahsi geçen olay üzerine bir çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmada öncelikle ana akım medya organlarının hangi konuda nasıl dikkatinin çekileceği üzerine araştırmalar yapılmıştır. Yapılan araştırma ve analizler sonucu değerlendirilerek farklılıkların dikkat çektiği sonucuna varılmıştır. Bu nedenle yaşanan başarı olayında dikkat çekici bir olay ortaya çıkarılarak engelli bireyin yaşadıkları öyküleştirilerek anlatılmıştır. Yapılan çalışmalar ve uygulanan metot ile Fransa'da ilk kez engelli bir kadın altın madalya alacağı söylenmiştir. Aynı zamanda alınan bu madalyanın engelli birey tarafından kanser hastası olan annesine hediye edileceğinin altı çizilerek dikkat çekmek amaçlanmıştır. Olay bu şekilde kurgulandıktan sonra tüm ulusal medyanın ilgisini çekmiş ve haber medyada yer almıştır.

Yaşanan olay ve yapılan çalışma sonucunda engeli bulunan bir birey medya aracılığıyla toplumun dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bu olaydan anlaşılacağı gibi engelli bireyler ile ilgili farkındalık yaratmak ve dikkat çekmek için haberi medyada sunarken ilgi çekici hale getirerek öyküleştirilmek gerekmektedir. Böylelikle yayıncılık alanında engelli bireylere daha fazla yer verilerek, toplumda yer edinmeleri sağlanmış olmaktadır.

Dünyada medyanın toplumun davranışlarını oldukça fazla etkilediği ve değiştirdiği üzerine yapılmış birçok araştırma bulunmaktadır. "Bunlardan en önemlisi Walt Disney'in çocuklar üzerinde önemli etkileri olduğunu tespit eden araştırmadır" (Bilgen Özen, 2018). Buradan yola çıkarak toplumun yapı taşlarını oluşturan çocukların bilinçlendirilmesi için onların ilgilerini çekebilecek içerikler ile engelli bireyleri anlayıp, empati kurabilecekleri içeriklerin harmanlanarak verilmesinin yarar sağlayacağı görülmektedir. Küçük yaşta edinilen bilginin ne kadar etkili ve kalıcı olduğu düşünülerek hareket edilecek olursa toplumsal değişim ve gelişim sağlanmış olacaktır.

Engelli sivil toplum kuruluşlarının medyayı kullanım sıklığına bakılacak olursa oldukça az etkileşim halinde oldukları görülmektedir. Medyayı oldukça az kullanan sivil toplum kuruluşlarının hak temelli bakış açısıyla verilen engelli insan hakları mücadelesinde önemli bir kazanım elde edebilmesi oldukça güçtür. Çünkü engelli bireyler için verilen hak mücadelesinde medyanın gücünden ve etkisinden yararlanmak gerekmektedir.

Fransa'da engelli bireylerin yaşadığı zorlukların farkındalığı ile ilgili bir çalışma yapılmıştır. Çalışmaya göre; bütünleştirilmiş eğitimden faydalanan tekerlekli sandalye kullanan engelli bir öğrenci oturduğu yerden uzaktaki bir lisede eğitim almaktadır. Her gün gidip geldiği okul yolu kullandığı tekerlekli sandalyenin kolay hareket etmesine, manevra yapmasına elverişli değildir. Kaldırımlarda rampa olmaması nedeniyle öğrenci trafiğin fazla aktığı ve tehlikeli olan başka bir yolu tercih etmek zorunda kalmıştır. Kullanmak durumunda kaldığı yolun tehlikeli olmasının yanı sıra okula olan

mesafesi de oldukça fazladır. Bu nedenle öğrenci okula giderken normal şartlarda yola çıkması gereken saatten daha önce çıkmakta ve aynı şekilde dönüşte de uzun süren bir yol onu beklemektedir.

Tüm bu olumsuzluklar nedeniyle ders çalışma süresi ve motivasyon düzeyi oldukça fazla etkilenmektedir. Yaşanan tüm durumlar sonucunda öğrencinin okul başarısının düştüğü ve olumsuz bir tablonun var olmaya başladığı görülmektedir. Bir yerel gazete öğrencinin bu durumundan haberdar olmuştur. Yapılan görüşme sonucunda olumsuzlukların yaşandığı durumun haber haline getirilmesine karar verilmiştir. Yerel gazete yaptığı haberi bir hafta boyunca gazetede her gün yayımlamıştır. Verilen çaba sonucunda yerel gazetenin haberi ulusal medyanın dikkatini çekmiş ve onlarda da yayınlarında bahsi geçen habere yer vermeye başlamışlardır. Bir anda olay tüm ülke tarafından öğrenilmiştir. Eğitim bakanı konuyla ilgilenmiş ve sorun çözülerek yollara, kaldırımlara rampa yapılmıştır.

"İnsan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde; engellilere yönelik ayrımcılıkla mücadelede ve temel hak ve özgürlüklerden engellilerinde tam ve diğerleriyle eşit şekilde yararlanmaları amacıyla verilen engelli insan hakları mücadelesinde medyanın toplum üzerindeki değişim ve dönüşüm sağlanmasında olan gücünden ve etkisinden mutlaka yararlanılmalıdır. Ve medya aracılığıyla davanın görünür hale getirilmesi gerekmektedir" (Bilgen Özen, 2018).

Medya aracılığıyla engelli bireylerin örgütlenmesi kolaylaşmaktadır. Medya aracılığıyla engelli bireylere ulaşılarak onlara örgütlerin çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir. Fakat medyada verilecek mesaj örgütün tüm üyeleri tarafından önceden bilinmelidir. Aksi takdirde bir üye medya üzerinden farklı bir mesaj yayınlarsa burada örgütün bütünlüğü sarsılabilir. Bunun için de engelli örgütlerinin kuruluş içinde ve dışında adil, şeffaf, katılımcı olmaları gerekmektedir.

Medyada alınacak önlemler göz önünde bulundurulurken sosyal medyanın gücünü de göz ardı etmemek gerekir. Günümüzde sosyal medya kullanılmadan etkin, dinamik olarak varlık ve mücadele sürdürülmesi mümkün değildir. Bu nedenle sosyal medya kullanımında da engelli bireylere yönelik paylaşımlar, bilgilendirmeler yapılması gerekmektedir.

"Engellilerin toplumsal yaşamda görünürlüğünü ve katılımını sağlanmasında medyanın büyük önemi bulunmaktadır. Bu bağlamda medyada sürekli engelli kavramı ile toplumsal yaşamın erişilebilir olması gerektiğinin anlatılması gerekmektedir. Medyada engelliler hakkında mesajlar verilirken asla duygu sömürüsü yapan mağduriyet içeren mesajlar verilmemelidir. Engelliler hakkında pozitif, güçlü mesaj verilmesi asla elden bırakılmamalıdır" (Bilgen Özen, 2018).

SONUÇ

Sosyal devlet, 20. yüzyılın sonlarında, liberalizmin yaşadığı sorunların üstesinden gelme ve varoluşunu devam ettirme isteğinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda; "sınırlı devlet" anlayışı zamanla bir değişim sürecinden geçerek "sosyal devlet" kavramı aşamasına ulaşmıştır. Yaşanan bu süreç ve değişimlere bakıldığında sosyal devlet anlayışında, liberal düşünce tarzının öngördüğü devlete ilişkin temel ilke ve kurumların korunduğu açıkçı görülmektedir. Bunun yanı sıra; devletin görevleri ve üstlendiği sorumluluklar, içlerinde bulundukları yeni koşullara uygun şekilde düzenlenmiştir.

Yeni bir devlet anlayışını benimseyen kavramın ortaya çıkış şekline bakıldığı zaman, otoriter devlet gücüne karşı, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda toplum merkezli bir yapılaşma içerisinde olanlar tarafından oluşturulduğu çıkarımında bulunmak mümkündür.

İnsan onurunu korumayı birincil hedef olarak belirleyen sosyal devlet, toplumun yoksul ve güçsüz kesimleri için büyük çalışmalar yürüterek oluşumunu bir hukuk devleti çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Sosyal devlet anlayışı, Osmanlı tarihinin 15. yüzyılına kadar uzanabilen, sosyal devlet adı altında olmasa da çeşitli uygulamalarda varlığını göstermiştir. Uygulamalara bakıldığında Tanzimat hareketlerinden itibaren eğitim, sağlık, sosyal sigorta gibi alanlarda üretilen sosyal politikalar mevcuttur. Osmanlı tarihine bakıldığında, merkezi ve yerel burjuva olarak adlandırılan sınıfın girişimleri ile oluşturulan sosyal kurumların varlığı görülmektedir.

"Sosyal devlet" anlayışının içerisinde varlığını gerçekleştiren sosyal belediyecilik anlayışı zamanla gelişim göstererek birçok alanda çeşitli sorumluluk üstlenmiştir. Bu anlayış çerçevesinde gerçekleşen işlevler Sanayi Devrimi döneminde yoksullara yardımla başlamıştır.

Türkiye'de, özellikle 1990 yılından sonra, sosyal belediyecilik uygulamaları ile ilgili yapılan çalışmalar yoğunlaşmaya başlamıştır. Belediyeler bu bağlamda öncelikle sosyal ve kültürel alanda sosyal politikalar benimsemiştir. Benimsenen politikalar kapsamında daha sonra özellikle engelliler göz önünde bulundurularak çeşitli dezavantajlı gruplara yönelik sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulama ve çalışmaları yapmışlardır.

Üstlenilen görevler ile merkezi idare ve yerel idareler arasında görev paylaşımları başlayarak çalışmalar sosyal devlet ilkesi doğrultusunda düzenlenmiştir. Düzenlemeler ile birlikte bazı hizmetler belediyelere devredilmiş, bazı görevler ise merkezi idare tarafından gerçekleştirilmiştir.

Sosyal belediyecilik anlayışıyla hareket eden toplumlarda belediyeler, sosyal sorunların ortadan kalkmasını büyük ölçüde hızlandırmaktadır. Aynı zamanda yerel halkın çatışma ortamından uzak huzurla yaşayabilecekleri bir refah ortamında yaşamalarını amaçlayarak çalışmalar yapmaktadır. Türkiye'de sosyal belediyecilik hizmetleri anlayışıyla dar gelirliler, yaşlılar ve çocukların yanı sıra engelliler için birçok düzenleme bulunmaktadır.

Geçmişten günümüze doğru sırayla bakıldığında engelli bireylerin hayati yaşam şartlarını sağlamaya yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Fakat bu bireyler sosyal bütünleşme kapsamında birçok sorunla baş etmeye çalışmaktadır. Engelli kavramının oluşumundan başlayarak yaşamın pek çok alanında sorun yaşayan bireyler, toplumla işlevsel bir bütünlük içinde yaşamaya çalışsalar da bunu başaramamış ve sayısız sorunla karşı karşıya kalmıştır.

Yaşanan sosyal sorunların kaynağı olarak toplumun engelli bireyleri anlamaması, empati kuramaması, yaşam içinde onların farkına varamaması ve önyargılı olması gösterilebilir.

Engeli bulunan kişiler söz edilen yaklaşımların sonucu olarak önemsenmediklerini düşünerek kendilerini toplumdan soyutlamaktadır. Bu nedenle kendilerini eksik görerek, diğer bireylerle iletişim kurmakta zorluk çekmektedir.

Engellilerin toplumsal hayata katılımları ve onurlu yaşamaları kanun koyucu tarafından istenen ve dile getirilen bir durum olmuştur. Bu bağlamda geçmişten itibaren yaşanan çeşitli sorunlar sonucunda Türkiye'de 2005 yılında, "5378 Sayılı Engelli Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanun ile engellilerin sosyal yapıyı oluşturan sistemin birer parçası oldukları belirtilmiştir. Herkesin kanun önünde eşit olduğunun altı çizilerek toplumun diğer üyelerinden ayrılamayacakları üzerinde durulmuştur. Bu durum bahsi geçen kanunla birlikte açıkça hükme bağlamıştır.

Engellilerin hak ve özgürlükleri ile ilgili çalışmalar her ne kadar yürütülüyor olsa da toplumun geneline bakıldığında engeli bulunan bireyler göz ardı edilen bir kesimdir. Engelli bireylerin karşılaştıkları insan hakları ihlalleri, sorunlarının kaynağı ve çözüm yolları kapsamlı olarak araştırılmamıştır. Engelli bireylere yönelik haklar kanunlaşmasına rağmen günlük hayatlarında birçok sorunla karşılaştıkları görülmektedir. Bu sorunların başında toplumun birçok kesiminin engellilere yönelik gösterdiği olumsuz tutum ve davranışları gelmektedir.

Günümüzde tutum ile ilgili sosyal psikologlar tarafından kabul gören tanım 1968 yılında Adam Smith tarafından söylenmiştir. Adam Smith'e göre; "tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan eğilimdir".

Toplumlar bireysel tutum ve davranışlarını olumsuz şekilde yansıttığında karşılarındaki kişilere karşı sosyal dışlanmışlık uygulamış olurlar. Sosyal algısı veya ekonomik imkanları çok fazla olan bazı engelli bireyler sadece insanlar tarafından oluşan yanlış algılar, tutumlardan dolayı dışlanmaktadırlar. Bu noktada devlete büyük iş düşmektedir. Devlet kurumlarının bu anlamda gerekli önlemleri alması önemli noktalar arasında yer almaktadır. Fakat bazen oluşturulan önlemler de dışlanmışlık durumuna engel olamaz. Bu durumlarda bireylerin fiziksel ya da zihinsel engeli onun toplumda ötekileştirilmesinin ancak dolaylı sebebi olarak düşünülebilir.

Engelliler ile ilgili maddeler "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"nde, "Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri"nde ve "Anayasa"da yer alsa da temel hak ve özgürlükler konusunda çoğunlukla olumsuzluklarla karşılaşmakta ve temel hakların çoğunlukla yararlanamamaktadır. Bu da teorik olarak engelli bireylerin hakları yasalarda yer almasına rağmen, gündelik yaşamda yani pratikte yeterince etkili olmadığını göstermektedir.

Engelliler için erişebilirlik, sahip oldukları hakları diğer bireylerle eşit şekilde kullanabilmelerinin bir aracı olarak tanımlanabilmektedir. Bunun yanı sıra; bireylerin bilgiye, haber ve olaylara erişimlerinin sağlanması, hayatını özgür sürdürebilmenin ve sosyal alanda yaşamın her alanına tam anlamıyla katılım sağlayabilmenin de koşuludur. Engeli bulunan kişilerin bağımsız ve insani yaşam şartlarına uygun bir hayat yaşayabilmeleri için toplumun diğer bireyleriyle eşit şekilde medyada bilgiye ve iletişime erişimlerinin sağlanması gerekmektedir. Fakat her ülkenin bu konu ile ilgili yaptığı çalışma ve verdiği önem aynı derecede değildir.

Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde engellilerin medyadan yararlanma konusunda kolay şekilde erişim sağlayabilme oranı, nüfusun engeli bulunmayan bireylerine göre oldukça düşüktür. Bahsi geçen ülkelerin bazı bölgelerinde engelliler iletişimin ve haberleşmenin vazgeçilmezi haline gelen teknolojik ürünlere erişememektedir. Özellikle son yıllarda teknoloji alanında yaşanan hızlı değişim ve gelişim ortamı toplumların günlük yaşantısının önemli bölümünde yer alan iletişim araçlarının neredeyse tümünü etkilemiştir. Yaşanan değişimlerle birlikte ortaya çıkan yeni kitle iletişim araçları, hayatı kolaylaştırmak adına önemli bir kavram haline gelerek bireylerin vazgeçilmezleri arasında yerini almıştır.

Günümüzde gelinen uygarlık seviyesinde "önemli bir araç konumunda olan medya" bu özelliğini her birey için eşit olarak gerçekleştirirken bazı aksaklıklar ile karşılaşmaktadır. Engellilik alanında bu eksiklik ve sorunlara bakıldığında engelli bireylerin yayıncılık alanında bilgi edinme noktasında birçok sorunla karşı karşıya kaldığı anlaşılmaktadır.

Medyada verilen mesajları engelliler açısından değerlendirmek gerekirse bazı temel özellikleri sıralamak mümkündür. Bu özelliklerin başında; engelli bireyler ve engelli olma durumunun topluma, eski zamanlardan günümüze doğru bakıldığında yanlış, önyargılı, ayrımcılık içeren mesajların verildiği görülmektedir.

Geleneksel ve sosyal medya engelli bireylerle ilgili haber niteliği taşıyan konuları çoğu zaman göz ardı etmekte ve bu bireyleri yok saymaktadır. Engelli bireylerin eşit haklara sahip yurttaşlar olarak toplumsal yaşama katılmalarını destekleyen mesajların toplum üzerinde etkisi dolaylı yoldan görülmektedir. Bu nedenle amacı reyting olan medya, engelli bireyler ilgili haberlere gerektiği kadar yer vermemektedir.

Medya, engelli bireyler ile ilgili toplumda yaygın olan korunmaya muhtaç, toplumun diğer üyeleriyle eşit olmayan mağdur, aciz görülmek şeklindeki önyargıları desteklemektedir. Medyada verilen mesajlarda engelliler çalışamaz, başkalarına muhtaç insanlar vurgusu yapılmaktadır. Medyanın haber dilinin bahsi geçen şekilde olması engelliler hakkında doğrudan ayrımcılık içeren davranışlar olarak isimlendirilebilmektedir.

Engelli bireylere önyargılı yaklaşımın sonucu bireyleri toplumdan soyutlama, ayrımcılık, ve aşağılanmadır. Önyargılı düşünce ve davranışlar geçmişten günümüze kadar engellilerin sırtında taşıdığı bir yük olmuştur. Sonuç olarak bilinçli ya da bilinçsiz olarak yapılan birçok davranış engelli bireylerin hayatlarındaki sorunlara yenisini ekleyerek günlük yaşamlarını zorlaştırmaktadır.

Engelli bireyler ile ilgili farkındalık yaratmak ve dikkat çekmek için haberi medyada sunarken ilgi çekici hale getirerek öyküleştirilmek gerekmektedir. Böylelikle yayıncılık alanında engelli bireylere daha fazla yer verilerek, toplumda yer edinmeleri sağlanmış olmaktadır.

Engelli sivil toplum kuruluşlarının medyayı kullanım sıklığına bakılacak olursa oldukça az etkileşim halinde oldukları görülmektedir. Medyayı oldukça az kullanan sivil toplum kuruluşlarının hak temelli bakış açısıyla verilen engelli insan hakları mücadelesinde önemli bir kazanım elde edebilmesi oldukça güçtür. Çünkü engelli bireyler için verilen hak mücadelesinde medyanın gücünden ve etkisinden yararlanmak gerekmektedir.

Medya aracılığıyla engelli bireylerin örgütlenmesi kolaylaşmaktadır. Medya aracılığıyla engelli bireylere ulaşılarak onlara örgütlerin çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir. Fakat medyada verilecek mesaj örgütün tüm üyeleri tarafından önceden bilinmelidir. Aksi takdirde bir üye medya üzerinden farklı bir mesaj yayınlarsa burada örgütün bütünlüğü sarsılabilir. Bunun için de engelli örgütlerinin kuruluş içinde ve dışında adil, şeffaf, katılımcı olmaları gerekmektedir.

Medyada alınacak önlemler göz önünde bulundurulurken sosyal medyanın gücünü de göz ardı etmemek gerekir. Günümüzde sosyal medya kullanılmadan etkin şekilde sosyal çevrede var olmak ve mücadele sürdürmek olanak dahilinde değildir. Bu nedenle sosyal medya kullanımında da engelli bireylere yönelik paylaşımlar, bilgilendirmeler yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2014). www.ubak.gov.tr. 29 03, 2019 tarihinde Haberleşme: www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/SGB/tr/Sayfalar/20141222_142101_5643_1_88338.html adresinden alındı

1961 Anayasası. (2017). 03 21, 2019 tarihinde Anayasa.gov.tr: https://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/GenelKurul/Basvuru_Karari/2017-34.pdf adresinden alındı

2916 Sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu. (1983, 15 10). 2-679.

5216 Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (2004, Temmuz 10). Aralık 08, 2018 tarihinde Mevzuat.gov.tr: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf adresinden alındı

5393 Belediye Kanunu. (2005, Temmuz 03). Aralık 08, 2018 tarihinde Mevzuat.gov.tr: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf adresinden alındı

5393 Belediye Kanunu. (2005, 07 13). 44(25874), 9495.

573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (1997, 06 06). 1-8.

Adıkaçtı, O. (1997). Sosyal Devlet. Anayasa Yargısı 14, 81-82.

Adıyaman, A. T., & Demirel, S. (2011). Sosyal Belediyecilik Üzerine Bir İnceleme: Ankara Büyükşehir Örneği. Sayder Dış Denetim Dergisi, 115-129.

Akad, M., Vural Dinçkol, B., & Bulut, N. (2018). Genel Kamu Hukuku (Cilt 14). İstanbul: Der Yayınları.

Akar, S. (2014). Türkiye'de Daha İyi Yaşam Endeksi: OECD Ülkeleri İle Karşılaştırma. Journal Of Life Economics , 3-5.

Akbaba, S. (2004). Psikolojik Sağlığı Koruyucu Rehberlik Ve Psikolojik Danışma. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Akçamete, G. (tarih yok). Türkiye'de Özel Eğitim. Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi.

Akdoğan, Y. (2002, Şubat). Ulusal Soruna Yerel Çözüm: Sosyal Belediyecilik. Eminönü Bülteni.

Akdoğan, Y. (2006, Mart). Sosyal Belediyecilik. Yerel Siyaset Dergisi(3).

Akgündüz, A. (2013). İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müesesesi.

Aktan, C. C., & Özkıvrak, Ö. (2008). Sosyal Refah Devleti. Ankara: Okutan.

Altı Nokta Körler Derneği. (tarih yok). 02 06, 2019 tarihinde www.altinokta.org.tr: http://www.altinokta.org.tr/sayfalar.asp?sayfa=28 adresinden alındı

Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2(1), 1-11.

Aslan, M., & Şeker, S. (2011). Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık (Siirt Örneği). Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu (s. 455- 457). Siirt Üniversitesi.

Ateş, H. (2009). Sosyal Belediyecilik. Çerçeve Dergisi, 88-95.

Aycan, Z., & Kanungo, R. (2000). Toplumsal Kültürün Kurumsal Kültürün velnsan Kaynakları Uygulamaları Üzerine Etkileri. Liderlik ve İnsan Kaynakları Uygulamaları, 31.

Aydın, O. (1985). Davranış Bilimine Giriş. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Aygen, M. (2014). Sosyal Belediyecilik Üzerine Bir İnceleme: Elazığ Belediyesi Örneğ. Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, 1(1), 174-176.

Barnes, C. (1998). The Social Model of Disability: A Sociological Phenomenon Ignored By Sociologists. T. Shakespeare içinde, Disabilitiy Reader: Social Science Perspectives (s. 67). New York: Cassell Publication.

Barnes, C., Mercer, G., & Shakespeare, T. (1999). Exploring Disability. Cambridge: Polity Press.

Barr, N. A. (1992). Economic Theory and the Welfare State: A Survey and. (L. (. Online, Prodüktör) http://www.eprints.lse.ac.uk/archive/00000279 adresinden alınmıştır

Belediye Kanunu. (2005, Temmuz 03). Aralık 08, 2018 tarihinde Mevzuat.gov.tr: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf adresinden alındı

Bilgen Özen, M. (2018, 11 23). Türkiye Körler Federasyonu Resmi Web Sitesi. 03 06, 2019 tarihinde Medyanın Engellilere Bakışı: http://www.korlerfederasyonu.org.tr/medyaninbakisi.asp adresinden alındı

Brandt, E., & Pope, A. (1997). Enabling America: Assessing the Role of Rehabilitation Science and Engineering. National Academy Press.

Briggs, A. (2000). The Welfare State in Historical Perspective. C. Pierson, & F. G. Castles içinde, The Welfare State Reade (s. 18-31). Polity Press.

Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu Mu? Ankara Dergiler, 178-179.

Büyükşehir Belediyeleri Özürlü Hizmet Birimleri Yönetmeliği. (2006, Ağustos 10). Resmi Gazete(26261). Ankara: İçişleri Bakanlığı.

Conyne, R. (1983). Two critical issues in primary prevention: What it is and how to do it? The Personnel and Guidance Journal, 331-334.

Çağlar, S. (2011). Engelli Hakları Sözleşmesi'nde Ayrımcılık Yasağı ve Türkiye'nin Uyum Sorunu. TBB Dergisi(96), 150-173.

Çalık, S. (2010). Engelli Kavramına Bakış ve Tarihsel Süreç. Genç Engellilerin Toplumsal Yaşamla Bütünleşme Projesi, 9. İzmir: Spina Bifida Derneği Yayını.

Çeçen, A. (1973). Türkiye'de Sendikacılık. Ankara: Özgür İnsan Yayınları.

Çelik, A. (2014). Sosyal Belediyecilik Anlayışı: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Örneği. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9-11.

Demir, İ. (2006). Yerel Yönetimlerin Sosyal Politika Fonksiyonları Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 62. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi.

DHA. (2012, 02 21). İşitme Engelli Çocuklara Resimli Sözlük. 02 09, 2019 tarihinde Haberler.com: https://www.haberler.com/isitme-engelli-cocuklara-resimli-sozluk-3380796-haberi/ adresinden alındı

Ebeling, R. M. (2007, Aralık). Marching to Bismarck's Drummer: The Origins of the Modern Welfare State. Mart 27, 2019 tarihinde Freeman: http://fee.org/files/docLib/0712Ebeling.pdf adresinden alındı

Engelliler Hakkında Kanun. (2005, 07 01). 02 02, 2019 tarihinde Mevzuat.gov.tr: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf adresinden alındı

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. (2009, Temmuz 14). Ocak 13, 2019 tarihinde humanrightscenter.bilgi.edu.tr: https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EngellilerinHaklarinaIliskinSozlesme.pdf adresinden alındı

Ersöz, H. Y. (2005). 5272 Sayılı Yasa Öncesinde Türkiye'de Belediyelerin Sosyal Politika Alanındaki Deneyimleri. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi(50), 134-151.

Ersöz, H. Y. (2006). Sosyal Politika -Refah Devleti- Yerel Yönetimler İlişkisi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 55(1), 759-775. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

Esping-Andersen, G. (1990). The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge: Polity Press.

Gough, H. G. (1979). A creative personality scale for the Adjective Check List. Journal of Personality, s. 3-4.

Güllü, İ. (2010). Özürlü Üniversite Gençliğinin ToplumsallaĢma Süreçleri Üzerine Bir Araştırma; Erciyes Üniversitesi Örneği. Toplum Bilimleri Dergisi, 193-213.

Güloğlu, T., & Es, M. (2008). Yerelleşen Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmetler. 1. Ulusal Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı (s. 257-267). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Güzel, A., & Okur, A. (2003). Sosyal Güvenlik Hukuku. İstanbul: Beta Yayınları.

Ha Joon, C. (2018). Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü. (T. Akıncılar Onmuş, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.

İBB. (2019, 02 24). Engelliler Müdürlüğü. İbb.gov.tr: http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Documents/engelliler_mudurlugu/engellibrosur_2017.pdf adresinden alınmıştır

İBB Kütüphane Müzeler Müdürlüğü. (2016). 02 12, 2019 tarihinde İBB Sesli Kütüphane: https://seslikutuphane.ibb.gov.tr/tr/hakkimizda-0.html adresinden alındı

İHA. (2011, 07 110). İşitme Engelli Çocukların Başucu Kitabı. 02 09, 2019 tarihinde İhlas Haber Ajansı: https://www.iha.com.tr/haber-isitme-engelli-cocuklarin-basucu-kitabi-183253/ adresinden alındı

İhlas Haber Ajansı. (2014, 04 12). İHA. 03 29, 2019 tarihinde Büyükşehir Belediyesi'nden Engelliler İçin 'Engelsiz Film' Gösterimi: http://www.hurriyet.com.tr/buyuksehir-belediyesi-nden-engelliler-icin-engelsiz-film-gosterimi-37206745 adresinden alındı

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Nedir, Maddeleri Nelerdir? (2017, Haziran 19). Ocak 13, 2019 tarihinde www.dunyaatlasi.com: https://www.dunyaatlasi.com/insan-haklari-evrensel-bildirgesi-nedir-maddeleri-nelerdir/ adresinden alındı

İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi. (2015, Ağustos 03). Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi. https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/132-engellilerin-haklarna-iliskin-sozlesme/ adresinden alınmıştır

İşeri, H. E., & Kanbur, Y. (2008, Mayıs). İnsan Hakları ve Özgürlükleri Bağlamında Engelliler ve Örgütlenmesi. Birikim Dergisi(229), 30-35.

Kaboğlu, İ. (1994). Özgürlükler Hukuku. İstanbul: Ala Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1988). İnsan ve İnsanlar. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Kanald. (2013, 04 30). 03 30, 2019 tarihinde Kanal D'den "Engelsiz" Projesi: https://www.kanald.com.tr/kanal-dden-engelsiz-projesi adresinden alındı

Kapani, M. (1980). Kamu Hürriyetleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Kapani, M. (1993). Kamu Hürriyetleri. Ankara: Yetkin Yayıncılık.

Kara, D. (2014, 11 08). Facebook'un Kuruluş Öyküsü ve Kısa Tarihi. 03 13, 2019 tarihinde Medya Akademi: https://www.medyaakademi.org/2014/11/08/facebookun-kurulusu-ve-tarihi/ adresinden alındı

Kara, U. (2004). Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü. Ankara: Maki Yayınları.

Karakuş, B. (2014). Sözcüklerin Büyülü Dünyasına Açılan Kapı: Milli Kütüphane Konuşan Kitaplık Görme Engelliler Merkezi. Hukuk Gündemi, 26-27.

Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, Gelişimi ve İlkeleri. . Özel Eğitim Dergisi, 1-13.

Karpat, K. H. (2011). Türk Siyasi Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kasparian, J., & Rolland, A. (2012). OECD's Better Life Index: Can Any Country Be Well Ranked? Journal of Applied Statistics,, 10(39), 2223-2230.

Kaya, E. (2003). Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma. İstanbul: İlke Yayıncılık.

Kaya, E. (2009). Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli. Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, 62-63. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

Keleş, S. (2008). Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 39-60. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.

Keskin, B. (2008). Yoksulluğa Yerel Müdahale "Sosyal Belediyecilik" Karşılaştırmasında Eminönü ve Beşiktaş Belediyeleri Örnekleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, 55. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koray, M. (2005). Sosyal Politika. Ankara, Ankara: İmge Kitabevi.

Kroll, C. (2011). Measuring Progress and Well-Being Achievements and Challenges of a New. 1-28.

Kulesza, M., & Ucieklak-Jez, P. (2012). Poland and Selected Countriesin the Light of OECD's. Prace Naukowe Akademi im. Jana Dáugosza w CzĊstochowie,.

Melia, R. P. (2003). Disability and rehabilitation research. American Psychologist, 285-288.

Mevzuat. (2011, 03 03). 03 31, 2019 tarihinde Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6112.pdf adresinden alındı

Minaire, P. (1992). Disease, Illness and Health: Theoretical Models of the Disablement Process. 373-379.

Müftüoğlu, Özgür. (tarih yok). ozgurlukdunyasi.org. Ekim Cuma, 2018 tarihinde ozgurlukdunyasi.org/arsiv: https://ozgurlukdunyasi.org/arsiv/106-sayi-217/379-kilicdaroglunun-sosyal-devlet-soylemi-uzerine adresinden alındı

Nelson, B. R. (2006). The Making of the Modern State. A Theoretical Evolution, 122. Newyork.

Nobel Yayın. (2018, 02). 03 30, 2019 tarihinde https://www.nobelyayin.com/detay.asp?u=14762 adresinden alındı

Okur, N., & Erdugan, F. E. (tarih yok). Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu (s. 249-255). Özürlüler İdaresi Başkınlığı.

Oliver, M. (1999). Capitalism, Disability and Ideology. R. J. Flynn, & R. A. Lemay içinde, A Quarter-Century of Normalization and Social Role Valorization: Evaluation and Impact (s. 163-175). Canada: University of Ottowa Press.

Olkin, R., & Pledger, C. (2003). Can disability studies and psychology join hands? American Psychologist, 296-304.

Ortaylı, İ. (2007). Türkiye Teşkilat ve İdari Tarihi. Ankara: Cedit Neşriyat.

Öksüz, E. (1988). Sosyal Gelişme Açısından Türk Vakıflarının Yeri ve Önemi. Yayınlanmamış Çalışma. Ankara.

Özbek, N. (2002). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet. Toplum ve Bilim, 11-15.

Özdemir, İ. M. (2008). Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Sosyal Devlet ve Sosyal Hizmetler. Konya.

Özdemir, S. (2007). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti (Cilt 2). İstanbul: İTO Yayınları.

Özer, E., & Balseven, H. (2015). Son Dönem Sosyal Devlet Anlayışı ve Sosyal Harcamaların Eleştirel Bir Analizi. VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu, (s. 258- 261). Antalya.

ÖZİDA, B. Ö. (2009). Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor? 33-35. Ankara.

Öztürk, M. (2013). Hayata Renk Katanlar. Ağrı: İlke Yayıncılık.

Öztürk, N. (1995). Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Özyürek, M. (1977). Effects of live, audio and print presentation of a discussion about physical disabilities on attitude motivation toward disable person in Turkey. Unpublished Doctoral Dissertation. University Of Nort Hern Colorado.

Pehlivan, O. (2010). Kamu Maliyesi. Trabzon: Derya Kitabevi.

Pekşen, N. (2014). Sosyal Belediyecilik Çerçevesinde Engellilere Sunulan Hizmetler: Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, 5. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Pektaş, E. K. (2010). Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Karşılaşılan Temel Sorunlar. Akademik İncelemeler Dergisi, 5(1), 5-23.

Pierson, C. (1991). Beyond the Welfare State? The New Political Economy of Welfare. . Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Pierson, C. (2000). Modern Devlet. (D. Hattatoğlu, Çev.) İstanbul: Çivi Yazıları.

Pierson, P. (2000). Three Worlds of Welfare State Research. Comparative Political Studies, 103.

Pledger, C. (2003). Discourse on disability and rehabilitation issues-opportunities for psychology. American Psychologist, 279-284.

Pope, A., & Tarlov, A. (1991). Disability in America: Toward a National Agenda for Prevention. National Academy Press.

Resmi Gazete. (2014, 04 03). 02 09, 2019 tarihinde Resmi Gazete Yönetmelik: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140403-1.htm adresinden alındı

Resmi Gazete, Anayasa Mahkemesi Kararı. (2013, Temmuz). Aralık Cumartesi, 2018 tarihinde www.resmigazete.gov.tr: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130718-21.htm adresinden alındı

Sarıgül, A. (2016, Ekim). Engelliliğe Tarihsel Bir Bakış. Bedensel Engellilerde Sosyal Dışlanma Ağrı İli Örneği. Erzurum, Türkiye: Atatürk Üniversitesi.

Savaş, V. F. (2016). Politik İktisat. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Saygın, G. (2002). Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor? Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler Dairesi Başkanlığı.

Saymen, F. H. (1953). Türkiye'de Sosyal Sigortaların Gelişme Haretekleri ve Yeni Temayülleri. İstanbul.

Sen, A. (2000). Social Exclusion: Concept, application and Scrutiny . Asian Development Bank, 4.

Serter, N. (1994). Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet. 10-16. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi.

Seyyar, A. (1999). Bakıma Muhtaçların Sosyal Güvenliği. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi.

Seyyar, A. (2008). Sosyal Siyaset Ekseninde Yerel Özürlüler Politikası. Yerel Siyaset Dergisi, 80-85.

Seyyar, A. (2008). Sosyal Siyaset Terimleri. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Seyyar, A. (2013). Engelli ve Yaşlı Hizmetlerinde Sosyal Bakım. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Shakespeare, T., & Watson, N. (1997). in Disability Studies: Past Present and Future. Defending the Social Model (s. 293-300). içinde Disability Press.

SSCB Bilimler, A. (1977). Günümüzde Tekelci Kapitalizm. (N. Dinçer, Çev.) İstanbul: Bilim Yayınları.

Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). Paris: Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress.

Şahin, F., & Güldenoğlu, F. (2013). Engelliler Konusunda Verilen Eğitim Programının Engellilere Yönelik Tutumlar Üzerindeki Etkisi. Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 214-239.

Şahinoğlu, İ. (2014). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Anlayışı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 68. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.

Şat, N., & Göver, T. (2017). Engelliler İçin Belediyelerin Erişilebilirlik Sorumlulukları: Çorum Engel Haritası Projesi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 539.

Şeker, M. (1984). İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Şişman, N. (2012). Kaderle Tasarım Arasında. İstanbul: Timaş Yayınları.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2019, 01 17). orgm.meb.gov.tr. 03 28, 2019 tarihinde Görme Engelliler İçin Taşınabilir Kütüphane: https://orgm.meb.gov.tr/www/gorme-engelliler-icin-tasinabilir-kutuphane/icerik/1140 adresinden alındı

Tabakoğlu, A. (1993, Nisan-Mayıs). İktisat ve İş Dünyası.

Talas, C. (1992). Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Talas, C. (1999). Ekonomik Sistemler. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Tate, D. G., & Pledger, C. (2003). integrative conceptual framework of disability. American Psychologist, 289-295.

Taylor, S. (2004, Mart 1). The Rigth Not to Work: Power and Disability. Şubat 01, 2019 tarihinde Monthly Review: https://monthlyreview.org/2004/03/01/the-right-not-to-work-power-and-disability adresinden alındı

TBMM. (2013). TBMM Engelli Hakları İnceleme Raporu. Ankara: TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu.

Terzioğlu, A. (1976). Türklerin Orta Asya ve Hindistan'da Tesis Ettikleri Hastaneler. 7. Türk Tarih Kongresi Bildirileri Kongreye Sunulan Bildiriler (s. 803-804). Ankara 1981: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

The Brand Age. (2017, 11 08). 02 06, 2019 tarihinde http://www.thebrandage.com: http://www.thebrandage.com/turk-telekom-kitaplara-ses-uygulamasi-ile-dunya-cocuk-kitaplari-haftasina-hazir-7700 adresinden alındı

Trt Haber. (2014, 05 20). 03 16, 2019 tarihinde Görme Engelliler İçin Telefon: https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/gorme-engelliler-icin-telefon-128219.html adresinden alındı

Tutan, M. (2016, 04 08). RoyandTeddy. 03 06, 2019 tarihinde Engelliler İçin Dijital ve Sosyal Medya: http://blog.royandteddy.com/engelliler-icin-dijital-ve-sosyal-medya/ adresinden alındı

Türkiye Görme Özürlüler Kitaplığı. (2018). 02 06, 2019 tarihinde Biz Kimiz: https://www.turgok.org/biz-kimiz adresinden alındı

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2017, 01 02). www.udhb.gov.tr. 03 28, 2019 tarihinde Engelsiz Ulaşım ve İletişim: http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/SGB/tr/Pdf/20170102_093629_5643_1_88338.pdf adresinden alındı

Urhan, V. F. (2005). Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması. Sayıştay Dergisi(70), 85-102.

Ünlü, U. (2016). Sosyal Belediyecilik Anlayışının E-Belediyecilik Uygulamalarına Entegre Edilmesi. Sayıştay Dergisi(102), 63-89.

Ürer, L. (2012). Soysal Devletten Sosyal Devlete. İstanbul: Melek Yayınları.

Vardar, N. (2014, 04 03). Bianet Bağımsız Haber Ağı. 02 09, 2019 tarihinde Televizyonlara Altyazı Zorunluluğu Geldi: https://m.bianet.org/bianet/toplum/154687-televizyonlara-altyazi-zorunlulugu-geldi adresinden alındı

Veit-Wilson, J. (2000). States of Welfare: A Conceptual Challenge. Social Policy and Administration, 1-25.

WHO. (2001). İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması. Aralık 15, 2018 tarihinde apps.who.int: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42407/9241545429_tur.pdf;jsessionid=5813484A38C101C18B23B64670C92D66?sequence=8 adresinden alındı

Yay, S. (2014). Tarihsel Süreçte Türkiye'de Sosyal Devlet. Dergi Park, 3(9), 157.

Yazgan, T. (1969). Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.

Yazgan, T. (1977). Sosyal Sigorta. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Zaim, S. (2007). Türkiye'nin Yirminci Yüzyılı . İstanbul: İşaret Yayınları.